

POGGII EPISTOLÆ.

LIBER TERTIUS

EPISTOLA I.

Poggius pl. sal. dicit Nicolao suo.

Respondebo et quidem paucis litteris, iis quas post longum silentium a te accepi, cum essem extra urbem in Castello Pontificis. Et primum quod loco prooemii positum puto, me reprehendis de conviviis, et eorum sumptu. Risi mehercule ineptitudinem tuam, malo enim quam inscitiam dicere, qui et me metiris ex animo tuo, et rumusculis credis. Venitque in mentem illius Terentianae sententiae:

Homine imperito nihil quicquam injustius;
Qui nihil, nisi quod ipse facit, rectum putat.

Tu, si ego amicos et hospites meos voco ad convivium, reprehendere non potes: est id quidem et antiquum et usitatum; neque vitio dari un-

quam vel audivi, vel legi. Si forsan sumptus te movet, et epularum apparatus, noli ex parcitate tua statuere modum alterius honorificentiae. Sis contentus libruncula castratelli: accipe amicos tuos ea tenuitate qua lubet: serva pecunias tuas tributis, et eis insuda qui nequis te ab illis extricare; mihi finis erit cum voluero. Respicio merita eorum, quos accipio, et non mihi satisfacio, sed aestimationi, quae potest plurimum. Te autem non potui convivari, tum quia domus erat incepta, tum quia ipsemet eram tanquam hospes et novitius in urbe, omnium rerum nudus, et egenus. Nam quod causaris me parare funiculum ad excitandam sitim, id quidem a te dictum aestimo ridendi gratia. De libris Germanis nil dicam amplius, nisi me non dormire more tuo, sed vigilare. Quod si quidam, prout spero, fidem servarit, liber ad nos veniet vel vi, vel gratis. Quin etiam dedi operam, ut habeam inventarium cujusdam vetustissimi Monasterii in Germania, ubi est ingens librorum copia: sed ne tu me molestes ista tua dicacitate, nil amplius scies. Si vis habere Spartianum, cura ut habeam Agellium, et XX. quinterniones membranarum ad mensuram folii, et si non sunt albae, non est cura. Mitte mihi etiam Lucretium, quem cupio paulum videre; cum ad te remittam. Cura ut habeam chartas quantocius, vel scribe te id aut nolle, aut non posse, nam parabo aliunde. Rogo te dicas Nicolae, ut mittat mihi librum belli Gallici, et Civilis, quem habet scriptum manu mea: volo eum facere transcribi;

salvabitur liber optime. Sed non expectet Kalendas graecas: est opus diligentia, et ad hoc quoque responde. Vellem quoque mitteres mihi Catonem, et Varronem de Agricultura. Responde, nisi luna esset in Capricorno. Vale. Romae manu veloci: noctu XVIII. Kalendas Octobris 1426.

EPISTOLA II.

Poggius pl. sal. dicit Joanni Lamolae.

Cum paucis ante diebus Romam revertissem (abfuimus enim duobus mensibus rusticandi causa), ac deinde scripta quaedam, quae reliqueram super mensa, evolverem diligentius, incidi in epistolam tuam, quae mihi reddita fuerat paulo ante discessum meum, et cum eam denuo legissem, ut tibi pro mea consuetudine responderem, erubui profecto, advertens quantis mendaciis epistolam refersisses. Totus enim occuparis in me ornando, scribens multa, ac si me nunquam vidisses: quae et tu perspicere potuisti, et egomet scio quantum sint a me aliena. Sed, ut hodie Romani dicere solent, cum quis eos praeter modum laudat, quamvis te plane mentiri sciam, inquiunt, tamen me laudes tuae delectant. Ita me quoque oblectavit suavitas sermonis tui, considerantem non quam vera essent, quae scribis; sed quam venuste, ornateque a te dicerentur, ut veri similia possint videri, etsi procul absint a veritate. Quid vero ad ea rescribam nil sane occurrit, nisi me aestimaturum fuisse ridendi

Poggii causa tam copiosas a te litteras confectas; nisi ab eo scriberentur, quem non dubito esse amantissimum mei. Hortor igitur te, ut omittas deinceps hoc litterarum genus, quo qui utuntur, adulatores, qui libenter de se audiunt, impudentes videri possunt. Semper id scribas, quod sentis; neque te longius amor provehat quam veritas, neque quantum dicendo queas consideres, sed quantum postulet causa, pro qua es dicturus. Quod si quempiam gratia ingenii exercendi vis laudare, eum tibi assume, quem ornare non vituperare videaris. Ego autem te diligo et ingenium tuum, mores vero etiam amo, atque ut verbis tibi coram pollicitus, ita et litteris absens recipio, me tuum esse, quo pro facultatibus utaris, volo. Panormitam meis verbis saluta. Vale. Romae VII. Kalendas Octobris (1).

EPISTOLA III.

Poggius pl. sal. dicit Joanni de Prato.

Hoc ita posui, ut videas me non timere nonnullorum stultam, atque inscitam loquacitatem, quos ais me reprehendisse, quod scripserim in meis litteris Bartholomaeum de Monte Policiano. Sunt plures, qui e vestigio cum legerint unam, aut alteram orationem Tullii, vel Terentii pagellam, existimant se oratores, et veluti Minerva altrice educati, censores scribentium fiant, ipsi muti atque elingues, non solum latini

(1) Anni, ut videtur, 1426.

sermonis ignari, sed etiam materni: de quibus verissime scripsit Petronius Arbiter: posteàquam, inquit, aliquis versum pedibus instructum, sensumque teneriorem verborum ambitu intexuit, putavit se continuo in Heliconem venisse. Et quidem dixit optime: amant quidam antiquitatem, et cum eam imitari volunt, ita inepte loquuntur, ut magis fatuitatem redoleant, ac repraesentent, quam antiquitatem. Non scribam hoc reprehendendi tui causa, sed monendi. Scripsisti ad me dudum in quadam epistola, quae erat scripta paucis versibus: Tenuit me Matthaeus Bardus. Quid hoc stultius fieri potuit? Bardum antiqui stultum dicebant. Itaque dum vis imitari antiquum morem loquendi, non considerans quid antiqui senserint, hominem eruditum et doctum, stultum cognominasti. Quod si more suo de Bardis scripsisses, hunc errorem fugisses. Sed non purgo me, vel te reprehendo. Id scias volo ab his tuis dicendi magistris quid reprehendant in eo, quod scripsi; recte ne, an perperam latine scripserim; utrum usus vetet, an antiquitas respuat: in quo tandem dicant me errasse; veniant in medium, scribant, culpent, arguant, congrediantur, si placet; libenter aliquid discam, neque recusabo vinci ab doctiore, aut erubescam cognoscere aliquid etiam ab insulso: hortare aliquem ex illis, ut humanitatis causa errorem meum mihi monstret, forsan docendo fiet doctior. Sunt tamen quidam, qui veluti ignobiles canes non cursu, non odoratu valent, sed tantum latratu, quorum ora obtundenda essent, non vocibus, sed saxo. Va-

leant in malam crucem: ut ego etiam aliquid proferam antiqui. Ad haec respondeas volo. Non rescripsi litteris tuis antea, partim oblivione, partim occupationibus: nunc autem cum litterae tuae casu in manus venerint, sumpsi calamum, et haec ante coenam ad te exaravi manu veloci. Vale Romae VII. Kalendas Octobris (1).

EPISTOLA IV.

Poggius pl. sal. dicit Leonardo Aretino V. C.

Credo oblivione esse abs te factum, quo minus me certiorem feceris recessus tui, quem ita repentinum fuisse, et incognitum mihi, molestum sane fuit. Cupiebam enim te deducere extra urbem, ut moris est, tecumque colloqui de restituenda, quod noster Barbarus summe cupit, inter te et Nicolaum, antiqua benevolentia, qui dixerat antea pluribus verbis se id a te contendisse. Verum respondisse te quiddam, quod licet ad dignitatem tuam nonnihil conferre videatur, tamen obest ad reconciliationem plurimum. Non enim aut accusatione, aut excusatione opus est, sed oblivione praeteritorum: denique amnestia illa est introducenda, ut omne seminarium, omnis radix dissensionum funditus vellatur ex animis. Praebe ergo te nobis quem cupimus, et quem recepi te futurum. Illudque memineris majoris esse animi oblivisci injurias, quam ulcisci: neque quicquam esse tanti, quod sit amicitiae antefe-

(1) Anni, ut opinor, 1426.

rendum. Levia sunt ea quae mihi aestimare videris, et quae plus tibi laudis afferrent, si contemnantur, quam si advertantur. Quae tecum egi verbis, iterum litteris repetam aeque; ut quamprimum cures volo, primum ut pervestiges, quomodo eximi possim a tributis ea ratione, quam tibi exposui, deinde ut mittas ad me opera Senecae, quibus permaxime indigeo, tum ad emendationem eorum, quae scripta sunt, tum ad transcriptionem aliorum: idque ut quantocius efficias, etiam, atque etiam rogo. Vale. Romae V Kalendas Octobris (1).

EPISTOLA V.

Poggius pl. sal. dicit Nicolao suo V. C.

Dixit mihi Bartholomaeus de Bardis, nam ab ste nihil habeo, te rediisse in gratiam cum Leonardo Aretino; quod licet aequius fuisset, me a te scisse, tamen gratissimum mihi fuit ea audire vel ab altero, quae summopere sciebas me desiderare. Nosti enim quam saepe, quam diligenter, quam multis verbis tecum egerim de hac reconciliatione, qua nihil poterat esse mihi jucundius. Leonardum autem et verbis coram, et litteris absens hortatus sum ut obliterata memoria praeteritorum, antiquum erga te animum repraesentaret. Quod posteaquam et vestra voluntate, et Francisci Barbari diligentia et studio factum est, laetor ut debeo, tum vestri causa.

(1) Anni 1426.

tum vero mei, qui cum essem utrique amicus, implicabar satis animo veritus ne alterum offenderem, cum utriusque censuissem mihi amicitiam conservandam. Te autem oro, mi Nicolae, neque est enim pro tua sapientia quod te moneam, ut des operam, ut haec vestra reconciliatio firma sit futura, et quoad fieri potest, priorem resumas benevolentiam erga Leonardum, ut hoc vestrum dissidium amoris videatur integratio. Scis quid aetas tua postulet, quid litterae, quid doctrina. Enitendum est enim, ut quae legimus doctorum virorum, et sapientium praecepta aliquid prosint nobis ad vitam, ut juxta praeceptum apostolicum, non auditores verbi, sed factores reperiamur. Sed sus Minervam. Caritas me cogit, ut haec scribam, et scripsissem plura, ni vererer vel velle docere hominem doctissimum, vel diffidere prudentiae tuae. Illud satis admiror, quod Bartholomaeus addidit te offensum litteris meis, quas ultimo ad te scripsi, et aegre ferre nescio quid liberius a me scriptum; sed, sive error meus fuit, cum potius ferre aequo animo, prout amicum decet, et me monere debuisti; aut si nullus fuit, indignum est te irasci. Si tamen aliquid est, quod te mordeat, vide ne tua culpa sit, quo utor magistro. Fac ut cum litteras meas legis, memineris quoque eorum, quae scripsisti, et si tu jocaris, me quoque jocari puta. Sin arguis, patere quaeso me ipsum defendere causam meam apud te judicem, et accusatorem. Recognosce paulum verba tua, et si quid acrius a me responsum est considera. Dixisti enim, reprehendens quod ad te

non scriberem, me occupatum esse in faciendis conviviis, et quidem more Anglicano: et deinceps subdis, hunc esse fructum studiorum meorum. Si essem alter Zucharus (1) qui mentem animumque defigerem in cibis, et popina, aut qui artem coquinariam exercerem, omnibus aliis rebus posthabitis, aut si, ut Gnatonem illum, fartores, piscatores, aucupes, et cupedinarii omnes sequerentur, quid amplius objiceres homini non abhorrenti dudum a studio litterarum, nisi hunc esse fructum studiorum suorum? Haec si tu mecum loqueris libere, ut potes, noli omnino amovere a me omnem libertatem loquendi, patere ut haec inter nos scribantur vel ridendi, vel exercendi ingenii causa. Non est prima epistola, qua te commovi, neque opinor erit postrema. Si tamen vis mihi legem indicere quatenus progrediar in scribendo, id per me agas licet: obsequar tibi, et ad praescriptum tuum epistolas componam, nisi forsan velles me fieri adulatorem: hic ego a te dissentiam nullam servans legem, et potius obmutescere, quam mentiri velim. Existimabam tamen caluisse aures tuas ad auditum multarum rerum; at eae sunt teneriores quam vitrum. Quid tu me non nosti; et a teneris, ut aiunt, unguiculis? nescis mihi licere apud Nicolaum quicquid libet? et item tibi apud me? Et quae esset amicitia nostra, si vel ego te, aut tu me ferre

(1) Zucharus de quo supra pag. 101. et 124. vir, ut habetur ex Facetiis Poggii, omnium facetissimus atque urbanissimus, et qui venditis paternis bonis, patrimonium omne comedendo, ludendoque consumpserat. Vide Poggii Opera ed. Argent. anni 1513. fol. 158. t. et 171. t.

non posses? si tanquam inter ignotos verba nostra pensarentur inter nos? Quin tu scribe, objurga, irascere, increpa, clama ut placet; tunc ridebo, cum videro te commotum. Tu me credis ista tua magnipendere? Erras tota via. Cur, inquies, respondes tam acerbe? Ut tecum loquār, ut te excitem, excutiam, ut ego ne sileam: malo enim vel acriores litteras ad te mittere, quam nullas: praeterea, ut videas habere me discipulum in hoc tuo genere mordacitatis, ne te solum in eo genere posse credas. Sed haec nimis multa de re levi. Cura, ut habeam libros, quos a te postulavi, et item chartas, et imprimis Agellium: gratissimum vero erit, si miseris Cornelium Tacitum: quod si feceris, remittam Spartianum tuum. Hoc te majorem in modum rogo. Dic Leonardo Aretino, ne obliviscatur mittere ad me opera Senecae, et quamprimum nam epistolae jam sunt scriptae: reliqua restant, quae habeo inemendata. Nicolam item roga, ut mittat de bello Gallico, et Civili, quem habet manu mea, quod ab eo petivi per litteras, sed nil respondet. Vale et rescribe vel iratus, nam tum maximam afferunt mihi tuae litterae voluptatem. Romae X. Kalendas Novembris 1426.

EPISTOLA VI.

Poggius pl. sal. dicit Leonardo Aretino V. C.

Audivi, quo nil gratius aures meae audire hoc tempore poterant, de tua, Nicolaique re-

conciliatione. Id summum in modum gaudeo, et eo maxime, quod eum te quem semper pollicitus eram, praestitisti. Partes tuae erunt, hoc est, prudentiae tuae, efficere, ut non solum reconciliatio facta, sed etiam amicitia restituta esse videatur. Parum enim esset odium tollere, nisi subsequatur caritas, et amor, quae propria sunt animi ingenui, erectique, et ad virtutem bene instituti. Reassume quaeso pristinam illam, mihique notam familiaritatem, ac benevolentiam cum Nicolao, daque operam, et incumbe quantum potes, ne quid accidat, quod eam possit labefactare; ut non solum amicorum intercessione, sed voluntate quoque vestra, ac judicio, haec reditio in gratiam aestimari possit. Tibi quidem hoc summae laudi erit, et spero voluptati fore. Certe amici nostri omnes (nemo enim ex his qui sunt in Curia te amat, quin mihi summa benevolentia sit conjunctus) hoc habent loco maximi beneficii. Magnus accessit cumulus laudibus tuis ex hac re, quibus ut nihil detrahatur ullo tempore, firmitate animi, et perseverantia opus est. Nam scito praeteritas inimicitias nonnihil laesisse, et tuum, et Nicolai nomen; hanc vero restitutam gratiam, summam tibi bonorum omnium, doctorumque benevolentiam conciliasse, summa tua cum dignitate. Scripsi quoque ad Nicolaum, licet paucis: expecto, quid mihi respondeat. Nam neque illum, neque te aliquid mihi de ejusmodi re significasse, est ut nonnihil admirer, praesertim cum neutri vestrum fuerit ignotum, quantum id esset mihi

cordi. Sed haec hactenus. Rogavi te duo, cum a nobis discederes: unum, libros Senecae ut ad me mitteres: alterum, ut certior a te fierem, quomodo possem me exsolvere a praestando tributo, et an ea via esset accommoda, quam tibi exposui; excusatio videlicet, et privilegium clericatus: sed et addo tertium, ut cures de pecuniis, quae mihi debentur propter Bullam Faventini a me expeditam de censu illius. Itaque si me amas, cura, ut de tributo quid agendum sit respondeas; reliqua ut perficias, eaque quamprimum, praesertim de pecuniis, quod polliciti estis: nam nullo modo est omittendum. Vale, et rescribe. Romae VII. Kalendas Octobris (1).

EPISTOLA VII.

Poggius pl. sal. dicit Francisco Barbaro V. C.

Posteaquam recessisti a nobis, nihil de te intellexi, praeter rem mihi optatissimam, pacem scilicet abs te compositam inter Leonardum Aretinum, et Nicolaum. Quod factum egregium cum litteratis omnibus spero gratum fore, tum vero mihi propter meum in utrumque ipsorum ab ipsa adolescentia singularem amorem, ita carum fuit, ut haud sciam, quid optatius mihi accidere potuisset. Erat enim mirum in modum mihi molestum homines doctissimos, mihique amicissimos, quos olim ego summa necessitudine conjunctos videram, tantam benevolentiam, tam

(1) Anni 1426.

notam omnibus, in apertam malevolentiam vertisse. Videbatur praeterea quaedam nota non solum illorum, sed doctorum omnium tam acre odium longius vigere, quam aequum erat inter excellentes viros, atque omni laude praestantes; quod quando virtute, operaque tua sublatum est, merito summis laudibus extollendus es, qui cum Florentiam venisses, nihil tibi antiquius duxisti, quam ut ageres de eorum animis reconciliandis, et pace firmanda. Equidem, mi Francisce, tibi gratias ago, non quantas mereris, sed quantas possum, et ultra quam Gnato ille ait, ingentes, qui cura et diligentia tua, maxima me voluptate affecisti. Ad tua enim in me officia, quae multa sunt, hoc unum singulare accessit, quod ego tanti facio, ut quod vix fieri posse credebam, multum adjecerit ad amorem erga te meum. Effecisti rem mihi jucundissimam, atque omni laude cumulatam sanans morbum difficilem, adeoque inveteratum, ut quandoque diffiderem posse curari. Sed quo res erat difficilior, eo majorem honorem es consecutus. Virtuti profecto omnia parent, nihilque est tam arduum, quo illa non ascendat. Debetur, mihi crede, triumphalis arcus non minus ob hanc nobis pacem tibi, quam illis priscis principibus, ob rempublicam restitutam. Siquidem non est majus bellum conficere cum hostibus, quam pacem statuere inter cives. Itaque mea sententia decerno tibi verbis amplissimis non solum auream statuam, sed et triumphum insignem ad gloriam hujus compositae pacis. Nam quo pluris est sapientia

animi, quam corporis vires, ea nobilior virtus videri debet pacis componendae, quam hostium superandorum. Ergo cedant arma togis, concedat laurea linguae. Sed haec postrema jocati sumus more nostro. Scripsi ad Leonardum, itemque Nicolaum paucis verbis: exemplum litterarum subscribi feci, non ut eloquenter, sed ut amice me videas scripsisse. Vale et quando ad Guarinum scribis, eum salutato verbis meis. Romae VII. Kalendas Octobris (1).

EPISTOLA VIII.

Poggius pl. sal. dicit Mariano Sozino (2).

Refert in prima Tusculanarum Quaestionum Cicero, se cum librum legeret Platonis, qui est de Animo, omnino illi assentiri; deposito vero libro, secumque de animorum immortalitate cogitanti, elabi omnem illam priorem assensionem. Illud idem fateor accidisse mihi lectis litteris tuis, quibus te satis abunde excusas de numismate illo, quod eram questus me amisisse. Nam cum litteras accurate legerem, persuadebam mihi, ita ornate copioseque causam tuam agis, vera esse quae a te scribuntur, meque non recte sensisse

(1) Anni 1426.

(2) Forsan Marianus Soccinus Senensis celeberrimus hujus aetatis Jurisconsultus. De ejus doctrina, eloquentia, ingenio, et mira ac fere incredibili artium et scientiarum omnium notitia loquitur Aeneas Sylvius, de dict. et fact. Alph. reg. lib. 3. c. 27. l. 1. ep. 112 et 113. quem refert *Tiraboschi* T. 6. lib. 2. Cap. 5. §. IX.

qui tibi aliquid imputarim. At litteris positis cum mecum recenserem illius diei memoriam in qua mecum fuisti, haerebam dubius utri nostrum major esset fides praestanda, mihi ne paucis verbis accusanti, an tibi tam multis, tam probabiliter agenti, ut cuivis superior in causa videri possis. Sed tamen ut mihi plane, quod ambo cupimus, persuaderetur, legi iterum atque iterum tuas litteras, quarum tanta fuit vis et suavitas sermonis, ut maluerim tibi credere, quam mihi praesertim de re, quae multo tibi quam mihi est notior. Quidam contribulis meus nomine Dantes habens uxorem parum pudicam objurgabatur a sociis plerumque quod eam ferret, nec castigaret; qui rediens domum acriter increpabat mulierem referens quae sibi objicerentur. at illa negans vultu intrepido asseverabat illos falso de se mentiri, virique credulitatem jurgabat, qui iis verbis moveretur, quae disseminarentur ab invidis, aut malevolis ad serendam discordiam inter eos, se consciam veri, sancte jurare falsa esse, quae dicerentur: placabatur bonus vir verbis, et cum rursus in publicum prodiret, atque eadem sibi narrarentur: abite, inquit, nil horum verum est: uxor mea pudica est, et hi sermones falsi. Atque adeo hoc ex ea cognovi quam cum superbius increparem, testata est, haec falso in eam dici. Itaque cum veritatis sit conscia, magis credam ei soli, quam omnibus vobis, inque hac opinione perseveravit. Eodem modo venit in mentem, ut responderem tibi. Tu cum veri sis conscius, ego autem te veridicum

putem, procul dubio assentior tibi, et pro te, et apud me dicenti, maloque errasse me aestimare, qui fuerim nimium credulus, quam peccasse te, quem virum opinor bonum. Missa igitur haec faciamus, et levia, et indigna, de quibus verba fiant. Ego si quid adversus te concepi, penitus deponens remitto tibi, pluris enim facio amicitiam tuam, quam quasvis non solum aereas monetas, sed argenteas, et aureas. Deleatur omnino ex animis nostris hujusce rei memoria, obducaturque silentio. Velim persuadeas tibi, me tuum esse; id, si usus venerit, re ipsa cognosces Romae II. Nonas Novembris (1).

EPISTOLA IX.

Poggius pl. sal. dicit Joanni Pratensi (2).

Tu quidem fecisti parum recte, neque ex sententia mea, qui ita aperte egeris cum Mariano de numismate: occultius res erat tractanda, ut eliceres, si quid suspicione odorari posses. At tu ita rem explanasti omnem, ut ruborem injiceres etiam inverecundo. Atqui est ferme omnium natura, ut deprehensi, si negare possint, obdurescant potius inficiando, purgandoque, cum semel coeperint, quam mitigentur: et quo vilior est culpa, eo magis perstant in sententia. Cum tamen et tibi negarit, et ad me longam epistolam scripserit, qua se purgat a crimine, ac-

(1) Anni, ut opinor, 1426.
(2) Eidem obsignata est epistola III. supra.

cepi excusationem. Malo enim fateri me nimis suspiciosum, quam culpare eum, qui vir bonus aestimatur. Itaque rescripsi ad epistolam suam asserens, abunde mihi satis esse factum ab eo. Litteras meas legere poteris, nam non sunt obsignatae: sed tu eas obsignabis, cum legeris, eique reddes. Te remisisse mihi epistolas meas, et item alias addidisse gratum est mihi. Mitto ad te tres alias, quas scripsi postmodum Leonardo Aretino, Nicolaoque, et Francisco Barbaro, ut communicem tecum ineptias meas; quae tamen potius occultandae essent quam efferendae. Salutationem Bosculi nostri accepi admodum grate; tu itidem eum salutato verbis. Tu cura, ut nobis evadas non solum doctor, sed quod plus est doctus: nam ista nomina tanti sunt, quanti ii, qui ea sustinent: qui si fuerint imbecilli ingenio et doctrina, decidunt cum titulis suis, ac conculcantur pro ineptissimis. Tibi est ingenium perspicax et nobile, voluntas fervens, facultas non mediocris; videas ergo, ne tu ipse desis tibi cum adsint caetera. Quamvis scio, si te bene novi, haec me scribere supervacuo: sed volui pro meo in te amore currentem, ut ajunt, incitare. Scis enim etiam clamores adstantium nonnihil addere animi ac virium equis ad cursum: loquor tecum amice. Tu vale, et si quando ad me scripseris, foeneratum feres. Romae II. Nonas Novembris (1).

(1) Anni, ut mihi videtur, 1426.

EPISTOLA X.

Poggius pl. sal. dicit Leonardo Aretino.

Redditae sunt mihi nudius tertius litterae tuae optatissimae illae quidem, et quae abunde mihi satisfecerunt ad ea, quae cupiebam. Ego de reditu in gratiam non ideo sum admiratus te nihil rescripsisse ad me, quia existimarim te id permagni fecisse, sed quia sciebas me id plurimum desiderare, et ob eam rem fore mihi summae voluptati. Nam quod famam tuam imminutam ex superioribus inimicitiis a me scriptum dicis, vide ne aliter acceperis, atque ego scripserim. Ego ad te scribo libere, aperte, quae sentio, quaeque in mentem veniunt, tecum loquens absens per litteras, veluti coram solemus, cum consilio nostra communicamus. Itaque quod non solum ego, sed etiam caeteri, neque indocti, sentiebant, scripsi nonnihil laesisse vestrum nomen discordias, et odia superiora, quae cum multi ferrent moleste, neque penitus discordiarum causas nossent, ignotaque esset Medea illa, et utinam ne in nemore Pelio cecidissent abiegnae ad terram trabes, mirarenturque, quae tanta res incidere potuisset, quae tantum amorem, tam inveteratum abalienasset, utriusque culpa factum censebant. Inimicitias quidem videbant, causas non item. Non enim sunt noti omnibus affectus nostri, neque ita semper veritas est in promptu, ut non multi dubitare cogantur. Quid ad me,

inquies? conscientia mea contentus sum: fateor: et id est satis viro sapienti; sed reliquis quandoque non satis, qui persaepe etiam recte facta inique interpretantur: et ut Apostolus scribit, non tantum coram Deo, sed etiam coram hominibus bona sunt providenda. Ego nunquam aliter de te sensi, quam postulet virtus tua. Si dixi nonnihil tuum illiusque nomen laesisse hoc dissidium, non tam mea, quam aliorum opinio fuit, quanquam fatebor libere, quod alias memini et scripsisse me, et dixisse tibi. Ego alterum veluti provocantem culpavi, alterum non cedentem, ut alterius impetum reprehenderem, alterius requirerem patientiam. Haec me tecum loqui puta, ut soleo ex animo, et ex officio amici. De pecunia Faventina tantum a te peto, quantum diligentia potes efficere. Scio enim neque te manus injicere in illum posse, neque vi arcere de tributo; idem quod tu sentio, neque in hac difficultate temporum me eximi posse existimavi. Nunc pax confecta est, et ut video, mutabitur census. Cura igitur, ut absolvar ab his compedibus, quibus torqueor nimium diu. Nec est enim ut ullum officium me moveat, aut munus civitatis: contentus sum fortuna mea. Libellus tuus jam transcriptus est: remittetur tibi quamprimum. Vale XVII. Januarii (1).

(1) Anni 1427. nam loquitur de pace confecta, quae ut habetur ex historia Poggii lib. V. Kalendis Januariis hujus anni solemni more firmata est.

EPISTOLA XI.

Poggius pl. sal. dicit Francisco Barbaro V. C.

Memini me recommendasse tibi dum hic eras, Joannem de Crivellis, quem ego propter ejus probitatem, summamque inter nos conjunctionem tum consuetudinis, tum officiorum, imprimis carum habeo. Erat ei tunc controversia quaedam de Beneficio suo, quod est in Foro Julii. Nunc vero cum super ea jamdudum compositum esset, denuo parantur sibi impedimenta, et quidem indigna bonis viris: neque id privatim, sed publica auctoritate. Patere me loqui tecum, ut coram consuevi. Sequestrati sunt ei fructus Beneficii sui, et interdictum per Praetorem vestrum, ne quid ei detur, quia est patria Mediolanensis. Haec quam sit justa causa ad injuriam inferendam tute considera. Est quidem Joannes Mediolanensis, sed sacerdos, sed habitans Romae, sed habens patriam civilem Romanam Curiam, quam praefert naturali. Si habitaret Mediolani, forte aliquid posset objici. Verendum esset, ne Dux Mediolani tantam belli molem sustentaret quinquaginta ducatis, quos hic solebat percipere ex eo Beneficiolo. Sed ut omnia illum Praetorem impulerint ad excludendum hunc a perceptione pecuniarum, nonne ignominia est gravis talem rempublicam, qualis vestra est, curam suscipere, quid hoc tempore de quinquaginta ducatis fiat? qui tamen et sunt Ecclesiae, et spectant ad virum Ec-

clesiasticum. Solemus exsecrari tyrannos nos, qui nati sumus in liberis civitatibus, et profitemur nos hoc bellum suscepisse pro tuenda Italiae libertate. Dic, te oro, quid amplius quivis malus tyrannus ageret: nempe aut bona, aut vita eripitur a tyrannis; vos cum corpus torquere non possitis, in bona invasistis. Equidem recuso eam libertatem, in qua injuria sit loco juris, praestatque servire divitem privatim, quam pauperem publice. Audivi quemdam sacerdotem, cum referret verba illius vestri Praetoris inurbani, quae habuit in hac re, et in loco celebri. Dii boni quod genus hoc hominum! Risimus omnes ineptitudinem verborum, et petulantiam. Haec cum referuntur in coetus hominum, utrum ne censes aestimare alios nos pro libertate nostra pugnare, an pro caeterorum servitute? Si quod tempus fuit quo vos justitiam servare oporteret, hoc est profecto; ut videamur re ipsa efficere, quod verbis profitemur. Plus me movet publica infamia, quam unius privatum incommodum, et eo indignor magis. Apud alios non agerem hoc pacto; tecum, homine aequo et justo, loquor pro rei indignitate, ut debeo: cum aliis qui habent delicatas aures, non item: adulatione opus est quae omnes infatuat, et verbis supplicibus apud maximam partem mortalium. At tecum veritate utendum est, si vir es bonus ut judico, ad persuadendum tibi. Quod cupio, id est, ut paucis verbis me exsolvam, ut causam Joannis suscipias tuendam, desque operam, ut uti possit redditibus Beneficii sui, prout consuevit, abrogeturque

sequestratio illa, seu interdictum, ne pecunia detur sibi. Si es Florentiae age litteris cum amicis tuis; si vero in patria, age tu ipse, et effice, ut Joannes intelligat se opera tua potissime restitutum ad commoda Beneficii sui: hoc te majorem in modum rogo: hominem tibi deditum addices tibi hoc tuo beneficio, et mihi rem facies gratissimam, qui non secus pro ejus re laboro, ac si mea esset. Vale, et me ama: Romae die VII. Martii (1).

EPISTOLA XII.

Poggius pl. sal. dicit Nicolao.

Dixeram Cosmo nostro, quemadmodum scribis, monachum illum Hersfeldensem dixisse cuidam se attulisse inventarium, sicut ei scripseram, plurium voluminum, secundum notam meam. Postmodum cum summa cura quaererem hunc hominem, venit ad me afferens inventarium plenum verbis, re vacuum. Vir ille bonus, expers studiorum nostrorum, quicquid reperit ignotum sibi, id et apud nos incognitum putavit. Itaque refersit illud libris, quos habemus, qui sunt iidem, de quibus alias cognovisti. Mitto autem ad te nunc partem inventarii sui, in quo describitur volumen illud Cornelii Taciti, et aliorum, quibus caremus, qui cum sint res quaedam parvulae, non satis magno sunt aestimandae. Decidi ex maxima spe, quam conceperam ex verbis suis; ea extitit causa propter quam non magnopere

(1) Anni 1427.

curavi hoc ad te scribere; nam si quid egregium fuisset, aut dignum Minerva nostra, non solum scripsissem, sed ipse advolassem, ut significarem. Hic monachus eget pecunia: ingressus sum sermonem subveniendi sibi, dummodo Ammianus Marcellinus, prima Decas Titi Livii, et unum volumen Orationum Tullii, ex iis quae sunt apud nos communes, et nonnulla alia opera, quae quamvis ea habeamus, tamen non sunt negligenda, dentur mihi pro his pecuniis. Peto autem illa deferri eorum periculo usque Nurimbergam. Haec tracto; nescio quid concludam: omnia tamen a me scies postea. Miror quod scribis, te suspicari, me occultare opera, qua continentur in inventario, ne vulgentur. Qui hoc tibi venit in mentem, qui me a teneris unguiculis nosti? Ego tibi quicquam occultum velim, qui non solum factorum meorum omnium particeps semper fuisti, sed etiam cogitationum? Nescis nullius rei bonae jucundam sine socio esse possessionem? Absit, ut aliquid vellem non esse commune eorum, quae omnibus scripta sunt. Bartholomaeus de Monte Politiano dat operam ut habeamus Lucretium: id si assequetur, tunc alia aggrediemur. Non enim est nunc de aliis libris tractandum, ne multa petendo daremus occasionem istius denegandi: paulatim incedendum est: barbari enim sunt, et suspiciosi. De historia Plinii cum multa interrogarem Nicolaum hunc Treverensem, addidit ad ea, quae mihi dixerat se habere, volumen historiarum Plinii satis magnum; tum cum dicerem, videret ne esset Historia Naturalis, re-

spondit, se hunc quoque librum vidisse, legisseque; sed non esse illum, de quo loqueretur, in hoc enim bella Germaniae contineri. Quantum ei credendum sit, judicabo, cum in lucem venerint, quae retulit de Republica Ciceronis et reliquis: adhuc neque despero, neque confido verbis suis: doctus est enim, et ut videtur, minime verbosus aut fallax. Ut audio, cito in patriam redibit, reversurus ad Curiam: tunc omnia cognoscemus apertius. Litterae sunt a quodam socio suo, cui librorum mittendorum curam delegavit, se misisse libros Francofordiam, ut exinde Venetias deferrentur. Itaque et cito pariet expectatio haec nobis aliquid vel tollendum, vel ridendum. Propertium ad te misissem, sed nescio quis post reditum meum veniens domum, ac libros volvens, cum in illum incidisset, petiit enim paucos dies a me sibi concedi legendum: sed nec ille reddidit librum, et quisnam fuerit omnino excidit ex memoria. Denique cum omnes notos rogarim: heus tu, habes ne Propertium meum? singuli negarent; vereor igitur, ne hic bonus poeta alio migraverit, et cum vir sit lascivus, noluerit habitare in domo casta. Sed si redierit, dabo operam, ne eum pudeat penes me esse, aut causam habeat abeundi. Expecto Valerium Flaccum, Pedianum, et Varronem, quae forsan transcribam, ni distuleris, in hiemem. Cum ivimus ad videndum portum Cosmus (1) et ego, nulla invenimus epigrammata; nam templum illud, quod isti pro calce demoliuntur, est

(1) Cosmus Medices.

sine epigrammate: epigramma vero, quod est in via Hostiensi juxta ripam fluminis, alias ad te misi: id est in sepulcro quodam, quod est ex solo lapide marmoreo, ubi et fasces sunt sculpti. Nam epigrammata Tiburtina jamdudum a me habuisti omnia. Cosmus noster est ex Decemviris, habet onus ingens, et tempus sine quiete. Ego mallem alio fuisse tempore, quo illis praedonibus abstitisset: nam nunc quid boni agere possit non intelligo, nisi prospicere sumptibus: nam de bello administrando apud alios agetur. Saluta cum verbis meis. Vale Romae XVI. Kalendas Iunii. (1) Saluta insuper fratrem Ambrosium, Laurentiumque, et Carolum. Expecto membranas et libros, nimirum tardiusculus es: alter scriptorum vacat culpa tua: festina oro: nam tempus labitur, quod est optimum ad scribendum: hoc mihi est molestum.

EPISTOLA XIII.

Poggius pl. sal. dicit Nicolao suo.

Optime suspicaris me, cum obsignarem litteras, oblitum esse illius inventarii, cujus mentionem feceram in litteris. Nunc illud ad te mitto. Id autem male accipis, quia cum procurem ut habeamus Decadem Livii, et reliqua volumi-

(1) Anni 1427. nam loquitur de peragratione una cum Cosmo ad videndum Hostiae portum, sicut de re nuper acta; Cosmus autem Romae erat hoc incipiente anno, et ibi per plures menses commoratus est, ut habetur ex *Ammirato Storie Fiorentine* lib. 19. et ex *Fabroni* Vita Cosmi pag. 15.

na, de quibus ad te scripsi, putes me omittere hoc volumen, quo maxime indigemus, id quidem imprimis est, quod volo. Quin mandavi isti monacho, ut vel ipse secum deferret, nam credit se rediturum brevi, vel per alium monachum curaret deferendum: alios jussi portari Nurimbergam, hunc vero Romam proficisci recta via, et ita se facturum recepit. Nicolaus Treverensis ita tractatur, ut et pudeat, et poeniteat, ad Curiam venisse: nil enim obtinuit a Pontifice, ut iratus et nobis, et libris recedat: ita ferunt tempora: tamen rogabitur, ut saltem Rempublicam restituat Italiae. Ego solus volui aliquem mittere in Germaniam, qui curaret libros huc afferri: sed nolunt, qui nolle possunt, et deberent velle. Propertius rediit ad nos; eum ad te mittam, cum primum aliquis dabitur, qui ferat. Chartae tuae dormiunt, et scriptor meus vacat jamdudum diligentia tua; confisus verbis tuis hoc novum, et praeter institutum meum tibi onus imposui; si id credidissem olim chartae adessent mihi, et jam toties scribis cras mittentur. Faciam cum libris, et chartis nostris, postquam placet tibi: nam hic vacaret per annum, si expectarem negligentiam tuam. Vale. Romae pridie Kalendas Junias (1).

(1) Anni 1427.

EPISTOLA XIV.

Poggius pl. sal. dicit Nicolao suo.

Risi sane ultimam particulam litterarum tuarum, in qua te excusas de eo, quod ad te scripseram de comessatione, et alia quadam re occultiore, quae verbis latinis exprimi non potest, nisi coitum vellemus nuncupare. Non videris mihi recognoscere verba tua, quibus in me usus fuisti, cum Laurentius de Medicis tibi dixisset, me ex frigore laborasse. Scripsit enim mihi, cum is tibi narraret ex meis litteris me non bene valuisse, te respondisse his verbis vulgaribus: *non pacchiassi tanto, e frugassi meno la miccia*: tanquam haec fuissent causa omnium, qui tum eo morbo detinebantur, qui erant paene omnes. Itaque cum audissem te quoque eo genere valetudinis impediri, existimabam eamdem rationem extitisse morbi tui, quam attuleras mei. Ea ergo volebam te carere, ut citius liberareris, quod posteaquam effecisti gaudeo tibi bene esse. Nunc ad priora. Cornelium Tacitum, cum venerit, observabo penes me occulte. Scio enim omnem illam cantilenam, et unde exierit, et per quem, et quis eum sibi vendicet, sed nil dubites, non exibit a me ne verbo quidem. Membranas expecto, quas cum commodum erit, cura, ut ad me portentur. Paulus de Marganis me rogavit similiter membranas pro una Decade. Si potes, hoc onus post me assume, et rem confice pro me;

ut opere tuo satisfaciam amicis meis. Transcribet enim Decadem Belli Punici, qua utetur postea scriptor meus. Librum meum mittas mihi per Marinum, cum venerit. Varronem tuum nondum absolvi; sum enim factus negligentior in scribendo. Decas Livii, quam misisti, penes me est, eam servabo diligenter. De Cornelio Tacito, qui est in Germania, nil sentio: expecto responsum ab illo monacho. Nicolaus Treverensis nondum recessit. De libris nil postea audivi. Heri cum ipsum hac de re interrogassem, dixit se nil certi habere. Omisi hanc curam librorum absentium, et ad eos, qui adsunt nobis animum converti: nam nil audio praeter fabulas. Vale, et mei memor. Saluta Fratrem Ambrosium (1) et Carolum (2) cum primum eos videris. Romae V. Kal: Octobris 1427.

EPISTOLA XV.

Poggius Nicolao suo sal. pl. dicit.

Misisti mihi librum Senecae, et Cornelium Tacitum, quod est mihi gratum: at is est litteris longobardis, et majori ex parte caducis, quod si scissem, liberassem te eo labore. Legi olim quemdam apud vos manens litteris antiquis; nescio Colucii ne esset, an alterius. Illum cupio habere, vel alium, qui legi possit: nam difficile erit re-

(1) Ambrosium Traversarium Generalem Camaldulensium.

(2) Carolum Marsupinum seniorem, Aretinum, virum doctissimum, et postea Reipublicae Florentinae Cancellarium.

perire scriptorem, qui hunc codicem recte legat; ideo cura, ut alium habeam, si fieri potest; poteris autem, si volueris nervos intendere. Tu tamen misisti librum sine chartis, quod nescio qua mente effeceris, nisi ut poneres lunam in arietem. Qui enim potest liber transcribi, si desint pergamenae? Cura ergo de eis, et item de altero codice, sed primum de chartis confice. Item pro Titi Livii Decadibus, prout olim scripsi. Audivi te ivisse Senas, nescio quam ob rem, nisi forsan ad ediscendam ab illis gravitatem vivendi, et recte sperandi disciplinam; sed credebam te satis gravari stipendiis publicis, ut aliam gravitatem non quaereres. Vellem a te scire voluptatis ne, an molestiae causa eo adieris; nam non esset hoc parvi momenti. Affer nobis causam, et adeo honestam, quam possis tueri apud me, praesertim qui effectus sum admodum capitosus. Id quale sit scire cupis: habeo cubiculum refertum capitibus marmoreis, inter quae unum est elegans, integrum; alia truncis naribus, sed quae bonum artificem delectent. His et nonnullis signis, quae procuro, ornare volo academiam meam Valdarninam, quo in loco quiescere animus est; si tamen quies aliqua haberi potest in hoc procelloso mari. Sed tamen parandum aliquid est etiam ad somnum, si non ad quietem. Ea nos trahit spes ad labores continuos, quibus cum morimur, mors sola quietem affert corpori, utinam et animo. Vale. Contentor chartam deficere, ne longius philosophemur ad candelam. Manu festina. Romae die XXI. Octobris (1).

(1) Anni 1427.

EPISTOLA XVI.

Poggius pl. sal. dicit Leonardo Aretino V. C.

Non sum antea gratulatus tibi: id enim flagitabat jus nostrae amicitiae, te factum esse Cancellarium Florentinum, propterea quod intellexeram esse id officium tibi datum sub formula quadam, quae neque mihi sane placebat, qui non secus afficior honore, et commodis tuis, ac meis propriis, neque videbatur esse ex tua dignitate. Nam cum meminerim te olim summo cum honore tuo renuntiasse huic officio, quod integrum nulla cum exceptione demandatum tibi erat, nunc illud diminutum, et truncum suscepisse, satis quidem mirabar, requirebamque, ut verum fatear, doctrinam et sapientiam tuam, qui tantis opibus, tanta fama, tanta auctoritate, id oneris pro re parvula accepisses, quod Poggius tuus, homo pinguis Minervae, et minime pecuniosus recusasset, ita me Deus servet, si ea conditione mihi fuisset oblatum. Etsi enim nullum est pretium, quo homo doctus moveri debeat ad subjiciendam libertatem suam publicae servituti, tamen ea servitus honesta habetur: fugit enim homines quae tegitur atque ornatur splendore et magnitudine divitiarum. Itaque haerebam animo nesciens, quod futurum esset argumentum litterarum mearum. At postea cum acceperim tibi omnia concessa esse libera, veluti Colucius noster habuit, neque deteriori

esse conditione, quam is qui te praecessit. Volui satisfacere amori in te meo, et tecum congratulari, quemadmodum solemus ei qui uxorem duxit, cum onus subeat grave, difficile, et molestum. Quanquam una est res, in qua tibi vere, et ex animo debeam gratulari. Audivi postea quod mihi fuit summae voluptati, te non solum non appetiisse id munus, sed oblatum primo recusasse; denique victum, coactumque, cessisse precibus amicorum. Hoc etiam nullo praemio, ita faciendum fuit, ut satisfieret eorum voluntati, qui te diligere videbantur, in quo maxime servatam puto dignitatem tuam. Cura igitur, postquam hoc principio ingressus es, ut quantum potes, vendices tibi libertatem; et cum reipublicae feceris satis, non omittas studia litterarum. Vale, meque ama. Romae XXVIII. Decembris (1).

EPISTOLA XVII.

Poggius pl. sal. dicit Nicolao V. C.

Philippicas Ciceronis emendavi cum hoc antiquo codice, qui ita pueriliter scriptus est, ita mendose, ut in iis quae scripsi, non conjectura opus fuerit, sed divinatione. Nulla est femella tam rudis, tam insulsa, quae non emendatius scripsisset: sed scis in talibus me esse satis sagacem: non potui autem corrigere omnes, quia et duae ultimae deficiunt, et in reliquis desunt nonnulla: multum tamen lucrati sumus. Nam

(1) Anni 1427.

praeter id, quod antea scripsi, duabus in Orationibus desunt etiam multa. Feram igitur mecum, cum venero ad vos, Philippicas meas, ut uti illis possitis, quoad vobiscum fuero. Vale: die V. Junii 1428. Dedi Bartholomaeo de Bardis Decadem Livii, et Cornelium Tacitum, ut illos ad te mittat: in tuo Cornelio deficiunt plures chartae variis in locis, et in Decade integra columnella, prout videre poteris. 1428.

EPISTOLA XVIII.

Poggius pl. sal. dicit Nicolao suo.

Emas mihi lecticam vel novam vel veterem, sicut commodius fuerit, et expeditius, dummodo et humilis sit, et non excedat mensuram, quam scripsi: nam parva est camera, et ego homullus sum. De te vero, et Laurentio nulla alia est cura, nisi ut parem vobis lectum, nam id quidem necessarium est, et ego in domo mea sum quasi forensis. Tu tamen senties non Lucullum suscipere ad coenam Pompejum, sed Epicurum aliquem ex Stoicis in hortulo suo, in quo erat inscriptum hoc epigramma: Hospes hic optime manebis; et deinde addebat: aqua, et polenta. Itaque falleris, si aestimas me magno apparatu vos suscepturum: amici ad amicum divertetis sobrium, et frugi: qui nihil minus aestimabit quam farcire ventrem, praesertim hospite Nicolao frugalitatis magistro. Non opibus erit refertum diversoriolum meum, sed caritate, et be-

nevolentia, et, quod omnes dapes condit, hilaritate, ubi totus pitissando, et sorbillando, et ex meliori teretur dies. Bartholomaeus de Bardis, ut opinor, addet se socium vobis, quo nil erit festivius. Vale, et libellos, quos postulas, deferam mecum, vel curabo deferendos. Romae XVII. Junii 1428.

EPISTOLA XIX.

Poggius pl. sal. dicit Nicolao suo.

Heri cum essem Genezani, redditae sunt mihi abs te litterae, quas legi summa cum voluptate. Hodie veni Romam relicto Pontifice, quem spero tamen futura hebdomada Romam venturum. Ero igitur brevis, quia et nox est, et ego paulum fessus ex via nequeo amplius vigilare. Litteras tuas dedi Panormitae. Minias Lucensis convaluit ex longo morbo, et cras huc deferetur in cistis; nam equitando est invalidus. Nicolaus Treverensis scribit se alias scripsisse latius de libris illis, sed litterae non venerunt: itaque incertiores sumus quamdudum. Hoc an dicat explicandae rei causa, an se extricandi, nescio. Hoc compertum habeo illum adfuturum nobis hac hieme, et ut opinor cum libris. Scriptum est enim sibi, ut mature redeat, et libros afferat: quod si faciet, liberabimur hac cura. Cornelius Tacitus silet inter Germanos, neque quicquam exinde novi percepi de ejus operibus. Opuscula, quae postulas, habebis, cum absolveris

ea quae habes. Nolo te onerari pluribus rebus, ne succumbas laboribus variis. Habes ad litteras tuas: nunc de me cognosce. Ego lucellum tibi apporto ex peregrinatiuncula nostra, quod licet parvi sis facturus, tamen nonnihil te oblectabit. Fuimus Ferentinum Bartholomaeus de Monte Politiano, egoque, ille animi lavandi gratia, ego antiquitatis quaerendae cum quodam amico nostro, qui nos opipare accepit; sed sola die ibi mansimus, quo ego nunquam quievi, licet calor esset immensus; primum lustravi urbem, arcemque in ea antiquo opere perquisivi. Urbs est sita in monte; circum summitas montis cingit muro lapideo: omnis qui murus adhuc exstat solo tenus intrinsecus, extrinsecus vero multis in locis praelatus, et praeruptus, ut admirationem praebeat magnitudo operis: est praeterea turris quadrata ingens, cujus in duobus lateribus sunt litterae, quas videbis. Extra urbem prope muros in parte praerupta montis excisum est saxum secus viam, ad quod ascenditur cum difficultate in hanc formam. Intus est epitaphium, quod ad te transmitto quod ut opinor, placebit etiam stomacho nauseanti. Sed vide, ut recte intelligas eas abbreviationes, sunt enim multae, et quid tibi de eo videatur responde. Fuit mihi summus labor, legere has litteras, primum illas, quae sunt in turri arcis, cum sint a visu remotae, et magna ex parte consumptae vetustate, deinde eas, quae sunt in saxo illo; pluribus enim horis insudavi, et sudavi quidem in meridie ad solem. Sed tamen labor omnia vincit. Nequivi amplius investigare loca

circumvicina licet cupiens, quia socii properabant. Charta deficit, et somnus premit. Vale; manu veloci; die XI. Septembris 1428.

EPISTOLA XX.

Poggius pl. sal. dicit Nicolao suo.

Ad III. Idus Septembris cum revertissem ex Genezano noctu semifessus, et somnolentus, exaravi cursim ad te litteras. Postridie cum diutius dormitassem, oblitus sum illas dare mensario, qui eas ad te mitteret. In illis respondeo primum tuis litteris: deinde narro deambulationem nostram, quae non omnino vacua fuit. Scripsi me reperisse in turri quadam antiquissimae arcis Ferentinatis epigramma quoddam, et item aliud alio in loco non contemnendum. Id quod est in arce fuit laboriosus ad legendum, tum propter altitudinem, tum propter varia virgulta, quae cooperiunt litteras, et eae multis sunt in locis exesae propter vetustatem. Mirabantur accolae me id legere, quod neminem meminerant legisse, cum dicerent eas esse litteras graecas. Sed legendi, cognoscendique laborem minuebant adolescentulae duae innuptae, quae tamen plusquam maturae erant, haud procul adstantes domi, faventesque votis, in quas oculos ego fessos persaepe conjiciebam, ut vice speculi fungerer ad recreandam aciem. Non credas hoc a me fingi, aut ludendi causa dici. Aspectus earum, favorque multum profuit, et ne quicquam inho-

nesti suspiceris, hae sorores erant cujusdam, qui dudum fuerat librarius meus: hic postea me domo accepit, ubi sorores circumstabant, non durum quemdam, aut inhumanum, sed jocantem, confabulantemque, ut advenam non refugerent, aut formidarent. Aliud vero epigramma majore cum labore excerpsi: nam et locus difficilis erat, et sol urere videbatur in aperto, et saxoso loco, tum autem nulla, qualis superior, dabatur oculis intermissio. Dicebantur et nonnulla alia esse, sed variis in locis, quae videndi tempus defuit. Hoc autem die nullam habui quietem; nam posteaquam haec epigrammata conscripsi, ivi Alatrum, ut viderem magnificentissimam ejus loci arcem muro antiquo, qui adhuc exstat majori ex parte: res profecto admiranda: nullae tamen exstant litterae, quas viderim. Inde post solis occasum redii Ferentinum, et postridie Genezanum. Habes deambulationem. Rogo te mittas mihi chartas et Iosephum quos dixi. Para etiam membranas pro Agellio, quem rogo postules a Leonardo nostro, et mittas mihi cum chartis. Saluta Cosmum, Laurentiumque. Vale; Romae XV. die Septembris (1). Scribo ad Leonardum Aretinum de Agellio: tu tradito litteras, librumque petito, et simul epistolam suam quamdam, quam ad me mittas volo.

(1) Anni 1428.

EPISTOLA XXI.

Poggius pl. sal. dicit Nicolao suo.

Homo certe ineptus es, atque adeo inhumanus, qui semper interpretaris in pejorem partem, quae a me scribuntur. Ego de adolescentulis scripsi, non fingendi causa, sed referendae veritatis. Nescio si tu homo stoicus in tali re et tempore avertisses oculos: non eo accessi, cum ibi essent; sed postquam veni, affuerunt ut me cognoscerent, de quo multa audierant a fratre. Quos tu clamores edidisses, si tibi scripsissem, quae postea sunt secuta? Nam domum me contuli, salutavi, manus tetigi, hora et amplius sum collocutus, una cibum, et potum sumpsi, decedens quoque linteolo satis decoro donatus sum. Quid tu homo ridende? Videsne aliquid a me actum nisi humanitatis, et benevolentiae plenum? Tu si rudis es, et asper, fungere tuis moribus: ego homo sum ad lenitatem, et familiaritatem propensior. Neque inficiabor: mallem, quocumque in loco haec epigrammata transcribo, adstare mihi adolescentulas forma liberali, quam bubalum amplis cornibus, aut silvestrem taurum. Tu vero horum quidnam optares perscribe. Pridem aliud epigramma summo cum labore purgato muro excerpsi, quod antea propter hederam, et virgulta nunquam potui legere: praeteribant plurimae feminae, nam id est in porta, qua itur Tibur, et quidem forma conspi-

cuae, credisne me id pro mala fortuna advertisse? Adstabant nonnullae, ridebantque velut inanem meum laborem: ego eas ibidem jocans ridebam. Censesne tu, homo severe, hoc pro maleficio habendum? Quae fert casus non sunt culpanda, quia sunt plena voluptatis. Sed puniam te: non habebis hoc epigramma, cum sit egregium, nisi satisfeceris. Nam quod prius scribis difficillimis ad intelligendum notis, ego omnia plenissime lego, intelligo, exceptis quatuor litteris simul ordine positis: videlicet H. A. I. R. Tu si quid dubitas, praeterea ad me scribas velim: Oedipum me praestabo tibi. Cura de Agellio, ac Josepho, membranisque. Vale, et saluta Laurentium et Cosmum. Romae die II. Octobris (1). Nicolaus Treverensis cito aderit nobis.

EPISTOLA XXII.

Poggius pl. sal. dicit Nicolao suo.

Habui membranas, et libros, in quo fecisti mihi rem pergratam. Scriptor meus est in fine noni libri primae Decadis: postea incipiet Agellium, et brevi absolvet. Cura ut habeam, si fieri potest, libros Josephi contra Appionem Grammaticum, quos volo addere ad historiam belli Judaici. Mitto tibi epitaphium, de quo aliis in litteris ad te scripsi, id tibi placebit. Quid ad te amplius scribam, nescio. Habebis Antonium Luscum doctissimum, ac suavissimum virum: scio te pro

(1) Anni 1428.

tua humanitate, et in eum benevolentia frequentaturum ipsum, et eum quoque fore tibi summae voluptatis, quem salutes volo meis verbis. Unum tamen levamen, si ullum esse potest, te juvabit, si te conferas ad litteras, et in illis verseris. Sed ego mihi alia via prospiciam, cum tempus erit. Mihi crede, excepta domo, vinea, et horto, nihil amplius reperietur in bonis, ex quibus haec subeam onera. Praestat alibi bene, quam istic male vivere: neque ego haereo in patriae nomine, illam me in patriam adsciscam, in qua possim vivere procul tot curis, quot te video, et multos subire. Rus mihi erit civitas, si eo standi meo arbitratu facultas erit; sin vero minus licebit, sicut hirundines mutabo aerem, ac solum quaeram, in quo non sit tanta intemperies. Derideas licet, ut soles, hoc consilium meum: ego perstabo in sententia. Tu vale. Romae III. Kalendas Novembris (1).

EPISTOLA XXIII.

Poggius P. S. D. Francisco Vellate Scriptori Apostolico.

Delectatus sum admodum eloquentia tua, et dicendi pondus, ac suavitatem laudavi in his literis, quas mihi nuper vir optimus, meique amantissimus Bartholomaeus de Montepolitiano reddidit nomine tuo. Neque aliter debui propter amorem in te meum, cum perspicerem ea semina ingenii

(1) Anni 1428.

tui, quae si excolantur, uberrimam frugem sint nobis paritura. Verum unum est, in quo prudentiam tuam gravitatemque plurimum desideravi; et ne dicam levitatem tuam, certe credulitatem sum admiratus, qui tam facilem assensum praebueris nescio quibus verbis inanibus, quae a me nunquam prodiere. Quae si maturitate aliqua pensasses, et te inani cura, et me hoc labore liberasses et injucundo et satis molesto: sed quoniam ita vis, ut et te purges, et me accuses, necesse est ut ego quoque non desim mihi. Imposuisti enim mihi necessitatem mei defendendi, in quo si laedi te aliqua re putabis, primum te ipsum culpa, qui me non necessario provocas ad hoc certamen; tum memineris, non posse me dicere, et ea quorum me insimulas refellere, quin pugnem adversus rationes tuas, quas quum rite possem contemnere, rectius tamen visum est, et amici officio convenientius, teipsum reddere errorum tuorum certiorem. Scribis in principio epistolae tuae: *nisi te amarem et diligerem, non potuissem sermonem tuum non satis graviter et moleste ferre; primum quod saepenumero, et apud graves viros minus recte de laudibus, ac integritate vitae bene actae, quondam magistri, et patris nostri Vice Cancellarii ac de me ipso sentire et loqui visus es.* Ego de te ipso nonnisi recte sentio, de laudibus tuis quid sentiam paulo post videbimus; de integritate illius Patris, uter nostrum rectius sentiat et loquatur, mox intelliges. Me autem non recte de eo et sentire, et loqui, falso a te opponitur. Nam de ipso (non enim pugno cum mortuis)

rectissime sentio, loquorque. Tu quid de eo sentias, ignoro: loqui te male video, et ita ut, si omnino tacuisses, melius honori et famae illius consuluisses, cum ejus vitam bene actam, a te vero male descriptam, stylo illo tuo commacularis. *Sed cum te*, inquis, *in hac opinione persistere intelligam, de hac re ad te perscribere institui, quo clarius et apertius intelligas, vel me errasse, nimisque de homine isto sentisse, vel te minus leviter et praeter rationem prorupisse* Ego quoque, mi Francisce, cum te falsa in opinione esse perspiciam, magnoque in errore versari, rescribere ad te constitui, ut non solum te errasse cognoscas, sed quod est majus, toto itinere longe devium, praecipitem te egisse, neque nimis de homine illo, sed minimum sensisse, me autem non leviter, sed graviter, non praeter rationem, sed summa cum ratione, non prorupisse, sed pedetentim incessisse sentias. Sed haec posterius. *Inveheris et nimium acriter accusas* „ inquis „ *tum ignorantiam et ineptiam meam, cum ornatum animalium in partem virtutis vendicaverim, tum quod ego et praeter hominis excellentiam ac rerum veritatem, hunc virtuosissimum et nostra aetate summum virum admodum commendaverim.* Deinde. *Si quid in ea ratione, quod vel laude vel memoria dignum dictum sit, illud non sale et farina meis, sed aliorum potius dictis et rationibus compositum fore*, inquis, *meque apud praetorem cum injuria, ut ita loquar, de furto arguis.* His tribus criminibus dicis te esse a me accusatum; quibus cum ita

sim responsurus, primum secundo, deinde tertio satisfaciam, postea revertar ad primum; pauca tamen antea mihi de tota hujusmodi re praemittenda sunt. Legi dudum, cum essemus Genezani, orationem tuam in laudem Vice-cancellarii, oblatam mihi non sine risu a Bartholomaeo Pistoriensi; ridebat enim una cum alio quodam illa eadem, quae caeteri quoque non omnino insulsi judicarunt ridenda. Hanc uno spiritu, ut ajunt, discendi cupidus, perlegi; et cum non essem penitus Rhetoricae artis ignarus (nam dicendo parum possum) obstupui te tam longe, lateque vagari verborum jactantia, immemorem non solum dignitatis ejus pro quo diceres, sed etiam facultatis tuae. Itaque dixi statim (nam poetam, si malus est, nequeo laudare) mihi illam propter ejus ineptitudinem minime placere. Etenim quomodo ferre, qui te norit, posse putas prooemium illud, in quo tam mirifice confabularis? Qui cum dicas, multa ejusdem in te extare beneficia, multa benemerita, deinde altero te ab eo officio ornatum, ac propterea te ejus mores et acta demandare litteris, ut apud posteros futurus sit immortalis, censesne me, aut quemvis alium qui stomachum haberet, risum tenere potuisse? Quomodo enim illius in te tanta extent beneficia, ut eum reddere velis immortalem, cujus non solum non vidimus in te beneficia, sed ne vel parvam quidem benevolentiae significationem? Non aurum, non argentum, non vestem tradidit, non opes in te contulit, non dignitatem, non aliquod vitae ornamentum; nam alterum officium

non tibi concessit, quem ne noverat quidem, sed intercessori cuidam, quem novimus, condonavit. Homo es nimium pergratus, qui cum ab illo non solum memoria, sed ne cogitatione quidem dignum aliquid accepisses, tantam gratitudinem prae te feras, ut ultro pro illis beneficiis, quae nulla reperiuntur, immortalitatem ei pollicearis. Vereor ne callide sit hoc ab hoste positum, ut a quo nihil acceperis praeter spem meram, eum quoque inani pollicitatione pascere volueris, hoc est sponsione futurae immortalitatis, quae longe abest a facultatibus tuis. Sed sint ampla illius vitae praemia. Tune te tanti facis, ut hanc tuam incompositam et inconditam fabellam profitearis immortalitatem sibi allaturam? Virgilio mehercule ac Ciceroni hoc arduum esset, et vix, ut opinor, hoc auderent spondere, quod tu homo nimium alieni liberalis te promittis daturum. Si haec apud barbaros, et eos qui neque te, neque illum nossent, tam late jactares, levius videretur; apud summos vero viros ac sapientissimos, neque tuae conditionis ignaros, tam libere profari has tuas ineptias, quanta est turpitudo? Id profecto est hoc a te consilio excogitatum, ut cum exquisitis mendaciis et inanibus pollicitationibus prooemium viderent refertum, reliqua illi similia existimarent. Quod tu homo peracutus prospiciens, meditatus es illud ex intimis artis oratoriae praeceptis, cui etiam caetera correspondent. Nam cum animi magnitudinem ac praestantiam, liberalitatem quoque, caritatem in pauperes, pietatem, et misericordiam ejus, te praedicaturum legerem,

quem etiam ceremoniarum et verum Dei cultorem affirmares, erectoque essem animo ad has virtutes audiendas, suspensum me destituis, pro tantarum virtutum copia ad vilissimum pistrinum, hoc est, ad mularum pinguium, et equorum narrationem, ad mundam familiam, caeterasque ejusmodi ineptias divertens. Cum vero, de gratitudine ejus loquens, infinitis eum gratitudinis exemplis claruisse dicas, in tanta exemplorum copia ita opprimeris, ut nullum penitus enarres. Haec, et sexcenta alia quae postea recitabuntur, animadvertens, miraris adeo, si hanc tuam laudatiunculam, omni vacuam laude, ex inanibus somniis, hallucinationibusque conflatam aperte contempsi? Et quidem, nisi id praefareris, credidissem (doctum enim hominem te putaram) non esse tuam. Quare non unum illi, aut tria, ut putas, imputavi crimina, sed nihil vacuum criminis judicavi, nec aliquid in ea laude aut memoria dignum, ut tu existimas, sed oblivione perpetua. Hoc uno tantum vitio vacas in oratione tua, ut quod a me in te dicis congestum, nullum in ea furtum feceris. Itaque testor Deum, ut jam incipiam respondere tuis criminibus, nunquam a me dictum te furtum commisisse, et nedum apud praetorem, sed ne apud soporem quidem de hac re mihi in mentem venisse unquam. Bono sis animo; non spolio te propriis laudibus; non attribuo aliis parta tuo sudore; dico quae pro illius laudibus scripsisti, te ipsum reperisse, tua propria esse: adeo ut alter in tuam haereditatem nequeat admitti. Si quis ignarus rerum te furti accusaret,

utaris licet me patrono ad te defendendum: pollicear tibi operam gratuitam; et licet homo sim indoctior, tamen bonitate causae confisus, magna voce contendam, multis defendam rationibus etiam apud iniquos judices, te hominem locupletem verborum et sententiarum copiosum, nullum furtum fecisse, non te expilasse domum Ciceronis, nihil ex ejus supellectili attigisse, neque aliorum etiam quos prisca aetas tulit eloquentissimos. Tua esse illa verba, tuas sententias, tuum ornatum, tuum dicendi ordinem, totam denique ex sale et farina tuis, ut ais, testabor hanc totam massam esse conflatam. Addam insuper conditam esse oleo et pinguedine capitis tui, ut nullus sit tam stultus tam audax futurus, qui ex illa verbositate pro suo vendicare quicquam audeat. Accipies, credo, cum aequa sit, excusationem meam. Nunc ad id quod secundo loco posueram respondendum est. Quereris me invehi in te, et nimis acriter accusare ignorantiam et ineptiam tuam, quod animalium ornatum in partem virtutis vendicares. Ego non ignorantiam, sed stultitiam; non ineptiam, sed ineptias tuas culpo, quod ita loquaris latine, ut intelligi non possis. Nam quid est *vendicare in partem virtutis ornatum animalium?* Deinde quarum belluarum? boumne, an bubalorum, caprarum, ac pecudum, an porcorum? Tum vero quid appellas ornatum animalium? equis fraenum et phalerae sunt ornatui, bubalis cornua ampla, pecudibus lana. Postremo quid intelligis *vendicare in partem virtutis?* Si liberalitas est ista, aut magnificentia, ut vis, virtutes

istae sunt, non virtutum partes. An fortasse non audes dicere, virtutem esse, sed portiunculam virtutis? Explana nobis paulum haec tua aenigmata. Sed ego non culpo quod animalium ornatum vendicas in partem virtutis, sed quod post ingentem cogitationem, qua ad tot virtutum nomina audientium animos erexisti, non descendas, sed praecipites te ad pingues mulas et equos pulchros, tanquam ad insignis virtutis fundamentum. O miram laudem et praeclaram! Is, ais, multas habuit pingues mulas. Quis unquam hoc modo laudavit insignem virum? quis unquam vel stultissimus adscripsit hoc ad virtutem? Stabulariorum est ista laus, qui abunde illis pabulum praebent. Cur non dixisti potius eum habuisse pinguem familiam? an quia laudi datur habere homines macilentos, quo promptius serviant; pingues belluas, quo valentius portent onera? Rectius dixisses habuisse eum pinguia armenta, aut pingues greges; laudamus enim patremfamilias saginantem porcos ad usum domus suae; pastorem quoque bene greges suos nutrientem. Hunc igitur si tu, propter amplum animalium numerum, ac mularum pinguedinem, laudare volebas, pastorem mularum appellare debuisti. Sed quis, te oro, docuit, hoc esse in genere laudis ponendum? Laudantur homines, opinor, propter virtutem. Quaeso inquam, quo in genere, quave in parte virtutis, ut verbis tuis utar, hanc tuam mirificam laudem collocabis? Numquid tibi fortitudo videtur, prudentia, justitia, temperantia? Atqui *cum Aristoteles*, inquis, *in quarto Ethico-*

rum, et Tullius in secundo Officiorum libro caeterique praedecessores nostri, qui late, et copiosissime de virtutibus tractaverunt, hunc apparatum sive sumptum magnificentiae et liberalitati attribuant, ejusque excessus et defectus vitiosi sint, ut scis, nullam nec probabilem, nec tolerabilem quidem, credo, habeas causam, qua et tu ipse negare possis. Nunc te laudo, quod non solum te oratorem nobis praebes, sed philosophum et quidem apprime eruditum; cujus rei profiteor me ignarum. Tu tamen non probabilem, ut dicis, sed necessariam causam hanc tuam philosophiam inficiandi intelliges me habere. Tune Aristotelem ita domesticum habes, ut eum dicas hunc tuum apparatum sive sumptum belluinum, et mulas obesas, in quarto Ethicorum libro attribuere liberalitati, aut magnificentiae? Divini quidem es intellectus, qui, quae ab Aristotele non dicuntur, intelligas, quae ab eo scribantur, ignores. Quid tu auderes, si Aristotelis Ethica non reperirentur? in quibus neque liberalitatem, neque magnificentiam invenies dici, hunc sive sumptum, sive apparatum animalium; liberalitas enim esse non potest, quae sita est in erogatione pecuniarum, quae quidem fiat in homines, non in belluarum pastum atque ornatum. Sed magnificentiam vocas. Quid hoc stultius? Reperisti ne inter multos gradus magnificentiae quos posuit Aristoteles, hunc expressum ab eo magnificentiae locum? Aliud est officium viri magnifici et liberalis, longe remotum a quadrupedum diligentia et cura; at dicis etiam Ciceronem id ponere in secundo

Officiorum libro. Ego qui sum, non minus quam tu, Ciceronis familiaris, nego id dicere Ciceronem, neque in ejus libris de amplo numero equorum mularumve habendo, neque de illis saginandis ornandisque ullum verbum contineri. Sunt haec fortassis apud illos, quos praedecessores nostros asseris de virtutibus copiosissime tractasse. Qui sunt isti praedecessores nostri? Ego meos dico fuisse rudes, et philosophiae ignaros; tu recense tuos, si quem habueris philosophum, qui tractarit de pabulo mularum, et animalium sumptu, tanquam de re spectante ad magnificentiam. Quànquam quis vel parum doctus latinis litteris, unquam isto modo loquutus est? Vocat Episcopus praedecessores suos, qui in eadem Ecclesia ante ipsum fuerunt Episcopi; Vice-cancellarius eos, qui antea eodem officio sunt functi; Pontifex quoque illos, qui ante se Pontificatum tenuerunt; qui, licet vir doctissimus existat, nunquam tamen Hieronymum, Ambrosium, Augustinum, suos vocavit praedecessores. Tu vero tanquam ex schola Philosophorum, Minerva nutrice educatus, Aristotelem, Ciceronemque, et reliquos Philosophos, tuos praedecessores appellas. Quod si tu ex eorum es familia, si ex secta, si ex ordine, explana nobis hanc tuam genealogiam. Disce, oro te, saltem latine loqui; es in domo doctissimi sapientissimique viri Antonii Lusci: cum consule in scriptis tuis: non semper tuo ingenio confidas. Turpe tibi est ita dies noctesque versari cum viro eruditissimo, ut tantum in parvulis labaris. Sed concedamus tibi esse magnificentiam hunc

animalium ornatum. Nunquid ad magnificentiam spectat iste ornatus, quem hunc virum dicis habuisse? In epistola enim tua (nam orationem paulo post tractabimus) *Cardinalis hic*, inquis, *amplum animalium numerum, et suae dignitati condecentem pro sui status ornatu, ac familiae, ususque domus necessitate habuit.* Haec, ad probandam illius liberalitatem, magnificentiamque, a te ponuntur admodum sapienter. Num Aristoteles hoc in quarto Ethicorum libro te docuit? num tuus praedecessor Cicero? ut quae propter decentem ornatum, et domus necessitatem fiunt, fatearis esse ad magnificentiam? At vero Aristoteles tuus familiaris, nisi potius tibi assentiendum putas, a te dissentit, dicens magnificientiam magnis rebus constare et magnitudine, prout significat nomen. Nam qui, ut verbis utar suis, in parvis vel moderatis secundum dignitatem expendit, non dicitur magnificus, sed qui in magnis. Opera etiam magnifica, magnitudinem habere dicit, et dignitatem. Praeterea magnificus non est in propriis sumptibus, sed in communibus. Tu forsan opinaris, magnas reddere mulas et extentas pinguedine, quia magni fiant, esse magnifici. Ergo ii quoque magnifici dicentur, qui pro modo divitiarum suarum, porcorum, bubalorum, caprarum quoque et pecudum (nam et haec animalia sunt) amplum et condecentem numerum habuerint. Quod si me vis fateri, quanquam ab Aristotele et tuis praedecessoribus dissentiam, tamen tui causa fatebor. Neque ego hoc in loco hunc nostrum patrem dico non fuisse liberalem et ma-

gnificum; sed quae a te afferantur, nihil minus sapere, quam magnificentiam aut liberalitatem. Atque etiamsi Aristoteles et Marcus Tullius, aliique tui praedecessores vendicarent in partem moralis virtutis animalium amplum numerum, et mulas tuas, tamen nullam laudem mereretur homo Christianus, unus ex Principibus fidei, quem tu Religionis, et ceremoniarum verum appellas cultorem, qui ad normam Gentilium Philosophorum vitam suam instituisset, non ad praecepta Salvatoris nostri, cujus neque in Evangeliis, neque aliis in libris sacris, nullum mandatum, nullum consilium, nulla mentio de his tuis virtutibus reperitur. Si autem neque a Philosophis haec tua animalia ullo in loco in virtutibus ponuntur, neque apud Christianos pro virtute habentur, sentis me tandem non leviter prorupisse, et audere negare nullam posse vel parvam laudem in hunc virum derivare ex hoc tuo amplo animalium numero, et pinguedine mularum. Nam, si condecentem habuit, et ex necessitate, ut scribis, nulla prorsus est magnificentia sui praeter decentiam et necessitatem; jam id quidem non virtus, sed vitium summum esse probatur. Quare quoquo te verteris, vel omni laude virtutis vacat haec tua laus, vel certe non caret vitio. At video excusationem tuam: negas te pinguium mularum mentionem fecisse, sed quod nihil unquam praetermiseri, quod ad status et honoris sui amplitudinem pertineret; haec enim pro illis supposuisti. Tu vero id nobis ne nega obsecro: multi sunt testes, quos non corrumpes. Quod si perse-

verabis, tunc te accusabo apud praetorem crimine corruptarum tabularum. Abrasisti libellum tuum, et pro mularum equorumque ineptiis, alias non minores subjecisti. Nam quae est laus, cum nihil dicas eum egisse secundum virtutem, sed nihil praetermisisse, quod spectaret ad amplitudinem honoris sui? Tu vero, cum scias litteras Apostolicas ob unum aliquod verbum immutatum pro falsis haberi, non putas tuum libellum pro corrupto accusatum iri, in quo non unum verbum, sed tres versus abrasisti? Restitue igitur nobis illam egregiam sententiam; redde mihi illas mulas pingues et equos, quorum visu admodum delector; non fraudes illum mortuum hac tua praestante laude, quae si bene a te erat posita, cur removisti? si male, cur posuisti? ut duplici errore tenereris, uno rei male collocatae, altero, pessime interceptae? Id vero si quid a te in philosophicis antea est aberratum, resarcitur a crimine argumentationis, tanquam de industria a te in extrema acie collocatae. Dicis enim: *sed cum liberalitas, et avaritia invicem contrariae sint, si ex hoc liberalem et magnificum esse negaveris, ut eum avarum concedas necesse est; quod tanquam falsum et impossibile non admittes, credo.* Ad hoc problema nimis quidem acutum, obmutescet etiam vir doctissimus philosophiae. Dii immortales! Stoicorum ne, qui sunt acutissimi, an Academicorum libris hoc tam salsum ac scitum argumenti genus eruisti? Aristotelem jam contemnis, opinor, qui posuit liberalitatem virtutem esse, cujus extrema sint, prodi-

gus et illiberalis. Tu autem ubinam didicisti, qui non sit liberalis aut magnificus, eum avarum esse oportere? Numquid non sunt homines, qui cum non sint magnifici, tamen nulla avaritia laborant? Numquid sunt non liberales, neque etiam avari? Ergo, si quis non avarus est, liberalis erit et magnificus: quo quid stultius dici potest? Habes profecto aliquem secretiorem Philosophum, ignotum nobis, cujus ex schola hanc profers novam scientiam philosophandi? Itaque jam vereor, ne ut Gnathonicos ille appellari voluit, item ut Platonicos, sectatores suos, ita tu (durum est, sed tamen dicam) Francisconicos hos a te deinceps Philosophos dici velis. Sed negemus hunc liberalem fuisse et magnificum, id quod tu quoque negas, sequitur eum fuisse avarum conclusione tua. At dicis id me non admissurum tanquam falsum, et impossibile. Ego autem id admitto, et possibile fuisse dico. Haec itaque ex eodem fonte sunt Philosophiae, ex quo et reliqua. Respondi satis, ut videor, tuo secundo crimini. Nunc superest pars tertia, de qua, antequam dico, discutienda mihi sunt quaedam quae tu, tanquam sibyllinas sententias, in extrema acie de industria collocasti. Scribis enim, existimans te nimis virum illum laudasse, teque purgans: *De rebus autem ab eo gestis, et ejus operibus, quaedam sunt, quae cum sint in oculis nostris posita, probatione non indigent; caetera vero, si quae forte latius aut minus vere affirmaverim, tanquam ignota mihi, aliorum fidei et conscientiae relinquo; peccato enim et culpa aliena*

non debeo dilapidari. Praeterea quod non credo, si quid praeter conscientiam copiosius, aut rei excellentiam accumulatius dictum fuerit, aequo animo tolerari debes. Nam, ut scis, in genere demonstrativo agitur, cujus finis est laudare, vel vituperare, illa autem, ut Philosophus, semper rationibus et demostrationibus minime probare; et orator, cum aliquid laudare vel persuadere velit, non tantum quae in re sunt, sed amplius quid ad laudem et animorum conciliationem requirit. Haec cum primum legi existimavi esse responsa Phoebi, tanto verborum vario ambitu inculcantur: tamen videre videor quid velis sentire. Nimirum tu homo es, ut in reliquis, pernimium prudens, qui, cum uno errore vel levi te excusare coneris, in gravissimum incidisti: virum vero illum in tuam fidem, in tuam tutelam susceptum relinquis ac prodis, et quem paulo ante alienis, ut tu fateris, vestibus ornatum nobis tradideras, detegis, et nudum relinquis, velut corniculam illam caeterarum olim avium plumis ornatam. Primum commendo pudorem tuum, qui ingenue verum fateri quam falsum tueri maluisti, aperte professus te in illis tuis egregiis laudibus fuisse mendacem. Qui parvulam ob causam privatim inter sodales mentitur, habetur levis; qui inter viros graves, turpis censetur; qui coram magistratu, infamis. Quo igitur in loco est habendus qui publice in coetu Principum orbis terrae, in maximo omnium magistratu, et eo qui proximum summo locum tenet, de re gravi ausus sit apertissime mentiri? quique ob oratiunculam ex officina

mendaciorum depromptam profiteatur se immortalitatem concessurum? *Quod non credo*, inquis, *si quid praeter conscientiam copiosius dictum fuerit*. Quid turpius, quid libero homine indignius, quam loqui praeter conscientiam? At inquis: *quod non credo*. Quid hoc est, Dii boni, quod non credas? An non credis conscientiam te habere, aut non credis conscientiae tuae? Tu vero nescis conscientiam tuam, si fortasse nullam habeas? Num insulse credimus quae pro certo non habemus? At quid est certius conscientia quae a sciendo est appellata? Explana nobis (Davus enim sum) haec tua aenigmata, et me, virum pinguioris Minervae, quid sentias aliquando doce. *Si forte latius aut minus vere affirmaverim*, inquis. Ergo sunt hae tuae laudes ex sinu Apollinis sumptae, quas dicas minus veras fuisse. *Tanquam ignota mihi*, inquis, *aliorum fidei et conscientiae relinquo*. Ergo nihil tibi credendum est, qui nullam habeas neque fidem, neque conscientiam, qua confidas, sed implores alienam. O nobilem defensionem, quam de rebus incognitis a te sumptam profiteris! Ergo de rebus ignotis tam multis verbis fuisti copiosus, ut tantam operam dares ignorantiae? Quid autem alienae fidei, et conscientiae committis? te ne, an eum quem laudas, an libellum tuum? tu ne adstantium fidem imploras ad defensionem mendaciorum tuorum? Venit hoc loco in mentem mihi illius ridiculi Sacerdotis, qui, cum praedicans Passionem Salvatoris, multaque in ea re disserens, lacrimas audienti populo movisset: ne flete, inquit, fortas-

se haec non fuerunt vera. Tu itidem, nostrum patrem laudans, ne forte audientes lacrimarent, homo pius non veras, sed fictas, non notas, sed auditas, et ex aliorum rumoribus te laudes illas dicis sumpsisse. Itaque ridere illos potius ob tuam fabulam, quam lacrimare ob ejus mortem voluisti. Neque vero ego illius viri insignis laudes aliqua ex parte minuo; sed doleo illius vicem, qui te tam inanem auctorem reperit laudationis suae. Verum optime te excusas, et summa cum aequitate. *Peccato*, inquis, *et culpa aliena non debeo dilapidari.* Est ne hoc tuum, an alienum peccatum? Numquid, oro, non tuo nomine scripta est? Si novisti aliorum peccatum, cur recitando id pro vero, tuum fecisti? Si ignorabas, cur fuisti tam credulus rebus inanibus? cur non quaesisti diligentius? At alio pacto purgas erratum tuum. Diu hoc, ut reor, meditatus es: idque adeo conjicio ex ipsius summa rei gravitate. Dicis *in genere demonstrativo non requiri probationes, nec oratorem quid in re sit, hoc est quod verum sit inquirere, sed quid spectet ad laudem.* Si caeterae excusationes tuae invalidiores fuerunt, haec una vel gravissima est ad instaurandam aliarum imbecillitatem. Miror tamen quod, cum in philosophia Aristotelem Tulliumque adduxeris in tuos testes; nunc cum de oratoribus tractas, non aliquem ex eorum numero advocas in auxilium tuum, nisi forsan satis magnum pondus esse putas tuae auctoritatis. Sed apud quemnam, te oro, oratorem, aut Rhetoricae artis auctorem hoc manda-

tum reperisti? ubi nam est, quaeso, non requiri ut orator probet cum laudat, sed satis esse tantummodo laudare? Si dicendi novam artem instituis, non redarguo; si veterem imitaris, aberras longe ab illius praeceptis. An tu censes quemquam laudari, cum fictae in eum laudes et falsae conferuntur? Ego me rideri existimarem, si quis me eloquentiorem Cicerone, Caesare, Hortensio, L. Crasso, in conventu hominum praedicaret. Ironia enim est, ex qua sumitur quidam ridendi modus. Lege Ciceronem in secundo de Oratore libro; lege Quintilianum in tertio Institutionum; tum intelliges quam ridicula sit haec tua sententia, et ab illorum praeceptis aliena. Ait Cicero laudari oportere quid secundum officia quis fecerit: non dicit, quid praeter conscientiam, et minus vere finxeris. Quintiliani verba haec sunt: *ut desiderat autem laus, quae negotiis adhibetur, probationem, sic etiam illa, quae ostentationi componitur habet, interim aliquam speciem probationis;* tum vult proprium esse laudis amplificare et ornare. Deinde, si laudamus quempiam justitiae, fortitudinis, ceterarumque virtutum, nos oportere ait assignare singulis quae secundum quamque earum gesta erunt. Haec autem laudatio tua, respondeas mihi volo, negotiis ne, an ostentationi adhibeatur? Si negotiis, cur non probas quae dicis? Quid respondes Quintiliano, qui contra opinionem tuam dicit ea probari oportere? Si ostentationi; quid levius, quid insulsius istis tuis laudibus, quae non ad veritatem a te sunt scriptae, sed ad ostentatio-

nem? Vide quantum discrepes a Quintiliano. Ille rebus vult probationes adhiberi; tu contra negas probatione opus esse, ut mentiendi licentiam assequaris. Ille ampliare et ornare res gestas, tu non solum gestas, sed ne gerendas quidem fingere. Ille quid secundum quamque virtutem factum sit proferri jubet; tu quid fieri potuerit somnias. Legisti, ut opinor, orationem M. Tullii quae est de laudibus Pompei Magni. Quid judicas? alienis ne an suis; propriis ne, an communibus ornari ab eo amplissimum virum? Mentiebatur, credo, apud populum Tullius, quum illius bellicas virtutes, cum res terra marique gestas narrabat: fingebat illa, et non quid Pompejus egisset, sed quid de illo magnifice posset dici narrabat. Quid igitur (nam recognoscis errores tuos) num videor tibi leviter prorumpere? uter gravior auctor; tu ne, an Quintilianus? Sentis ne hanc tuam excusationem, summam reprehensionem dici posse? Sed haec hactenus. Nunc tertiam jam partem absolvamus. Criminaris me reprehendisse quod virum virtuosissimum nimium laudaris. Hoc cum longe absit a me crimen, te rogo, ne plus aliis de meipso credas quam mihi. Ego enim non te nimium, sed minimum laudasse dixi illum praestantissimum virum, nihilque minus in tua illa laudatione quam illius laudes contineri. Quod ut apertius intelligas, recitemus paulum, oro, nonnulla capita tuarum laudationum. Nam si singula vellem persequi, magnus mihi liber de tuis erroribus esset conficiendus. Sed, ut modum servem, brevior ero quam

res postulet, longior vero, quam vellem. Et quidem quid in laudibus requiratur, superius explicatum est; quantum id a te observetur, consideremus. Scribis in fine prooemii: *Quantum studio et cogitatione assequi potero, omni diligentia elaborabo, ut hujus Patris et Antistitis vitam, non solum humana sed etiam atque etiam divina ratione et sententia comprobatam omnes intelligant.* Si haec Pythius Apollo (solent enim esse subobscura ejus responsa) dixisset, crederem, aliquem divinum sensum includi hac ambage verborum. Cum vero tua sint, neque divini, neque humani quicquam sapiant, quid intelligas non satis intelligo. Videris tamen magna polliceri: quantum persolvas mox videro. Sed quid tu non possis, qui illi viro immortalitatem tuis scriptis promisisti? Verum quid hoc est, quaeso, *vitam divina ratione et sententia comprobatam?* Ratio divina est ipse Deus. Nunquid de ejus nativitate, aliqua per Spiritum sanctum praedixit? nunquid ipsemet est eum, velut de Moyse legimus, allocutus? nunquid comprobavit eum dicens: *Hic est Filius meus dilectus?* Quid est autem, *divina sententia?* num Prophetae, num sacerdos Phoebi, num Sibyllini versus, num prisci vates (horum enim dici solent sententiae divinae) de hoc homine, multis ante saeculis, praedicarunt? Haec igitur praeclara laus tua, qui cum spondeas te tanta effecturum magna expectatione, nos suspensos inani loquacitate delusisti, et vitam illius, non solum divina sententia et ratione non comprobasti, sed, ut alii improbarent, effecisti,

relinquens eum humana et ope et virtute spoliatum. Dicis nil praestantius esse virtute, laudans eam, etiam testimonio Senecae, pluribus quam orationi tuae opus erat verbis; nam ita deficis in commemoranda vel minima virtute ejus, ut omnes ei laudes citius adimas, quam ullam tribuas. *Virtutem hanc ut sequeretur hic pater*, inquis, *ad bona artium studia Avenionem se contulit, ubi non laboribus, non vigiliis, non calori et frigoribus parcens, tantum juris civilis studio incubuit, ut in ea coronae praemio meruerit insigniri.* Ego, latine loquaris, an barbare, nescio. Quid est, *non parcere calori et frigoribus?* Eis ne plurimum molestus fuit, an advocavit ad auxilium suum? Non enim parcimus illis vel quorum opera utimur, vel quos punimus. Utrum odium in calorem vel frigora exercebat? ita, opinor, aestate frigus invocabat, calorem hyeme. Quod si vir iste Riphaeas nives, aut Libyae Aethiopiaeque inculta calore loca peragrasset, non pepercisse nivibus montanis, et desertis aestu locis, magna et sonora voce clamitasses. Honorifica vero haec laus: non minor quae sequitur. Narras enim Vicariatus officium pro Archiepiscopo Viennensi rectissime exercuisse: tum fuisse praeceptorem nepotis Clementis VII. deinde factum Episcopum Vivariensem; postea Pontificis Cubicularium; postremo assumptum in Cardinalem, et tum majorem Poenitentiarium; tum Vicecancellarium fuisse. His enim gradibus vitam suam metiris. Adhuc a te nulla ejus virtus commemoratur; et qui eum omnia ut virtu-

tem sequeretur fecisse dicis, in nullius virtutis possessione posuisti, sed tanquam nudum viatorem cui viam te monstraturum praedixeras, in medio itinere, velut errabundum deseruisti. At forsan facies syllogismum similem prioribus; *eum qui per tot gradus honorum*, ut dicis, *ascendit, necesse est virtuosum fuisse.* Narra, inquam, virtutes, et quid secundum quamque gessit, explica. At obmutescis, et nedum virtutis opus, sed ne vestigium quidem ejus ullum ostendis. Nonne per similes gradus honoris et boni ascendunt et mali? An soli virtuti hi honores tribuuntur? Dicam, quod sentio, plures aliquando fortuna quam virtute ad hos gradus honorum tolluntur. At hic, inquies, virtute ascendit. Hoc est quod cupio audire. Si nosti virtutes ejus, cur a te reticentur? Si nescis, cur es tam copiosus vanitatis? *O felicem et beatissimum hominem*, inquis, *per tot honorum gradus ascendentem!* Cur non felicissimum dixisti? an quia minus felicitatis, quam beatitudinis habuit? sic opinor. Sed quomodo est ille felix ac beatissimus, cujus nullam virtutem adhuc nobis demonstrasti? At ascendit per tot honorum gradus. O te moralem philosophum ineptissimum, qui ad felicitatem ascendi putas per hos gradus honorum, qui non solum non praestant hominem felicem, sed saepe reddunt vacuum felicitate. Num quis Theologus, num Seneca tuus, quem paulo ante allegabas, te docuit hos esse gradus adeundae felicitatis? Virtute ne, an honorum gradibus felicitas comparatur? Aliud est iter ad felicem vitam, et magis arduum quam

credas. Honores ab aliis dantur, felicitas a nobis non absque sudore comparatur. At in reliquis es acutior. *Accedit*, inquis, *ad hujus famae et gloriae immortalitatem hoc ipsum potissime.* Hactenus nullum de gloria, nullum de fama ejus verbum a te est prolatum; et quae antea tanta oblivione sepulta erat, nunc, veluti ex somno expergefacta, redditur immortalis. At videamus, quid hanc famam et gloriam immortalem faciat. *Nam cum plurimi aut majorum suorum*, inquis, *potentia, aut divitiarum affluentia, aut aliarum rerum externarum ornamento, ut per singulos dies videmus, ad honores et dignitates eleventur; ipse sola sui prudentia, virtute et sapientia ad hunc amplissimum statum perductus est.* Antea sententiolas nescio quas perobscuras et philosophia indignas posuisti. Nunc uteris gravioribus argumentis et maturioribus sententiis. Nimirum novum et a te adeo inventum hoc genus laudandi, ut, qui nullam hactenus de illius hominis prudentia mentionem feceris, nullam virtutem explicaris, nullum sapientiae vestigium impresseris, nunc prudentia, virtute, sapientia, ad statum amplissimum dicas esse perductum. Nascuntur hae virtutes tuae veluti fungi ex parvulo rore, ad nutum tuum praesto sunt, veniunt quo vocas, et non agendo oriuntur nobis, sed dormiendo. Quae cum ita sint, tamen adhuc nullam neque laudem hominis hujus abs te audivimus expressam, neque virtutem. Sed prodeunt statim, et veluti cohorte facta magno impetu erumpunt: ut verendum sit an earum vim ferre possimus; habent enim non

solum virium plurimum, sed succi et saporis. *Magnitudinem vero*, inquis, *et animi sui praestantiam, et cum his liberalitatem conjunctam, caritatem in pauperes, pietatem et misericordiam in afflictos, nemo nostrum est, qui non satis et intelligat et apertissime cognoscat.* Magnae sunt hae virtutes, et dignae memoria ac laude sempiterna. Primo eum prudentem, sapientem, virtuosum, mala partitione dixisti; nunc vocas magnanimum, liberalem, caritativum, pium, misericordem. Sed quomodo, quo ordine, qua ratione probas has in eo fuisse virtutes? nempe clara et aperta et cui refragari sit nefas. Nam continuo subjicis probans quae dicis: *Hic postquam ad Cardinalatus dignitatem assumptus fuit, amplam et numerosam familiam tenuit, nobilissimam quidem, et honestissimam, et omnibus jucundissimam.* Nunc incipis tandem referre quae spectant ad memoriam nominis sui, homo sane ridiculus. Tu ne tot tantarumque virtutum nomina in eum paulo ante accumulasti, ut ex iis omnibus eliceres hanc immensam laudem? Et quanto, inquam, pretio, quanto tempore hoc tuum inane trophaeum, in quo illius laudis insignia essent, fabricasti? Nonne tyranni et viri pessimi habent amplam et numerosam familiam, et quod tu siles, etiam ornatam? Miror, cum tantum delecteris superlativis verbis, cur non amplissimam et numerosissimam dixisti? At posuisti *omnibus jucundissimam.* Vide ne hic parum laudis contineatur, si cum dicas *omnibus*, etiam de mulieribus intelligi velis: nam qui om-

nes dicit excludit neminem. Audi nunc laudem pietatis plenam. *Hic veluti religionis, et omnium ceremoniarum verus cultor, ejus Capellam cum venerabilibus ac religiosis Sacerdotibus, et ditissimis paramentis, amplissimam et honestissimam tenuit.* Hic tu, homo doctus, non eum cultorem verum, sed velut verum dixisti, hoc est, non verum fuisse eum cultorem. Nam *velut* similitudinem significat; sed quod est simile, non est idem cui assimilatur: ergo non verus fuit cultor, sed veluti verus. Magnifica laus nempe, et ex eodem est fonte, quo et superiores. Utrum laudare te existimas, an vituperare, quem veluti cultorem religionis appellas? At sit ista laus, sit verus cultor; quid sequitur ex hac ampla ceremoniarum et religionis cultura? *Habuit,* inquis, *pingues mulas, pulcros equos et condecentes equitaturas.* O ingentem religionis et ceremoniarum tuarum fructum! Haec quidem vere possunt dici ceremoniae quae, cum sint dictae a carendo, non solum omni virtute careant, sed etiam umbra virtutis. Ego nunquam scieram spectare ad religionis laudes pinguedinem mularum, aut equorum. Nunquid hae tibi laudes videntur? An non satis intelligis, non laudari a te illum virum, sed nudari omnium laudum ornamento? Quid est absurdius, quam qui se laudaturum quempiam profiteatur, ea pro laudibus ducere, quae si audire possit, quem laudas, pro se dici erubescat? Evolvisti certe omnium oratorum volumina, e quibus erueres haec laudum genera tam preclara, quibus hanc proximam addas non

insulsiorem. *Hic pro ejus honore*, inquis, *ac reverentia inprimis Sedis Apostolicae, omnem avaritiam abhorrens, Imperatoris, Regum omnium, Ducum, Baronum, Comitum et Praelatorum quorumcunque ambaxiatoribus, amplissima semper, et sumptuosa convivia fecit*. Inepta nimium et perversa est haec tua laudatio, atque ignominiae plena. Primum cur vituperas optimum virum, dicens eum horruisse avaritiam non propter virtutem, non propter Deum, non propter salutem animae, sed propter honorem suum et Sedis Apostolicae? Si eum summa turpitudine notare velles, quid amplius objiceres, quam eum exhorruisse vitia, non propter honestum, sed propter honorem suum et reverentiam alterius, hoc est timorem? Deinde qualis probatio est exhorruisse aliquem avaritiam, quia convivia fecerit amplissima et sumptuosa? Nonne et avari hoc faciunt, et quidem haud scio, an etiam ampliora, quam reliqui? Laudas insuper gratitudinem plurimis verbis, deque sua in parentes, in amicos, in familiares et quoscumque benevolos gratitudine, magno tractu verborum te aliquid affirmas dicturum: *qua sola*, ut ais, *prae caeteris excelluit, et infinitis exemplis claruit*. At quam laudem ei tribuis ex hac gratitudine? nempe nullam; et haec exempla tua ita sunt infinita, ut connumerari aliqua ex parte a te non possint. Etiamne hoc censes ad laudem pertinere, ut, cum prolaturum te dicas ejus gratitudinem, cujus sunt exempla infinita, nullum prorsus a te repraesentetur? Et tu affirmas, te eum laudare et immor-

talem reddere scriptis tuis, cujus a te virtutes obliterantur? Si quis ex cantoribus, qui palam quaestum faciunt, praediceret populo, se postridie relaturum alicujus ex antiquis heroibus virtutes, et res magnas bello gestas; deinde magna expectatione facta diceret illum aut minxisse ad parietem, aut muscas necasse, nonne convicio omnium incesseretur? nonne clamoribus foro pelleretur? Quid tu censes eventurum tibi fuisse, qui tot redundantibus verbis, tot pollicitationibus te de laudibus egregii viri dicturum pollicitus, et immortalitatem concessurum, e tanto fastigio verborum descendis ad ridicula quaedam et insulsa, atque ab omni laudum genere remota? At in iis, quae deinceps scribis es forsan tolerabilior? Sanctissima ac gloriosissima ab eo facta opera non putas praetereunda. Sane qui te primum literas docuit, mira imbuit copia superlativorum, quae tamen collocas ex sententia. Quae autem sunt ista opera sanctissima et gloriosissima? Unam Capellam dicis reparasse, alteram, et item tertiam fundasse, tum anniversaria constituisse, et nonnulla alia, quae et tu nescis, et an falso a te posita sint, pertimescis? Si ergo Capellam fundasse, sanctissimum et gloriosissimum, quid erit Ecclesiam Petro aut Paulo aedificasse? quid urbes constituisse? quid nationes ad fidem Christi convertisse? nempe plusquam sanctissima aut gloriosissima esse non possunt. Scita ergo haec laus tua, et diu multumque a te considerata, ut tot opulentis et amplis nominibus nuda quaedam aedificiola subjiceres. *Sobrie*, inquis, *caste et ho-*

nestissime vitam duxit, humilis, benignus, atque omnibus gratus, facilis et humanissimus extitit. Haec eodem, quo superiora, a te condita sunt sapore. Contentus es contexuisse longam nominum seriem, nil amplius ostendens praeter inanem sonum. At laus quaerit aliud quam linguam inanem; desiderat facta, quibus omnino carent haec tua verborum praeludia. Silent adhuc laudes tuae, et nobis nihil loquuntur pudore perterritae; vident enim abs te nudas inhonestasque relinqui, non deduci in aciem armatas ad agendum aliquid eis dignum; et cum omnis virtutis laus in actione consistat, hae tuae otiosae sunt, ignavae, somnolentae, atque oscitantes. At testaris, te ea, quae refers, non nosse, sed ab alio quodam audisse, quem *pro majore*, ut dicis, *robore* in testem vocas. Nunc quidem consulis ac prospicis tibi, ut, cum diffidas tuis viribus, alios in subsidium voces. Quod si haec causa agenda erat testibus, cur unum aut alterum, et non omnem familiam invocasti? Et quidem alii erant vel dignitate, vel auctoritate praestantiores, quos non nominas: qui vero est testis a te productus? Secretarius suus? Hoc tu callide posuisti, ut, cum videremus eum esse e familia viri quem laudas, et ex secretioribus, tanquam suspecto homini nihil crederemus. At credamus illi: quales nobis laudes affert? Eum jejunasse Quadragesima; dixisse Horas Canonicas; audisse quotidie Missam. Tandem ad veras ejus laudes descendis, et quidem mirificas. Da nobis, te oro, hunc tuum novum Rhetorem, ut et nos quoque aliquid hujus salsae mel-

litaeque eloquentiae degustemus. Tu laudi deputas summae, si jejunavit Quadragesima, Horas dixit, Missam audivit? Haec ne tam ardua sunt, tam insueta, ut sine testibus nullam tibi fidem in his rebus commemorandis praestatum iri crederes? Nimium parvi aestimas auctoritatem tuam, qui in tam levibus non putes sine advocato credi verbis tuis. At ego te tanti facio, ut tibi soli assentiar. Quae est autem laus id egisse hominem in insigni dignitate constitutum, quod etiam vilissimo abjectoque Sacerdoti summum esset nefas omittere? Hoc omnibus commune est praeceptum Presbyteris, quod qui non servant, peccato se adstringunt gravi. Itaque quantam laudem assequitur qui ea non contempsit, quibus nisi paruisset, summa poena afficeretur? Sed audi aliam ejusdem generis praecipuam laudem. *Quod tandem in hoc Patre optimo memoria dignissimum est*, inquis, *non silebo*. Audiamus hanc laudem non silendam: fortassis non semper eris vanus. Quid hoc est memoria dignissimum? Audisse te ais ab ejus Physico: *cum vitam quadragesimalem suae dispositioni nocivam fore consideraret, multisque naturalibus rationibus ad esum carnium adhortaretur, illum respondisse, malle claudi oculos suos morte, quam legem Dei et praeceptum non servare*. Nescio quid aliis accidat. Ego, quum has tuas inauditas laudes lego, nequeo risum continere. Inclyta est, et memoria dignissima haec laus, quod noluit non servare mandata Dei. Debuisti addere, ut esset omni ex parte accumulata laus non amo-

re honesti, sed timore poenae; adest enim Deus ultor transgressoribus legis. Audisti ne ergo unquam hominem laudari pro re dignissima memoria, quod non maximo se adstrinxerit peccato? quod legem Dei una aliqua ex parte non est transgressus? quod servavit illud mandatum, cujus si praevaricator fuisset, et iram Dei incurrisset, et magnam hominum subiisset infamiam? Cur non dixisti non fuisse eum furem, non sacrilegum, non lenonem, non homicidam, non raptorem, non sicarium? Siquidem laus tanta est non obligare se ingenti crimine, ad cumulum laudum tuarum hoc quoque oportuit accedere. Credebam te ad tantam ostentationem verborum, aliquod ejus privatum et singulare opus relaturum nobis, in quo ipsius sanctitatem admiraremur; at profers communia quaedam, et in usu multorum servata. Quilibet religiosus non malus has sibi laudes vindicabit, multi etiam ampliores profitebuntur, se secundum praecepta Ecclesiae jejunia servare summa cum abstinentia, audire Missam, dictim celebrare, non negligere Horas, interesse divinis Officiis. Addent multi se in stramentis cubare, nunquam carnes edere, uti cilicio, carnem affligere, ne insurgat adversus spiritum; qui si tibi laudandi essent, magnas nobis tragoedias excitares. Vides igitur quemadmodum ad hunc locum a te non laudetur hic noster pater, sed omni laude nudetur? Ausculta vero hanc continuam universae orationi conclusionem tuam. *Videtis igitur Patres*, inquis, *quot virtutes, quot denique sanctae operationes, una hora*,

cum vita hujus praeclarissimi Cardinalis periere. Hanc auream sententiam in fine reservasti ut superioribus esset condimento. Prodeat, oro te, aliquando nobis hic tuus Philosophus, quo magistro, uteris tam gravibus sententiis, et caeteri quoque permulti, ne sis tu solus sapiens, aliquid in Philosophia cupiunt rescire. Ego quidem scire abs te velim, qua ratione virtutes cum hoc homine perierunt, et sanctae operationes. Si omnes una periere, quid nobis miseris relinquitur? quis amodo erit bonus, si virtutes amisimus? et si sanctae operationes periere, quis jam salvabitur? Excellit ista reliquas laudes; miranda est enim ejus viri virtus, cujus cum vita omnes virtutes perierunt, et bonae operationes; omnes enim perierint necesse est in eo, in quem omnes congessisti. Magna est in genere humano facta jactura, siquidem virtutibus privati sumus. Miror, cur hoc non deploraveris, cur non fueris questus te omni virtute destitutum, cur non lamentatus, te amodo nil boni operis facturum. Hic pedem figere te oportuit, hic erigi 'signum eloquentiae tuae. Audivi aliquando homines perire, virtutes vero et bona opera esse immortalia; nam si haec nobiscum morerentur, quod praemium esset bonis futurae vitae constitutum? Redi aliquando ad te, quaeso, et vel sero disce latine rite loqui: turpe est enim, Oratorem Philosophumque in levibus errare, qui non fallatur in gravibus. Intellige tandem, quid ex hac tua ratiuncula subsequatur. Si virtutes cum bonis et sanctis viris pereunt, jamdudum cum Petro et Paulo,

reliquisque Apostolis perierunt: ex quo, secundum tuam sententiam, nullam in hoc nostro Patre fuisse virtutem necesse est. At etiam laudi summae tribuis quod profectus est Constantiam, unionis causa. Hoc et multi alii, neque Cardinales, sed pauperes, et majori cum molestia fecerunt. At dixisti, magnis cum sumptibus et expensis, magnoque apparatu, et honesta familia. In eodem luto haesitas. Quid haec propriae laudis habent? Habuit unde id fieret, et multi ampliores sumptus fecissent, si tot pecuniis abundassent. Multa sunt alia quae praetereo, ne sim longior: quanquam sentio, in his quoque me modum excessisse, et propemodum fuisse longiorem, quam requirat epistola. Sed tanta fuit copia laudum tuarum, quibus oblectabar, ut paucioribus nequiverim respondere. Illud tamen nulla ratione est praetermittendum, quod in extremo fere posuisti orationis tuae: quo in loco laus est egregia et superioribus conveniens. *Postremo, ut finem faciam aliquando*, inquis, *cur virtutes et optimae vitae acta, quae propemodum beatum hominem faciunt*, et reliqua. Paulo superius hunc insignem virum felicem et beatissimum propter suas virtutes appellasti; nunc quasi diffisus aut suis virtutibus, aut laudibus tuis, scribis quasi ad te revertens, et priora retractans, virtutes et bene actam vitam non beatissimum efficere, sed propemodum beatum, hoc est ne beatum quidem, sed quasi, hoc enim propemodum significat, beatum. Ista, inquam, est illa laus, quam in extremo actu veluti perfectiorem po-

suisti, ut quem nuper in coelum, tanquam beatissimum collocabas, nunc dubitans et pedem referens, detrahas ex vita beatissima, et propemodum beatum dicas, contentus si non fuerit beatus, at saltem proxime ad beatos accedat. Hae, ut de commiseratione tota sileam, in qua non fletum, sed risum excuteres etiam moestis et severis, sunt illae laudes tuae, quibus te nimium confidis ornasse probatissimum virum. At illius virtutibus conduxisset magis, te mutum fuisse, quam tam verbosum, qui male narrando et pejus fingendo, virum sua sponte ornatum adeo dehonestas, ut satius fuisset ejus famae esse omnino mortuam, quam his tuis ineptis laudibus reddi, ut dicis, immortalem. Tu ergo, Francisce, non ego, minus recte sentis et loqueris de gravissimo viro, de quo cum ita perverse loquaris, recte sentire nullo modo potes. Tu ejus laudes in opprobrium, gloriam in ignominiam, famam etiam in infamiam convertisti, atque ita evertisti ejus vitae integritatem, ut jam per te integra stare non possit. Verum quoniam justas et magnas te laudes in illum conflasse contendis, hoc a te quaero, veras ne an falsas te scripsisse laudes dicas. Si falsas; quid hoc turpius, quid absurdius, quid iniquius, quam virum suis abundantem virtutibus, fictis et conquisitis laudibus ornare? Sin veras; cur non tueris illas? cur non defendis? cur non perstas in sententia? quid te in illius dedecus minus vere locutum testaris? Et tu istas laudes existimas, et non eversionem honoris sui, qui, cum hunc Patrem tanta verborum ambi-

tione extuleris, ut nullis nisi superlativis nominibus ad illustrandum suum nomen uterere postmodum praeter conscientiam et minus vere, hoc est, falso de eo te scripsisse audeas confiteri. Omnes, mihi crede, mallent et ego in primis, majorem in modum a te vituperari, quam laudari hoc modo. Nam, cum laudes tuae opprobrium pariant, necesse est ut, si quis a te vituperetur, non infamiam, sed decus et laudem consequatur. Respondi criminibus tuis: nunc quid me roges in calce epistolae tũae consideremus. *Quamobrem, Poggi mi*, inquis, *pro communi honore et amicitia nostra te rogo, atque ob reverentiam illius ordinis ac plurimorum benevolentiam, quos sibi posteros hic Pater reliquit, obsecro, ut his tuis sermonibus finem imponas, et quae pleno ore, et abundante sermone, fide tamen bona prorumpis, aliquando aequa ratione et modestia quadam, ut, cum vis, mos tuus est, commensurare et temperare velis.* Video quid me rogas ob plurimorum benevolentiam, quos hic Pater posteros sibi reliquit: verum quid sentias, ignoro. Quid hoc est, *quos reliquit hic posteros?* praesentes ne an futuros intelligis? Nam et qui sunt, et futuri ad multa tempora, posteri sui dici poterunt, siquidem posteros qui post eum futuri sunt, vocas. Et reliquit sibi posteros: quos, inquam? me quoque sibi posterum reliquit, omnesque, qui ubique sunt terrarum, qui post eum morientur? Horum ne causa an eorum, qui post nos nascentur, me vis commensurare quae loquor? Sed jam dixi, qui meus fuerit sermo de

oratione tua, modestus quidem, et non alienus a nostra amicitia: obsequor tamen voluntati tuae. Tu nunc audi preces meas. Ego te, mi Francisce, pro honore illius Patris nostri, pro ejus fama, pro ejus vitae integritate, et pro benevolentia eorum, quos sibi posteros reliquit, te oro atque obtestor ut hunc tuum libellum vacuum laudibus illius viri, hanc tuam orationem non pleno ore, sed vacuo, non in honorem ejus, sed in dedecus editam, hanc tuam excusationem, in qua et te et illum accusas plurimum, comburas, laceres, retractes, et vel aliis hanc partem relinquas, vel tute aliam meditere, neque tanto afflatu, tam inani sermone conculces hujus optimi viri famam, quae evolasset in coelum, nisi, amputatis alis, teneretur constricta vinculis orationis tuae; quae ut liberior vagetur, tolle hanc precor et illam liberam relinque. Ego virtutes illius admiror, laudibus suis delector, honorem amplector: tu si idem sensisses vel eum melius tractasses, vel reliquisses intactum. Postremo ago tibi ego quoque gratias, quod me provocasti excitans a somno. Hoc autem genus exercitationis scias esse carissimum mihi, cujus facultatem si saepius mihi dederis, agam reddamque tibi gratias ampliores. Vale et me ama, amicoque accipias animo, quae a me scribuntur. Romae (1).

(1) Deest anni et diei nota, sed certe scripta est haec epistola non multo post reditum Poggii a Genezano, ubi permansit usque ad X. Septembris hujus anni, ut habetur ex epistola XIX. supra.

EPISTOLA XXIV.

Poggius pl. sal. dicit Francisco Barbaro V. C.

Rem Hermolai nostri nequivi componere cum Bartholomaeo, qui ei in Praebenda adversatur. Accersivi eum domum, serioque cum ipso locutus sum, hortans ad concordiam, ne in senectute cogeretur sectari lites, et simul admonens promissionis jam factae. Is longum, taedioque plenum sermonem, et ab gemino ovo exorsus, sibi permagnam demum concludens injuriam fieri testabatur. Nihil autem se pollicitum illi plebano asseverabat, seque velle prosequi jura sua, quia illud Beneficium appetebat tanquam vitae suae quietem. Dixi, eum agere perperam, si per lites quietem quaereret; nam unum certissimum, quod primo dabatur, alterum incertum esse propter eventum causae. Diutius collocuti sumus; sed tandem ita discessit; ut qui litigare mallet, quam Beneficium relinquere. Itaque mittas oportet jura omnia, quibus Hermolaus uti potest, et procuratorium, cum potestate, et facultate litigandi: hoc tibi assevero, diligentiam meam, hoc enim possum, tibi non defuturam. Non sum tanti, ut possim jura evertere; et si possem, nollem: nam ea semper a bonis viris summopere defendenda sunt. Satis tibi erit factum si tuebimur jus tuum, tollemusque, quoad poterit fieri. Cum videro, quid juris habeas, certiorem te faciam, quid exinde sperem. Ego ineptissimus sum ad

litigia, a quibus semper abhorrui; sed alteri demandabitur hoc munus, qui id artis calleat. Ego enim nonnihil tibi excudi, sed edere non audeo propter tempora: est enim contra avaritiam, quae ut multis inest, ita et multorum me metus movet, ne in se dictum putent. Tibi autem id, quicquid est, dedicavi. Si crederem non efferri, te participem facerem, ut ex eo elicerem consilium tuum, judiciumque exquirerem. Sed temporibus obsequemur. Vale, et me, ut soles, ama. Romae pridie Idus Novembris (1).

EPISTOLA XXV.

Poggius pl. sal. dicit Nicolao suo.

Cum essem nudius tertius cum Bartholomaeo de Bardis (nam ut forsan nosti is infirmatur) redditae sunt ei a te litterae, quas dedit mihi legendas, rogans ut ad eas rescriberem. At ego eas cum legissem coram, nihil vidi, cui respondendum esset: rogas enim, ut Garsiae tuas litteras tradat, et simul narras consuetudinem, et sermones, qui tibi sunt admodum jucundi cum Antonio Lusco. Si adessem, fortassis adderem nonnihil salis confabulationibus vestris. Nos autem hic plane frigemus, ut ne venti quidem meridionales, qui jamdiu hic regnant, nos concalefaciant. Ego ad te scripsi superioribus litteris

(1) Anni, ut opinor, 1428. nam loquitur de Dialogo contra avaros nondum edito, et editus est anno 1429. Vid. Vit. Poggii T. I. p. 155.

membranas, quas ad me misisti, inutiles et ineptas esse pro Agellio: itaque scripsi Ser Angelo, ut pararet alias quamprimum, ne scriptor cesset: tu item eas solicita, et vale. Antonio Lusco salutem dicito verbis meis. Die XIII. Novembris (1).

EPISTOLA XXVI.

Poggius pl. sal. dicit Francisco Barbaro V. C.

Jam tandem gaudeo te factum esse Christianum, relicta illa Jesuitate, quam adscribebas principio litterarum tuarum. Animadverti quidem te descivisse ab eorum impudentia, qui nomini Jesu soli inhaerentes, novam haeresis sectam moliebantur, gloriamque in amplificatione ejus nominis quaerebant apud vulgus, et rudem plebem, cujus muneribus anhelant. Sed tu, ut decet virum non solum doctum, sed et sapientem, Jesum et Christum conjungens, non disjungis verba, quae sejungi non possunt. Fuit mihi saepius contentio cum his rudibus, atque incultis asellis bipedalibus, cum ostenderem pluribus rationibus majorem dignitatem inesse verbo Christi, ex quo et Christiani dicimur, quam Jesu: ad quae illi satis inepte respondent: ut manifeste appareat magis ab ambitione, et pompa hanc divisionem hominum profectam, quam ab ulla aut sanctimonia, aut religione. Sed haec hactenus. Existimabam, si quis ex nostris, qui latine scribunt, plane, et aperte scriberet, me esse unum, in cujus

(1) Anni, ut mihi videtur, 1428.

litteris nihil esset ambigui. At tu, velut ad Oedipum scripserim, haeres in dictis meis. Sum tamen satis apertus et ore, et calamo, quamvis non ut frater ille de Observantia, qui nuper Anagniae nudus ad populum concionatus est; credo ut femellae, a quibus, non ut quondam Zucharus noster, se apud Pontificem abhorruisse asseverabat, non aspernarentur ejus congressum. Verum quid in meis litteris non intellexeris nescio: quod tunc scripsi, nunc quoque rescribo; illum alienissimum esse a concordia, velle autem litigare, negareque se unquam quicquam pollicitum esse de lite omittenda. Homo est asper, moribus difficilis, morosus, sordidus et corpore et animo. Rogavi Cardinalem Placentinum ut eum alloqueretur, hortareturque ad concordiam: at ille statim, homo est, inquit, intractabilis, nemini fidens, incredulus, suspitiosus, et a quo nil sperem impetrare praeter alienationem. Bellum igitur cum eo gerendum est, cujus eventum nescio conjectare, nisi prius videro, quibus armis sis certaturus. Ita, ut non utar circumlocutione, sententia mea est, ut mittas ad nos, quo jure causam tuam tuearis: tum autem pecuniam, maximum et praecipuum litigandi fundamentum. Nam jus absque pecunia pro injuria est: intellextin? Cognitis autem viribus tuis, perscribam ad te, quid de his sentiam, tum vel recta via proficisci poteris, si plana erit, vel circulatione, si aspera: hoc est hostem ludere, ubi congredi cominus sit periculum. Ego obsequar voluntati tuae. Unum scias, nulla hic eloquentia causas

defendi; neque fandi, sed fundendi cura solere hic fieri in causis superiores: hic non est opus sibylla. Quod autem vis scire quid excuderim, id est Dialogus quidam scriptus in avaritiam: sed quia tempora sunt in culpa, nollem, ut aliquis in se scriptum putaret, qui posset proscribere. Mitto tamen ad te prooemium, quod postquam legeris, projicito in ignem, ne qua effluat. Scio mea non esse ullo modo vestris comparanda: sed ut ille Tarentinis, et Consentinis se scribere dixit, ita ego non plane a doctis, sed a facultatis meae hominibus me legi volo: aut enim idem quod ego sentient, aut non magnopere adversabuntur. Vale mi Francisce, et me ama. Romae die XVIII. Decembris (1).

EPISTOLA XXVII.

Poggius pl. sal. dicit Nicolao suo.

Aut aures tuae nimis delicatae sunt, quae abhorrent, quicquid invite audiunt, aut moerore confectus vehementiores paulum litteras scripsisti, aut subiratus fuisti litteris meis, quia erant verbis vulgaribus. Quid enim ita longam tragoediam scribi, et inanem laborem sumi a te oportuit propter nescio quas membranas, quas mallem igni combustas, quam tibi aliquid attulisse molestiae? Excusas te et bene factum arguis, repetens quaedam vetera, quae neque recolo me scripsisse, et scio esse ridenda. Quid opus fuit

(1) Anni, ut opinor, 1428.

hoc tot verbis agere? Cum ad te scribam deinceps, sumam perpendiculum, quo dimetiar verba mea, aut stateram, qua expendam pondus singulorum verborum, nihilque dicam, nisi benevolum, politum, limatum, humile, quod si ad quadram redigatur, non possit reprehendi. Quin tu haec accipe bono animo, sicut amicum decet, et istas ineptias inter nos omitte. An est dignum nota censoria, quod scripserim membranas alteras majusculas, alteras paulo minores esse. Sed mihi luna officit, tibi sol non opitulatur. Tale tamen est principium litterarum tuarum, et tam ex flebili re sumptum, ut mirer te languore plenum non plura etiam scripsisse. Amisimus quidem amicum, cui haud facile alter succedit: difficile est et arduum, mi Nicolae, reperire hominem, qui possit vocari amicus. Dolendum est itaque in tanta jactura, de qua nihil ad te scripsi, qui pluribus diebus attonitus fui tum dolore, tum etiam timore. Nam cum febris illa pestilens esset, ego autem ab eo raro discederem, mortuo illo, coepi et ipse non nihil timere. Itaque ibam deambulatum per civitatem raro domum rediens, nihilque magis oderam quam noctem, qua mihi et domi redeundum erat, et consuetudo sociorum relinquenda; solitudo enim contraria est dolori, timorique. Sed hoc omittamus. Facilius dolere possumus, quam haec mutare. Laudo tuam diligentiam de quarta Decade: ea nunc scribitur: non multum autem curo, antea ne, an postquam scripta fuerit, emendetur, quamquam duo habeo volumina satis tolerabi-

lia inter mendosa. Huic quartae Decadi, ut conjicio, multa multis in locis desunt. Josephus tuus scribitur extra domum, et cito absolvetur. De Agellio nescio quid erit: hi mei scriptores tanta molestia me afficiunt, ut persaepe mallem carere libris, quam illos tanto fastidio parari. Expecto libros contra Appionem Grammaticum quos addam historiae. Eos cura ut habeam ante festum Nativitatis. Primus, et secundus libri quartae Decadis sunt admodum parvi, quippe qui non excedant septem folia: scribe, an ita sit in vestris. Scio te non indigere ad praesens orationibus Tullii; ego autem indigeo maxime, nam hae solae sunt apud me. Scio etiam te hieme non scribere: si tamen omnino eas volueris, mittam primo, quod malueris, volumen, et cum illud absolveris, mittam reliquum: hoc modo et tibi satisfiet, et mihi. Vale. Saluta Antonium Luscum. Hic aer propter frigus emendatior est factus, neque aliquos mori audio. Romae V. Kalendas Decembris (1).

EPISTOLA XXVIII.

Poggius pl. sal. dicit Nicolao suo.

Jamdiu expectavi Josephi libros adversus Appionem Grammaticum, sed adhuc non venerunt, nescio aliorum negligentia, an tua; quicquid tamen facias, in bonam partem accipio, et id bono animo fieri a te puto. Ego te solicito,

1) Anni, ut videtur, 1428.

quia scriptor jam absolvit reliquum opus, et difficile est eum tenere sine opera. Mitte igitur librum, et quamprimum. Non tantum mihi satisfacis, quantum communi utilitati, et famae illius viri. Paro enim libros non mihi soli, sed caeteris, et etiam posteris, quibus boni viri solent etiam prospicere. Quod si forsan aliquid morositatis, ut aliquando soles, concepisti, effunde illam in res, quae spectent ad me solum, in quibus patiar me non solum reprehendi, sed castigari. Chartae quas modo habui, et spurcissimae sunt, et admodum carae: tractavit Petrus in hoc Ser Angelum nimium velut rudem harum rerum. Habuissem hic membranas meliores viliori pretio: neque vero istis utar. Agas verbis meis gratias Petro, qui mecum egit, ut dignum fuit fidentia mea. Vale et mitte librum, vel rescribe te illum non missurum. Romae VII. Januarii (1).

EPISTOLA XXIX.

Poggius pl. sal. dicit Nicolao suo V. C.

Nescio an hoc tempus, et hi cibi fecerint tibi nauseam, quo stomachatus sis: ideo volui tibi aliquid epularum parare, quae erigant, atque excitent tibi appetitum: neque solum commoveant stomachum, sed te faciant oscitare. Nicolaus ille Treverensis scripsit litteras cum inventario librorum, quos habet: in his sunt multa

(1) Anni, ut opinor, 1429.

volumina, quae longum esset referre; dicit se habere multorum Operum Ciceronis, in quibus sunt Orationes de Lege Agraria, in Pisonem, de Legibus, de Fato, et plura alia ex fragmentatis, quae si essent integra, magnum esset lucrum. Item aliud volumen, in quo sunt XX. Opera Cypriani Carthaginensis: item, quod magni facio, Agellium, ut putat, integrum, et quo magis gaudeas, Q. Curtium, in quo sit primus liber: de fine nil scribit, sed existimo, postquam principium est, non deesse reliqua. Sed hoc parum est. Habet volumen aliud, in quo sunt XX. Comoediae Plauti: hoc ingens est lucrum, neque parvo aestimandum. Nomina autem Comoediarum sunt haec cum principiis, si tamen ipse non erravit; ita enim transcripsi ex sua epistola: Plauti in Amphitruone; alia cui deest nomen; in Aularia; in Euclione (1); in Captivis; in Bacchidibus, in Mustellaria; in Menaechmis; in Milite; in Mercatore; in Pseudolo; in Poenulo; in Persa; in Rudente; in Sticho; in Truculento; in Trinummo: incipit.

Dum bellum gereret amanti argento filio etc. Ponit harum comoediarum principia, quae omitto, quia non satis diu possum scribere propter lippitudinem oculorum, qui ab scribendo me impediunt. De Republica dicit se deceptum, et illum librum fuisse Macrobium super somnio Scipionis: sed tamen se non desperare, quin reperiatur. Ait enim quemdam doctum virum dixisse sibi ubinam esset, et se quamprimum eo profecturum. Inventarium caeterorum librorum

(1) Nobis ignota.

mittam tibi, cum ocium erit: sunt enim aliqua non contemnenda. Verum, quod me torquet, hic non est nunc venturus ad Italiam, et interim multa possent accidere impedimenta. Dixi Cardinali, (1) ut aliquem mitteret aptum ad portandum hos libros, cum non esset expectandus adventus illius; et nisi ita fiat, actum est. Ideo concalefacias tuis litteris Cardinalem de Ursinis, et ego quoque eum stimulabo. Difficultas sola erit pecuniaria; nam hic homines multifariam frigent; propterea loquaris quibuscum tibi videtur. Si pecuniae adessent, modus esset ad mittendum aliquem non insulsum, qui sciret convenire hominem, et libros deferre. Tu modo ut placet. Monachus Hersfeldensis venit absque libro; multumque est a me increpatus ob eam causam: asseveravit se cito rediturum, nam litigat nomine Monasterii, et portaturum librum. Rogavit me multa: dixi me nil facturum, nisi librum haberemus; ideo spero et illum nos habituros, quia eget favore nostro. Habes satis pro coena. Vale manu veloci. Romae XXVI. Februarii 1428. (2) Unum eram oblitus: audivi virum illum optimum, et amantissimum patriae Joannem de Medicis decessisse: dolui, doleoque quam maxime, tum patriam carere tali cive, tum filios destitutos tali parente, et nos amico optimo atque humanissi-

(1) Cardinalis de Ursinis de quo paulo infra.

(2) Sic in Codice, sed aut erratum est, et legi debet 1429. aut Poggius hanc epistolam juxta stilum Florentinum obsignavit, nam certum est Joannem de Medicis die vigesimo Februarii decessisse, ut habetur ex epigraphe quae ejus tumulo inscripta est, et testatur *Ammirato Storie Fiorentine* p. 1. t. 2. pag. 1046.

mo, quamvis patrono debui dicere. Credo Cosmum, Laurentiumque maximo dolore affectos, ita enim postulat, et ipsorum virtus, et parentis. Sed sapientia utendum est, cum sit opus, nescio an minus in adversis, quam in prosperis. Dicas Cosmo, ut non obliviscatur, quae olim sibi dixerim; non est enim eadem ratio omnium, et temporum, et hominum. Vale, nimis enim scripsi.

EPISTOLA XXX.

Poggius Nicolao suo sal. pl. dicit.

Epistolae tuae respondebo alias pluribus; adhuc impedior oculis, ne scribam ad lucernam, et scribendo defatigatus sim. Hortatus es me in litteris tuis, ut consolarer Cosmum nostrum. Ego diutius cogitavi, an aliquid scriberem ad eum; et cum aliquid a me politius, si scriberem, dicendum esse arbitrarer, ad id autem otium non esset, silui potius, quam inepte loquerer. Nunc parere volui tibi. Itaque paulo ante cum domum rediissem, sumpto calamo exaravi epistolam manu veloci, in quam conjeci quicquid in buccam venit ex improviso. Si id antea praemeditatus essem, absolvissem aliquid perfectius. Igitur legas epistolam, et si tibi non omnino ridicula videtur, aut insulsa, reddas eam Cosmo cum hac significatione, scilicet, me ex tempore illam scripsisse. Si vero non videretur tibi me digna, lacerato eam potius, quam cum nota exeat manu tua. Volui enim satisfacere tibi: sed vereor ne

neque mihi satisfecerim, neque tibi. Sed leges epistolam, et arbitrii tui sit an reddas. Si facio satis officio meo, etiam verbis incompositis, non magnopere curo. Ad me tamen perscribas, quid de ea re egeris. Sollicito Cardinalem (1), ut mittat pro libris; is missurum pollicitus est post Pascha. Si forsan epistola tibi placeret, cura ut habeam ejus copiam, quia illius transcribendae non datur tempus. Vale, *che gli occhi mi* . . . .

Ego jam Opusculum absolvi, de quo alias ad te scribam, et simul legendum mittam, ad exquirendum judicium tuum (2).

EPISTOLA XXXI.

Poggius Nicolao suo sal. pl. dicit.

Tu forsitan existimas me negligentem in scribendo tibi notam librorum, de quibus scripsit Nicolaus Treverensis: nihil minus: sed indignor aliquando eos, quibus me in rebus gravioribus facillimum praesto, reddere se mihi in leviusculis difficiliores. Ita stomachor persaepe, et simulo me negligere ea, quorum sum cupidissimus. Cum ostenderentur mihi litterae Nicolai, statim cum veni ad nomina Comoediarum Plauti, exclamavi lucrum ingens factum, statimque sumpto calamo celeri manu cedulam conscripsi,

(1) Cardinalem de Ursinis de quo in superiori epistola.

(2) Deest anni et diei nota, sed certe haec epistola, ut ex ejus fine colligi potest, est anterior, et XXXII. infra, cui nota diei VI. Maii 1429. adscripta est.

quam ad te mitto his litteris insertam. Caeteri nihil aestimabant, sed a me admoniti, quod non advertebant, coeperunt, ut imperitorum mos est, magni aestimare. Rogavi litteras, ut significarem tibi omnia diligentius: negavit se daturum: iterum legi, et praeter ea, quae ad te scripsi, nil est quod magni faciam. Saepius petivi, mihi fieri copiam litterarum, quamvis magis tibi quam mihi satisfaciendi causa petivi; adhuc non potui habere; procrastinando tenuit, aliam ex alia excusationem ferendo. Nicolaus tamen paucos libros nominat, sed dicit se missurum inventarium: id, cum venerit, scies. Cum viro suavissimo Laurentio (1) sum quotidie, neque ab eo possum avelli, tantum afficior moribus suis. Curo eum abducere a moestitia mortis paternae, et revocare ad vitae jucunditatem. Licet enim res sit gravissima, tamen stultius est nihil, quam diutius cogitare in eo, quod aut vitari, aut reparari nequit. Rinucius abiit a Cardinali: causam ipsi viderint; neque est meum dijudicare de responsis Sibyllae. Unum scias volo, hos nostros satrapas esse vasa quaedam ingratitudinis. Id commune est vitium eorum, quibus plus licet quam oportet. Sed nostri sacerdotes ita obtemperant praeceptis Dei, ut non solum vitium hoc fugiant, sed etiam suspicionem. Naufragium faciet, qui tali gubernaculo confidit. Sed ipsi viderint: Rinucius tamen satis diu graecus fuit. Per Laurentium mittam tibi opusculum illud, quod absolvi, idest, contra avaritiam. Oportet

(1) Laurentius de Medicis.

me illud occulto tenere, ne quis in se dictum aestimaret, donec veniat tempus edendi. Tu illud examinabis, et diligenter. Credo, nisi me decipio, si nostratia consideres, placebit tibi, si tamen non revoces illud ad eloquentiam priscorum. Ego Tullii Orationes nullas habeo, nisi quas petis: hae sunt tanquam cibus, quo conservo valetudinem: libros enim fere omnes misi domum; ideo patere modo illos penes me esse, alias fiet, quod mandas. Agellium ad te mittam etiam per Laurentium, ut opinor. Vale. Saluta Cosmum, et Carolum. Romae IIII. Nonas Aprilis (1). Quidam Joannes de Toscanella scripsit epistolam mihi, quam heri habui, cum essem in prandio cum nostro Laurentio. Ne se contemptum putet, exaravi ad eum pauculos versus: nam licet ocium sit, animus tamen abest multa scribendi, et simul quid ejusmodi viro respondeam, ignoro. Tradito sibi litteras, legas prius, deinde obsignato. 1429

EPISTOLA XXXII.

Poggius Nicolao suo sal. pl. dicit.

Laurentius de Medicis dabit tibi dialogum, quem absolvi contra avaritiam. Oro te legas illum ea cura, ea diligentia, qua soles et caetera; examines non solum sensus, aut sententias, sed singulatim et verba, et syllabas. Primo an ordo placeat perspice, dein collocutores. Tribueram

(1) Anni 1429.

priores partes avaritiae impugnandae Cincio. Sed Antonio Lusco minime placuit dici contra avaritiam ab eo, qui reputetur avarus. Ita personam mutavi, et Bartholomaeo tribui. Secundo autem loco impugnatur ab Andrea Constantinopolitano, qui cum sit religiosus, apta persona visa est, quae responderet Antonio, et auctoritatibus Scripturae Sacrae uteretur ad reprehendendum avaritiae crimen. Antonius autem, qui fere est prodigus, defendit avaritiam; nam is minori culpa tuetur vitium, a quo longissime abest; ut non natura, sed disputationis gratia ab eo is locus susceptus videatur. Cum nostra lego, idest, hominum nostri temporis, non omnino displicet mihi hic meus labor: cum vero animum revoco ad illos superiores, balbutire videor, et piget, taedetque scripsisse. Finem dialogi quandoque probo, quandoque improbo: sed tuum expecto judicium de omnibus. Acquiescam, mihi crede, sententiae tuae, utrum efferendus sit, an reticendum. Non fallat te aut amor in me tuus, aut studium mei commendandi. Hoc primum est opusculum, quod tanquam in campum, atque in palaestram sit perventurum; itaque tale sit oportet, quod non dedecus domum reportet, sed laudem. Videto etiam prooemium, an sit pertinens, an rei congruat; omnia denique inspicito diligenter. Communicabis etiam, si videatur tibi, cum Ambrosio nostro, ut, et quid ipse sentiat, haurias: tum etiam dabis legendum Leonardo Aretino, ita tamen, ut ante me facias certiorem tuae sententiae; nam ad ipsum scribam quoque me velle judicium

suum, ne se putaret posthabitum. Quamquam vereor, ne se offensum putet hoc sermone propter avaritiae suspicionem. Sed in commune dicta sunt omnia; si quis pro se dictum putabit, id pro eo dictum aestimetur. Non autem apposui titulum, ut non sciatur meum esse, antequam a te comprobetur. Si, quod opto, placebit tibi, tunc tuum erit munus mittere libellum ad Barbarum nostrum: et ego quoque ad eum litteras dabo, quae una reddantur. Respondeas oro quamprimum; nam suspensus ero animi, quoad rescripseris. Recepi a te litteras perbreves plenas stomachi, atque indignationis. Video te jam fieri participem difficultatum, quibus Horatius ait senes circumveniri, nimis es difficilis, ac morosus. Nescio, si ita me levem adhuc vidisti in scribendo, ut conjecturare possis me ludendi tui gratia ad te de Plauto scripsisse: nunquam id ne in parvulis quidem rebus feci: quid tu me existimas in re gravi hoc facturum? Ego cum ad te ultimo scripsi, putavi me cedulam inclusisse in epistola: oblivione factum est, ne insereretur, neque id perpendi, nisi nuperrime, cum revolverem certas scripturas. Tu putas levitate, aut contemptu factum, existima ut libet. A te vero binas tantum litteras accepi, et tu centies scripsisse ais: nunquam ad me scripsisti, quin rescripserim. Sed cautius agam tecum deinceps, postquam ita es fervidus. Senties ista prius ab aliis, quam a me: ita non habebis causam non credendi vel evangelia, vel epistolas. Nimis es delicatus, nimisque omnia ad quadram redigis cum

amicis. Sed haec posterius. Cura obsecro superiora, et id erit gratissimum: haec parvula sunt, neque digna quibus respondeatur. Sed haec scripsi ne adeo sensui tuo blandiaris. Vale. Romae die VI. Maij 1429.

EPISTOLA XXXIII.

Poggius Nicolao suo pl. sal. dicit.

Per Laurentium nostrum dedi ad te litteras, et simul misi libellum meum tanquam ad judicium, in quo vel absolvatur tuo patrocinio, vel damnetur. Igitur leges ineptias meas: ego interim pendebo animi suspensus ad opinionem tuam. Liberabis me ergo, et quamprimum, hac cura, scribens quid tibi videatur, et an loquendum sit deinceps, an conticendum. Verum in litteris meis unum scribere omisi ut poneres nomen illius, qui laudavit Dionysium tyrannum, et contra Platonem scripsit in libello, nam id non occurrit memoriae, et libros meos non habeo ad inspiciendum. Addes igitur nomen illud in spatio, ubi deest: hoc tibi signum sit me esse obliviosum, ut non admodum mireris me in rebus aliis memoria deficere, cum in iis mihi desit, quas maxime advertere studeo. Vale et me ama. Romae die XIV. Maii (1).

(1) Anni 1429.

EPISTOLA XXXIV.

Poggius pl. sal. dicit Nicolao V. C.

Bis jam venerunt ad nos tabellarii sine tuis ad me litteris, posteaquam Laurentius Florentiam rediit. Hoc est mihi non parvum argumentum, dialogum illum minime probari tibi. Nam soles gratulari mihi semper, et quamprimum, cum quid litterarum a me recepisti, quae quidem tibi placuerunt. Nunc cum tandiu sileas post adventum Laurentii, conjicio ex hac tua taciturnitate, rem esse tuis auribus indignam; sed te forsan neque audere culpare laborem meum, ne me deterreas scribendo, neque velle praeter consuetudinem tuam mentiri, si laudaveris praeter quam quod opineris. Igitur rescribas, oro, quamprimum, nisi fuerit molestum, et me, qui suspensus animi pendeo, libera hac cura. Si vero res videtur indigna, quae edatur, remitte libellum, ita ut non deveniat in alterius manus, cum nolim infamiam assequi pro laude. Vale. Romae Kalendis Juniis (1).

(1) Anni 1429.

EPISTOLA XXXV.

Poggius pl. sal. dicit Nicolao V. C.

Dici non potest, quam gratum mihi fuerit audire abs te, quid sentires de Dialogo: nec vereare, ut is sim, qui nolim verum audire, aut cui molestum sit amici sententia, praesertim tua, qui loqueris mecum ex animo. Vide quanti te faciam, quantique aestimem judicium tuum. Ostenderam illum Antonio Lusco, et item alteri, qui est admodum doctus: uterque probavit, sive assentiendi causa, nolo enim dicere adulandi, sive, quod ita opinarentur. Sed cum scirem judicium tuum acre, atque exquisitum in talibus esse, mihique esset persuasum me a te amari, decrevi nil edere absque consilio tuo, ut qui plus tibi soli tribuam, quam caeteris omnibus. Verum ut rescribam ad ea quae dicis tibi non probari, non quidem quo illa defendam aut opinioni tuae adverser, sed colloquendi gratia, primum scias hunc libellum me non editurum fuisse vivente hoc Pontifice Maximo: cum enim multi illum culpent ejus rei, de qua disputatur, nollem ut existimaret quis, scriptum esse in eum, qui posset proscribere. Quamvis enim naturae sit facilis, et beneficae, tamen nolo experiri, quid detractores obloquendo possint: cum tutius sit silere, quam ea loqui, quae aliquis in se dictum asperius aestimaret. Nam caeteros non est ut verear: nullus de se putabit scriptum, nisi

qui prius de moribus suis praejudicium fecerit: at est nemo, quin se bonum et putet, et haberi velit. Itaque etiamsi libellus videretur tibi dignus, qui ederetur, continerem illum domi, quoad tempus se daret vacuum a suspicione periculi. Quod autem nomina collocutorum displicent tanquam barbara, neque in eos cadere, ut reprehendant avaritiam, quos credis avaros: primum oportet, ut iis nominibus utamur, quibus homines appellantur, neque si nomina molesta sunt, mihi tribuendum est, sed temporibus, et religioni nostrae, quae illa introduxit. At, inquies, multi nominantur ita, ut ferri eorum nomina possint, qui erant eligendi in sermonem. Fateor, sed ii sumendi erant, et qui adsunt, et qui possunt coire, et qui non sint omnino rudes, ut videatur hic sermo inter illos oriri potuisse. Nam de moribus eorum ita sentias volo, Antonium (1) atque Bartholomaeum (2), opinione mea, esse admodum liberales. Tribueram primas partes culpandi avaritiam Cincio, qui habetur avarus; defendendi vero Antonio, qui est fere prodigus: id consulto feceram, ut et avarus impugnaret avaritiam, et prodigus tueretur. At id non tulit ullo modo Antonius: de me, inquit, ut libet: Cincium vero contra avaritiam dicere ridiculum est, et non ferendum. Cum deessent, qui in meam collocutionem inseri possent, totum id tribui Bartholomaeo, collocutorum inopia. Nam quod mentio

(1) Antonium Luscum.
(2) Bartholomaeum a Monte Politiano.

fratris Bernardini (1) displicet, eaque in Dialogum introductio; id ego non feci ad eum laudandum, sed ad exagitandum paulisper hos molestos latratores, ac rabulas francos. Simul per eorum ineptias visum est apte subjici posse quibus in rebus delinquant, cum non reprehendant ea vitia, quae magis vulgo nocent. Scis morem Dialogorum, cum vel veris rebus, vel similibus veri niti debeant, et saepius alia res ex alia in sermonem cadat. Sed alia via aggrediemur. Mentionem autem Isidori factam scias non inopia auctoritatum, sed quia in culpanda avaritia sacerdotum ii potissime apti videbantur, quos illi dignificant, quosque in suis legibus, et decretis quotidie legunt. Verum facillime, et sine jactura amoveri potest; nam Pauli Apostoli, aut Augustini, aut Chrysostomi sententias non puto a te sperni, quorum trium auctoritatibus utor. Burgundionis (2) vero memini, ne viderentur illa a me translata, cum sint inepte traducta, et nulla cum elegantia, praesertim cum et ab graeco, et docto homine referrentur. Sed et nomen hoc abolebitur absque detrimento. Dubitavi autem diu, an referendae essent a me hac Sanctorum auctoritates, an utendum sententiis illis absque appellatione personarum. Sed majus pondus visa sunt verba habitura, quae tantorum virorum vocibus dicerentur, et hoc ipsum multis in locis

(1) Frater Bernardinus de Albizeschis de Senis, Ordinis Minorum Observantium Vide *Tiraboschi* l. 6. Lib 3. Cap. 6. §. III. necnon vitam Poggii T. I. p. 157.

(2) Vide supra p. 31.

factitatum video a Cicerone nostro, ut aliorum verbis, et sententiis uteretur. Quod autem hunc sermonem inferiorem epistolis meis judicas, id sentis recte, et ita esse concedo. Verum de industria a me factum est: non enim solum non accersivi, sed in multis rebus declinavi ornatum dicendi. Lege Opera Ciceronis nostri, hoc est Dialogos suos omnes (de Oratore excipio) tranquilla quadam, et pacata sunt eloquentia, si Orationes consideres, aut Epistolas suas. Nolui videri nimium elaboratus, aut qui expiscatus fuerim dicendi flosculos, et ornamenta omnia. At videntur tibi in prooemio nimium laudari nonnulli. Ego, mi Nicolae, non opinor omnes omnium laudationes veras, aut esse, aut fuisse: sed multa in eis contineri, quae ad ampliationem, et dignitatem pertinerent; quamquam si recte perpendas verba mea, non tanta in eis, quanta videtur, laudis copia continetur: non tribuo eis immortalem gloriam, sed magnam laudem, et nomen multis saeculis duraturum. Quod autem dixi omni doctrinarum genere praestantes, id dixi propter Leonardum (1), cui paulum tribuere etiam praeter opinionem, haud ab re esse visum est. Sed haec mitigari poterunt. Haec scripsi, ut videres, quae me moverunt. Verum ut tibi retulit Laurentius, si Pontifex discedet, ego e vestigio ad vos accedam; sin vero in urbe morabitur, ego te videbo, communicaboque tecum, ac colloquar de singulis acquiescens tuae sententiae. Consulendi enim tui causa ad te misi libellum, cujus

(1) Leonardum Aretinum.

edendi nulla est fervens voluntas, cum tempora commodiora sint expectanda. Tantum rem paratam volo, ut cum opus fuerit, possit efferri, et ita, ut non poeniteat edidisse. Nam, ut scribis, scio pensitatum iri non solum sententias, sed verba, et syllabas. Sed de verbis minus curo, sententiae me movent. Nam cum aliorum scripta lego, est ut non videar pertimescere multorum censuram: sunt caeteri eloquentes, et ornati, sed ita, ut non cedam illis: sed haec coram omnia tuo arbitrio limabuntur. Tu opus contine, quoad tecum loquar, nec de illo cum ullo amplius communices praeter Nicolam (1). Frater Albertus de Sarteano (2) est mihi amicissimus propter virtutem suam; est enim doctus, et perhumanus, vitaeque, ut puto, integerrimae. Is est in Urbe, mecumque locutus est de hoc interdicto, et ejus iniquitate. Tuus Generalis non potest pati virtutem alicujus probi: perstringit enim aciem oculorum ejus splendor bonorum virorum. Dabo operam, ut interdictum tollatur. Tu si illum vides sycophantam, exagita eum, ut libet: mihi ex eo Ordine paucissimi sunt accepti. Unum scias, quae isti objiciuntur a Generali, falsa, et potius ex mali-

(1) Nicolam Mediceum.

(2) Frater Albertus de Sarteano prope Clusium, ex Ordine Minorum Observantium, fuit Guarini discipulus, et hujus aetatis celeberrimus Evangelii praeco. Franciscus Barbarus in epistola quadam Leonello Estensi inscripta, eum *virum sanctum, praestantissimum Christi praeconem appellat*. De ejus vita, moribus, operibus, et peregrinationibus vide *Tiraboschi Storia della Letteratura Italiana* T. 6. Lib. 2. Cap. 1. § XV. nec non Vit. Poggii pag. 162. 166. et Append. XV.

gnitate aliorum orta, quam ipsius culpa. Vale, et me, ut facis, ama. Romae IIII. Idus Junii (1).

EPISTOLA XXXVI.

Poggius pl. sal. dicit Ambrosio F. C. (2).

Intelligo, quid sentias de Dialogo meo, videntur tibi ferri posse ineptiae illius: sed vereor, ne sit, quod Nicolaus scribit, te pro tua humanitate nolle me deterrere. Ipse omnino a te dissentit; nonnulla ei displicent; multa non placent: ornatum vero dicendi deesse arbitratur: multumque abesse hunc sermonem ab elegantia, si qua est, epistolarum mearum. Ego infantiam meam satis recte novi, neque est ut me ipse fallam. Cum priores illos respicio, mutus et elinguis mihi videor; cum autem contemplor nostros, non omnino balbus. Servari autem eamdem eloquentiam, et eumdem scribendi morem in Dialogis, quo utimur in epistolis, indecens esse arbitror. Idque a Cicerone observari video, cujus eloquentia, si licet parvis componere maxima, longe redundantior, copiosiorque est in epistolis, quam in suis Dialogis, exceptis Libris de Oratore. Temperatum est, neque redundans, sed quietum et pacatum scribendi genus Dialogorum: epistolae autem ornatiores, uberioresque videntur: quod idem ab reliquis priscis illis doctissi-

(1) Anni 1429. nam est certe posterior superiori epistolae quae habet anni et diei notam, et est certe anterior epistola XXXVIII infra cui adscripta est nota diei 15 Julii anni 1429.

(2) Ambrosius Traversarius de quo supra pag. 83.

mis viris usitatum videmus. Ego quoque consulto multa dicendi ornamenta omisi, ne viderer nimis curiosus fuisse in scribendo. Legas velim epistolam, quam scripsi ad Nicolaum respondens nonnullis locis, quos ille notavit; non ut contrairem judicio suo, aut errata mea excusari cupiam, sed ut communicem secum meam sententiam. Ego tamen veniam ad vos, conferamque vobiscum de singulis diligentius. Tutius mihi crede est assentiri Nicolao, cui nihil, nisi elimatum placet, quam tibi: praestatque in eam partem peccare, ex qua fit major securitas. Tempus adhuc extat corrigendi, et emendandi, in quo sequar consilium Nicolai, cum non sit futura magna admodum difficultas. Sed legito litteras meas. Vale, et me ama. Litteras tuas scito fuisse mihi gratissimas. Romae III. Idus Januarii (1).

EPISTOLA XXXVII.

Poggius Nicolao suo sal. pl. dicit.

Si vales, bene est; ego quidem valeo. Discessus meus, ne dicam fuga ex Urbe, fuit repentinus: ideo nihil ad te scripsi, neque ad meorum aliquem. Turbatus enim eram et conterritus ex morte Bartholomaei de Monte Policiano, viri clarissimi, mihique imprimis carissimi: accessit au-

(1) Sic in Codice, sed erratum est, et legi debet *Junii* nam haec epistola est certe posterior XXXII. supra, in qua adscripta est nota diei VI. Maii 1429 et est anterior epistola II. libri IV. cui pariter nota adscripta est diei XIII. Decembris 1429.

tem subita recessio, atque improvisa Pontificis, a quo impetrare non potui, ut ad vos venirem, cum diceret solum Cincium non posse ei satisfacere: itaque ne se relinquerem voluit. Contuli me igitur in agrum Cassinatem, locum amoenissimum omnium quae viderim, ibique fui cum Cardinali Placentino (1) diebus VI. Vidi autem bibliothecam Monasterii, reppérique librum, in quo erat Julius Frontinus de Aquaeductu Urbis. Et item Firmici Matheseos libri VIII. sed in principio desunt primus liber, et item pars secundi. Nescio an alias legeris hunc librum, quod ad me scribas velim. Portavi volumen hoc mecum, ut transcribam libellum Frontini, cum sit mendosus, et pessimis litteris, adeo ut vix queam legere. Expiscatus sum ibi caput marmoreum muliebre cum pectore incorruptum; mihi quidem placet: inventum est autem his diebus, cum eruerentur fundamenta cujusdam domus. Hoc ego dedi operam, ut huc ad me deferatur, et deinde in hortulum meum ad Terram Novam, quam ornabo rebus vetustissimis. Haec omnia videbis, cum venero ad vos, quod erit, cum primum redibimus. Antonius Luscus ut in caeteris, ita et hac in re fuit prudentissimus, qui praevidens hanc tempestatem, secundo vento se in portum contulit: neque afficitur his molestiis Campanis, ut verbo utar novo, patria aspera, montuosa, in qua, ut ipse solet dicere, comeduntur crudae carnes, et bibitur vinum coctum: domus plusquam rusticanae: vellem eum esse participem

(1) Branda Castilioneus de quo supra pag. 40.

lorum commodorum. Saluta eum verbis meis. Veni hodie Anagniam; redibo statim Ferentinum, ubi conduxi domunculam; nam ibi est Pontifex futurus, ut aiunt, qui adhuc solitudine delectatur, et diversoriolis. Vale et saluta Laurentium ac Cosmum. Anagniae die IX. Julii 1429.

EPISTOLA XXXVIII.

Poggius pl. sal. dicit Nicolao suo.

Hodie accepi a te litteras, quibus scribis te alteras ad me dedisse, et de Bulla nescio qua rogasse. Eas ego litteras nunquam habui, itaque quid petas, ignoro. Si quid vis, iterum scribas oportet: polliceor tibi diligentiam meam. Rogo te postquam ad vos venire non possum, respondeas mihi ad eas litteras, quas ad te scripsi ex Urbe, respondens litteris tuis in facto dialogi mei. Scripsi item noviter ex Anagnia de itione mea ad sanctum Germanum, et de libello Frontini. Laetor te habuisse Decades meas, et Agellium: volo minientur, et ligentur: id tibi ex Urbe scribere non potui propter moerorem, quem concepi ex morte hominis mei amantissimi, consternationemque animi, tum ex timore, tum ex repentino discessu Pontificis contractam: evacuanda erat domus; res meae disponendae; multa insimul agenda, ut non solum scribendi, sed ne respirandi quidem esset facultas. Accedebat summus moeror, qui haec omnia duriora efficiebat. Sed redeo ad libros. Prima et quarta De-

cades ab eodem sunt scriptae: volo separatim colligantur: et cum volumen chartarum sit magnum, volo, ut circum amputentur, quia spatia consulto feci latiora, quo ad mediocre volumen reduci possent: id curandum est in quarta praesertim Decade, quae paucioribus quaternionibus continetur. Tua igitur sit haec cura. Ego jam cessabo a labore scribendorum librorum: unus tamen est liber, qui si dabitur aliquis scriptor, in mea erit suppellectili. Is est Plinius de Naturali Historia. Igitur te rogo, ut pares mihi chartas majoris paulo voluminis, quam sunt eae, in quibus sunt prima et quarta Decades. Vide an littera illius, qui scripsit Agellium, tibi placeat, quia adhuc est mecum. Sed vel novum instituam in reversione nostra propter hunc librum: ideo da operam, ut membranae non desint. Si volumen Decadarum tibi placeret, id sume pro exemplo. Pontifex est Ferentini, ubi et sum ego. Curabo ut valeam. Cum litteris parum habui commercii his diebus, quibus magis de fuga, quam de studio cogitavimus: aliquid tamen impertiar temporis, cum sol fervet, quo tempore contineo me domi. Saluta verbis meis Antonium Luscum, Cosmum, et Laurentium. Vale Ferentini die XV. Julii 1429.

EPISTOLA XXXIX.

Poggius pl. sal. dicit Nicolao suo.

Heri recepi a te litteras, quibus mihi respondes ad eas, quas ad te scripseram ex Anagnia, et simul rescribis de Magistro Francisco. Locutus sum paulo ante cum Pontifice de licentia visitandi Sepulcrum Dominicum, et alia loca, quae in litteris narras. Is dixit se daturum ei licentiam, si vellet se conferre ulterius ex parte sua, et cum suis litteris usque ad Soldanum: respondi, me opinari illum suscepturum hoc munus. Ideo si id laboris vellet suscipere, esset ei honorificum satis, et res, pro qua iturus est, admodum facilis est, et parvi laboris. Posset ire primo Alexandriam, et ad Cairum, postmodum redire ad Sepulcrum, deinde Romam: et si portaret, quod optat Pontifex, non esset parvum momentum ad contrahendam Pontificis benevolentiam. Consule ei ut hoc onus suscipiat, et si assentitur, accedat huc ad Pontificem pro informatione agendorum, et litteris; et cito expedietur. Sed non existimet se habiturum aliquid pecuniarum: in aliis resarciemus meritum suum. Credo quod nil perdet ex hoc labore; saltem non timebit neque Generalem, neque quemvis alium Ordinis. Ad haec respondeas mihi quamprimum; vel ipsemet veniat, et promptus ad iter, nam eum expediam quamprimum. Si nollet ire, non faciam verbum amplius: habes ad primum. Non timeat

neque Generalem, neque Procuratorem: nam utrique satisfaciam: Procurator enim totus est meus. Honestum erit tamen, si vult, ut petat licentiam a Superiore, si ita fieri consuevit: sed neminem timeat: veniat cum duobus fratribus tantum, aut tribus. Julium Firmicum, cum venerimus Romam, ad te mittam. Est mihi summa amicitia cum Abbate Cassinensi, ut non sit opus intercessore. Scribam tamen Cardinali ad servandam honestatem. Liber est correctus, et minime mendosus, ut videtur, excepto defectu primi libri. De Plauto, et reliquis auctoribus, qui sunt relegati apud Alemannos, non est tempus agendi aut loquendi, nam sumus sparsi omnes variis in locis. Cum Pontifice paucissimi, et alii prohibentur huc accedere: itaque vivimus quodammodo solitarii. Spero tamen, ut percepi ex litteris Nicolai Treverensis, ipsum venturum ad Urbem cum libris, circa Kalendas Novembris, et ea fuit causa, cur Cardinalis non miserit eo unum ex suis, prout decreverat. Ego autem non solum fui solicitus, sed importunus, ut ipse quemdam destinaret pro libris: sed nosti mores nostros, omnium rerum incuria est in nobis, ambitione et cupiditate exceptis. De libris meis quid ageres scripsi ad te per alias litteras, quibus respondi tuis quae erant paucis verbis scriptae, sed utilibus; in eis me mones, ut aliquando vacem mihi, et litteris me dedam: hoc est optimum consilium, profectumque a summa tua in me benevolentia. Id sequor, quantum permittitur ab occupationibus, perseveroque in eo proposito.

ut aliquando mihimet vivam sepositus ab hujusmodi curis. Multi persuadere volebant mihi, ut post obitum Bartholomaei nostri (1) vellem subire onus multarum rerum, quas ille perferebat, et me insinuarem in interiora Pontificis, susciperemque res agendas etiam sponte. Ego autem sum aversissimus ab ea sententia, neque proferendi me ulterius voluntas ulla est, sed pedem referendi. Nam id non quietis esset principium, sed laboris immensi, et pro libertate, quam desidero, subire maximam servitutem. Itaque ascendat quicunque cupit; ego statu, et rebus meis contentus sum, neque majora cupio, sed ut his rite possim frui. Video etiam illos mori, qui summam rerum tenent.

Non aeris acervus, et auri
De aegroto domini deducunt corpore febres.

Poggius tuus parvo est contentus, et id re ipsa videbis; vaco aliquando litteris, vacuus a cura rerum publicarum, quam permitto majoribus. Vivo liber quoad fieri potest: id maxima me afficit voluptate: nulla ambitione laboro, nulla cumulandi cupiditate; si quid datur, accipio grato animo; ubi deest, nulla torqueor molestia; quanquam ad hanc diem nil defuit mihi ad honestam vitam, et liberalem. Nullus est me ditior, si hic mihi animus perseveret: sed satis de me; haec, rebus, non verbis, sunt comparanda. Voluissem esse una tecum, cum frater Albertus, Nicolas, et Carolus ad te venere. Sed, ut spero si vixerimus, cum redibimus ad Urbem, ego prae-

(1) Bartholomaei de Monte Politiano. Vide supra Ep. XXXVII

curram, et ad vos advolabo. Vale. Saluta Laurentium, et Nicolaum, et fratrem Ambrosium nostrum. Manu festina Ferentini die XXIII. Julii 1429. Si facultas erit, videbo Arpinum, Ciceronis nostri patriam; distat enim XVI. milia passuum. Dicas Sco Angelo contribuli meo me valere; idque meis significet.

EPISTOLA XL.

Poggius sal. pl. dicit Nicolao suo.

Heus! putas, ut videor videre ex tuis litteris, me ludere tecum de fratre Francisco (1); nil jocatus sum tecum sed serio locutus. Itaque quae in litteris meis scripsi vera sunt. Erit acceptum Pontifici, si sumat hoc onus. Vult enim nescio quid a Soldano; potest, ut scripsi, ire Alexandriam primo, deinde ad Cairum, postmodum reverti Jerosolymam, et si nollet redire, aut vellet morari in insula Chio, potest referre Pontifici per aliquem ex sociis, quid habuerit a Soldano. Ego de hac re non facerem amplius verbum Pontifici; putaret enim se sperni, si dicerem illum recusare hunc laborem. Ideo responde ad rem istam. Si Magister Franciscus assentiretur consilio meo, susciperet hunc laborem, si tamen non nimis aversum esset ab re sua. Non jocor tecum, sed loquor ex animo. Si tamen ille nollet hoc iter proficisci, tunc agam cum Generali, si vult, et confido me impetraturum quid

(1) Frater Franciscus Pistoriensis de quo in epistola superiore.

quid voluero. Nam Procurator paucis post diebus recedet a Curia, missus ad certum locum, et longinquum, a quo et quidquid opto obtinebo, nam est mihi amicissimus. Affirmo tibi, confirmoque sententiam, quam ad te nuper scripsi, me non expansurum vela in altum, sed contracturum: mare magnum est, et procellosum, in quod si quis se nimis commiserit, non solum corporis, sed etiam animi jactura imminet. Hanc cavebo et me in portum conferam, quantum fieri poterit, in quo et si non quieti, nulla enim in hac peregrinatione esse potest, at saltem parvus erit tempestati locus. Omnes quos ad hanc diem pertuli labores, nihil fructus attulerunt mihi praeter victum et vestitum, hoc solum ex his percepi, quod meum esset, reliqua aliis cessere. Quae est dementia ob has res, quae parvo parari possunt, maximos subire labores, et continuos vitae cruciatus! Poggius tuus sibi prospiciet: loquantur alii, quod volunt: ego majoris animi duco haec spernere quam appetere, quae caeteri tantopere quaerunt; mors et illos rapit celerior, quam eos, qui vacant sibi. Itaque nulli succedam, nisi mihi ipsi. Non possum dicere, quin majoribus in laboribus sim futurus; sed illos non appetam; feram onus, cum imponetur: ita tamen, ut videar similis renitenti. Et hoc aperte affirma, si quis amplius de me quaerat. Vale. Saluta Luscum nostrum, Cosmum et Laurentium. Ferentini, die VIII. Augusti (1).

(1) Anno 1429.

EPISTOLA XLI.

Poggius pl. sal. dicit Nicolao suo.

Hodie redditae sunt mihi abs te litterae quibus, quia spero me ad vos venturum, respondebo paucis. Petivi enim licentiam a Pontifice, quam, neque abnuit, nec concessit: sed ex conjecturis me obtenturum confido. Qui cupidus esset status atque honoris, Pontificis lateri adhaereret: at ego minime ambitiosus ab eo longius abeo. Hoc scribo, ut plane videas me perstare in eo, quod decrevi; multi id admirantur: at ego alias ex aliis causas fingo. Sed haec, et alia multa coram, si dabitur facultas. Nondum vidi Arpinum, non enim tempus nactus sum adhuc, quo possem illuc proficisci; sed forsan postridie, quo die dicitur Pontifex discessurus, abibo eo ad sciscitandum an ullae reliquiae supersint ex illis priscis aedificiis. Non tamen hoc affirmo. De puella et libris simul conferemus coram. Vale manu festina. Ferentini die VIII. Septembris 1429.

POGGII EPISTOLÆ.

LIBER QUARTUS

EPISTOLA I.

Poggius pl. sal. dicit Nicolao suo V. C.

Secutus sum consilium tuum, ut hic essem aliquandiu, neque ita cito Romam proficiscerer: nunc vocor, et ita, ut diutius morari nequeam. Nam Pontifex non solum miratur tarditatem reditus mei, sed culpat; et quamvis causa honesta sit, tamen malivolorum atque obtrectatorum linguae promptae sunt ad obloquendum. Ideo, cum Dei gratia, cras proficiscar, qui erit dies XXII. hujus mensis, et curabo ut valeam quoad poterit fieri. Te rogo ut cures de membranis tam Plinii, quam reliquorum voluminum, quae ordinaveram apud eum qui libros ligat, ut et fiant cito, et quamprimum deferantur Romam. Item postula ab Leonardo primam Plinii partem, et historiam

virorum illustrium, quam transtulit ex Plutarcho, et a Cosmo volumen suum, in quo vitae illorum continentur: haec cura cum diligentia. Orationes, quas petis, non habeo: sed vide an tempus sis habiturus istic ad scribendum, cum ut videor videre, multa et signa et indicia sint pestis futurae, ut existimem te, si recte sapies, venturum Romam: sed de his alias. Sollicita membranas, et codices, et illum Cosmi non omittas: nam duos habeo scriptores, et ego sum imparatus ad omnia, nisi tu mihi adsis. Vale, et Carolum nostrum (1) saluta verbis meis. In Terra Nova manu festina 1429.

EPISTOLA II.

Poggius pl. sal. dicit Nicolao suo V. C.

Ut obsequar voluntati tuae mitto ad te per Candidum nostrum (2) antiquum volumen illud Orationum Tullii, et item Nonium Marcellum, quos tantopere postulas, ut videatur totum studium tuum, et opera ex illis pendere. At cum illos receperis, scio te repositurum ubi multis mensibus, ne dicam annis, illos non videas, et me prives lectione. Tenuisti jam Lucretium duodecim annis, et item Asconium Pedianum, et septem annis, aut amplius Petronium Arbitrum;

(1) Carolum Marsuppinum de quo supra p. 213.

(2) Petrum Candidum Decembrium Vigevanensem, virum hujus aetatis muneribus et doctrina perillustrem. De ejus vita, studiis, ac operibus vide *Tiraboschi Storia della Letteratura Italiana* T. VI. L. 3. Cap. 1. §. 68 et 69. et Vit. Poggii Append. XXII.

et ut videor, templum vestrum citius absolvetur, quam abs te ii scribantur libri. Nunc etiam Orationes, et Nonium ardenter cupis, ac si reliqua jam sint perfecta, et tibi maximum sit otium. Incipias unum aliquem ad me remittere: non enim ita occupatus sum, ut non aliquando vacem litteris. Cura ut habeam Lucretium, si fieri potest; non enim adhuc potui universum librum legere, cum semper fuerit peregrinus: vellem ut jam civis efficeretur. Et Nonium Marcellum cura ut habeam quamprimum; nam tu in librorum copia versaris, ego in summa inopia, ut aliunde haberi nequeant. Non solicito de chartis, ut de libris, quos volo; nullum enim scriptorem habeo, nam is, qui unicus erat, abiit, et duo qui venturi erant, nondum venerunt. Liber Montis Cassini repetitur a me; itaque remittam eum; transcripsi enim, ut nosti, de Aquaeductibus, quod mihi curae erat: reliqua non magnopere me delectant; illis ergo aequo animo carebo. Ego nunc recte valeo: tu, ut continuo valeas, cura. Adhuc non sumus vacui suspicione pestis, quae nonnunquam saltim discurrit urbem, et aliquos laedit, licet paucos, et raro admodum: sed tamen non sumus securi. Commenda me Cosmo, et Laurentio, ac Carolo. Romae die XIII. Decembris 1429.

EPISTOLA III.

Poggius pl. sal. dicit Nicolao suo V. C.

Longo sermone mecum agis per epistolam tuam de impedimento, quod allatum est, ne locus ille de Observantia aedificetur, qua in re dicis me admodum culpari a plurimis tanquam hujus impedimenti auctorem. Verum te nihil temere de me scribis sentire, neque judicare velle, nisi me audieris. Recte id quidem facis, et amice, ut plus tibi soli credas, quam reliquis omnibus, cum tibi a teneris unguiculis, ut ajunt, sim satis cognitus. Id semper affirmes velim, cum tibi relatum extiterit adversum me, nihil scilicet a me commissum, de rebus majusculis loquor, indignum bono viro. Possem omnes istiusmodi rumores una sententia refellere, me non extimescere judicium bonorum, cum sit futurum rectum et in meam defensionem, malorum contemnere. At nolo, ut multi loquuntur, dicere, satis est mihi conscientia mea: etiam apud eos, qui foris sunt, probari causam meam volo. Quod ut faciam, altius paulo res repetenda est. Multa scandala multis in locis evenere dudum ab istis Fratribus Observantiae, non quidem a bonis, pauci enim sunt, sed ab iis, qui simulatione bonitatis multos serebant errores, et multis sceleribus implicabantur. Scis esse praeclaram Augustini in quadam epistola sententiam: neminem amplius in Ecclesia nocere, quam eum,

qui perverse agens, nomen vel ordinem sanctitatis haberet; namque hunc, ait, redarguere nullus praesumit, et in exemplum culpa vehementer extenditur, quoniam pro reverentia ordinis peccator honoratur. Frater Bernardinus homo doctus, et prudens affert ad suos sermones summam moderationem, summamque in dicendo diligentiam: unum, quod videbatur in eo paulo reprehendendum, magna cum aequitate animi omisit, atque ita versatus est plurimis in locis, ut nullius erroris, aut commotionis in populo causam praebuerit. At multi ex aliis, imitari illum volentes, absque doctrina, absque ulla virtute suggestum ascendunt, nihil praeter impudentiam ac stultitiam afferentes. Nonnulli, cum consuetudinem sociorum prae impotentia animi, superbiaque ferre non possent, digrediebantur ab reliquis, et sub spem amplificandae religionis, nova construentes loca, vagandi licentiam, et imperandi aliis facultatem quaerebant. Plurimi enim ex eis se tanti faciunt, ut aequum censeànt et nemini parere, et praeesse caeteris. Loquor de rebus admodum notis; nam omitto seclusa, atque abdita, quae si noveris, judicares non congregationes fidelium, aut loca religiosorum, sed scelerum officinam. Sed haec, quae inhonesta honeste narrari nequeunt, praetermitto, cum de hisce rebus (versabantur enim partim ante oculos, partim a timentibus Deum referebantur) magnus esset rumor, placuit ad emendationem horum evocari nonnullos hujusmodi fratres ex quaque provincia. Itaque praeterita aestate convenerunt

ex doctioribus eorum ad numerum LXXX. inter quos fuit Albertus de Sarteano, vir non solum eruditus, sed et bonus. Inter caetera decretum est, ut fieret Capitulum generale ad festum Pentecostes, tum autem ut nulli ex eo Ordine praedicarent, exceptis sex; inter quos in ea opera fuit ipse Albertus. Sunt factae praeterea certae constitutiones, atque edicta, quorum ego non auctor, sed opifex fui, quae tunc videbantur necessaria ad reprimendam insolentiam multorum, inter quae illud fuit decretum praecipuum, ne quis locus pro his fratribus aedificaretur de novo, quoad Capitulum fieret; si quis coeptus esset, demoliretur; utque Conventus, in quo essent pauciores VI. fratribus, tollerentur, fratresque alio se conferrent, quamquam in nullo loco essent minus quam octo fratres; multaque praeterea, quae longum esset referre, sed omnia quae expedire admodum videbantur, et horum mihi testis est ipse Albertus. Scio te haec decreta culpaturum, si nil amplius audieris: sed, mi Nicolae, credas velim Poggio tuo, haec ex animo vere testanti, fuisse illa admodum necessaria; probarem hoc te ipso judice, nisi nimis longa esset futura oratio. Sed unum assero, non omnes esse viros probos hos circulatores, quos sordidos, capite demisso ad collum, vides. Diligo multos ex ea religione, quibuscum est mihi summa conjunctio, cum sit in eis et doctrina, et vitae bonitas; sed admixtum est illis vulgus ingens reproborum, qui incedunt tumidi, inflati, despicientes quicquid fiat praeter eorum opinionem:

verum de se ipsi viderint. Haec igitur cum ita decreta essent, mihique nota, qui illa edideram, essem autem in patria, audiremque silvas cedi, locum designari, aedificia tolli; dixi statim id fieri non posse propter novas leges. Cum venirem postmodum ad Curiam, postulavit dignitas quam teneo, et gradus, cum Pontificis animus mihi esset in ea re notus, ut eum facerem certiorem eorum, quae videram fieri praeter decretum suum. Ex hoc secutum est, ut scriberetur Episcopo Fesulano, ut id prohiberet: id autem non Poggii nomine factum est, aut auctoritate, sed Pontificis: mihi negotium demandatum est scribendi: labor fuit meus; judicium alterius. Nam qui me motum verbis Magistri Antonii Aretini id fecisse dicunt, falso mentiuntur. Collocuti sumus in coena, quam scribis, de hac re, ut fit, cum una res aliam trahit; quid tum dixerim, non recte memini, neque erant tanti, ut memoriae mandanda essent verba habita noctu inter potum et cibum. Unum scio, neque illum a me aliquid inhonesti postulasse, neque me spopondisse. Non sum ita levis, ut ad verba illius moverer, ubi honesta ratio deesset: est mihi cum eo familiaritas quaedam, sed non tanta, ut aut propter eum excederem fines honesti, aut vellem aliis aliqua in re displicere ut placerem sibi. Non opinor me aliquid egisse per totam vitam, praesertim postquam primo ad Urbem veni, quod spectaret ad injuriam alicujus; nulli unquam molestus fui; neminem sciens laesi; neminem conculcavi: si qui nunc sibi detractum pu-

tant, aut non suis cupiditatibus satisfactum, existiment ut volunt: ratio apud me plus valebit, quam multorum affectio, aut libido. Unum omiseram, quod ad rem spectat: hoc decretum factum est, ne quis locus de novo aedificetur usque ad futurum Capitulum; ulterius non se extendit: habeant patientiam hoc parvo tempore, si placet; sin autem, scribant Pontifici; ego eos non impediam quo minus quod volunt assequantur. Sed te rogo, ut non sis adeo credulus ad omnia, quae dicuntur: nam in litteris tuis video te nonnihil commotum, tanquam indignissime factam hanc prohibitionem. Si possem loqui tecum, redderem te animo quieto et tranquillo. Credas velim me dissuasurum fuisse, ne scriberetur, si id conducere modo aliquo aut mihi aut reliquis aestimassem, et licet sim malus (omnes enim mali sumus, ut ait Seneca), tamen ut scis delector bonis viris. Nunquam vidisti me conjunctum aut benivolentia aut familiaritate facinorosis, sed semper versatum cum iis, qui, quam ego sim, essent meliores. Neque aspernor religionem, aut religioni deditos, sed summo eos honore prosequor, si quam virtutis speciem praeseferant. Sed toties deceptus sum, toties frustratus opinione, ut jam nesciam quid credam, aut cui credam. Ita multi sunt improbi, ita multi animi vitia obtegunt fronte, vultu, vestibus, et simulatione boni. Hac in Curia multa innotescunt, quae sunt apud alios ignota. Omnium enim vitia huc confluunt, ut sit tanquam speculum, in quo plurimorum et facta, et mores

cernuntur. Habes excusationem verbosiorem, quae si probabitur tibi, solvar judicio; si vero minus, advocatum quaeram. Tu tamen si quid in hac re a me fieri voles, quod quidem possim, scribito. Vale, et me ama. Si qui ex iis fratribus queruntur se privari patria amoenissima, meo judicio, haud injuria id agunt; illud enim nostrum nectar, Jovis potus, multos allicit, non solum peregrinos, sed et cives. Plato, vir minime Christianus, elegit Academiae locum insalubrem, quo magis, infirmo corpore, animus esset firmior, et bonae menti vacaret. At isti, qui se Christum sequi simulant, loca eligunt amoena, voluptuosa, omni referta jucunditate, non in solitudine, sed in summa hominum frequentia, non ut menti vacent, sed corpori. Et tu eorum verbis caperis? tu ineptias pateris? ambitionem non exhorrescis? tu non eos rejicis ut soles, cum haec ad te perferuntur? Sed nolo aliquid asperius: moveor enim indignitate quadam, et ideo tacebo, licet *m' abbondi tema.* Vale, et has litteras communica cum fratre Ambrosio (1) ut sciam judicium suum. Romae uno impetu et veloci manu: die XVI. Decembris 1429.

(1) Ambrosius Traversarius Generalis Camaldulensium.

EPISTOLA IV.

Poggius pl. sal. dicit Nicolao suo V. C.

Silentii, quod quereris fuisse inter nos, vel potius in te solo, tute scis procul esse a me omnem culpam. Nam post epistolam, qua respondi ad ultimas litteras tuas, quibus mecum agebas de illa aedificatione Religiosorum, scripsi ad te per Candidum (1), cum tibi misissem partem librorum, quos petebas. Deinde ternas ad te epistolas dedi, licet verbis paucis, quibus tu nunquam respondisti. Ideo veritus ne te meae litterae offendissent, id autem ex taciturnitate tua cogebar suspicari, coepi egomet quoque tacere, ne tibi essem molestus. Conjicio tamen ex tuis litteris te mihi subiratum propter eas litteras, quas a me accepisti per Candidum: si tu mores mutasti, ut nolis verum audire, ego meos servabo, ut scribam, loquarque ex animi sententia. In illis quidem litteris nil fuit, opinor, quod te, nisi, ut saepius ad te scripsi, vitreus esses, offendere debuisset. Miror, quod cum toties senseris et litteris et verbis me loqui tecum arbitratu meo, tanquam cum altero me, tu tamen veluti novus homo, et ignarus meae consuetudinis stupescis, si quid a me liberius proferatur. Quid ergo dixi in illis litteris, quod esset ab amico vel paulum aegre ferendum? Si quid mentitus sum, patior me non solum corrigi, sed castigari: sin vero in

(1) Candidum Decembrium. Vide supra epist. II.

quibusdam leviusculis rebus tarditatem tuam notavi, potius debes dare operam ut id corrigas, quam ut mihi succenseas. Libri quidem tui omnes sunt mihi praesto semper, ut non magis tui, quam mei debeant censeri, si quidem ea recte nostra dicuntur, quibus utimur. At ego, cum mihi satisfecerunt, illos ad te remitto, neque quidquam tuorum voluminum amplius quam annum apud me fuit. Ego non sum copiosus librorum, sed egentissimus, ut magis me oporteat alienis opibus sustentari, quam meis; tamen quicquid est, eo et tu uti potes. Sed considera, an recte hoc facias, in quo mihi videris errare. Lucretium tenuisti jam per annos quatuordecim, eodem modo Asconium Pedianum; sic et Petronium Arbitrum, et Statium Silvarum, orationesque illas, quas habes ex meis. Nunquid tibi hoc aequum videtur, ut si quid aliquando ex his auctoribus legere cupio, tua incuria non possim? Oportebit te primo unum, deinde reliquum absolvere: hoc modo et te liberasses molestia, et mihi legendi, quae cupio, facultatem tribuisses. Neque censeas ullo modo, quin cupiam tibi prae caeteris satisfacere. Sed cum non possis nisi unicum librum scribere, quid haec tam crebra, tamque frequens librorum postulatio sibi velit, nescio; praesertim cum multi restarent a te scribendi. Cupio legere Lucretium, at ego privor illius praesentia; nunquid etiam illum aliud decennium tenere velis? Vide ne nimium tuis moribus indulgeas, mi Nicolae. At etiam quereris de Julio Firmico: si liber fuisset meus, cum ego

tibi condonassem; cum vero sit Monasterii Casinensis, nunquid credis Abbatem decennio expectaturum fuisse? Nam de Frontino, et fragmento Arati, quod scribis, illi apud me sunt, quos ad te mittam, cum scivero, te priores, quos recensui, conscripsisse. Non enim tot opuscula in unum congeram, ex quo nullum explicetur. Te vero rogo, ut vel Lucretium, vel Asconium ad me mittas, quos faciam quamprimum transcribi, et postea ad te remittam, ut illos teneas quantum libet: idemque si de Petronio effeceris, erit mihi pergratum. Quod vero de Plauti comoediis nihil ad te scripsi, causa fuit superior, quam retuli: decreveram quippe expectare litteras tuas, et ut verum fatear, licet non expediat, tamen, ut more meo loquar, nil mihi tam grave accidisset, de quo ad te scripsissem prior. Nunc vero et saepius, et libens scribam. Nicolaus Treverensis huc venit afferens secum sexdecim Plauti comoedias in uno volumine, in quibus quatuor sunt ex iis, quas habemus; scilicet Amphitruo, Asinaria, Aulularia, Captivi; duodecim autem ex lucro; hae sunt: Bacchides, Mustellaria, Menaechmi, Miles Gloriosus, Mercator, Pseudolus, Poenulus, Persa, Rudens, Stichus, Trinummus, Truculentus. Has nondum aliquis transcripsit, neque enim earum copiam nobis facit Cardinalis: tamen adhuc nullus praeter me petiit. Liber est illis litteris antiquis corruptis, quales sunt Quintiliani, et multa in multis desunt. Non faciam transcribi, nisi prius illas legero, atque emendavero: nam nisi viri eruditi manu scribantur,

inanis erit labor. Verum decrevi expectare paulum, antequam amplius de his loquar Cardinali; cum enim instigatur, tumescit; silentio res vilescet apud eum. De Agellio, et Curtio ridicula quaedam attulit: Agellium scilicet truncum, et mancum, et cui finis sit pro principio, et unam chartam, quam credebat esse principium Curtii, rem insulsam, et ineptam; reliqua in spongiam abierunt. De aedificando loco illo in patria, dabo operam, ut hi, quod petunt, assequantur. Mi Nicolae, te rogo, etiam atque etiam deprecor pro nostra amicitia, ut non ita commovearis ad meas litteras, neque ita ad libram pensites verba singula, redigens omnia in contumeliam tuam. Ego is sum, qui fui, licet forsan liberior in loquendo tecum, praesertim apud quem persuasi mihi posse loqui, quicquid libet. Si tamen velis omnino, ut demulceam tibi caput, assentando et obsequendo, faciam potius, etiam repugnante natura, quam te mihi irasci toties velim. Vale, et me, ut soles, ama. Quia pagina deficit finem feci. Romae VI. Kalendas Januarii 1429.

EPISTOLA V.

Poggius pl. sal. dicit Nicolao suo V. C.

Hodie, mi Nicolae, celebravi inter doctissimos viros natalem meum diem haud alias antea a me observatum; non quia magni fuerit me tantillum hominem orbi natum, sed tum ad imitationem antiquorum, quibus id moris fuit, et a

Colucio(1) nostro, expertae virtutis atque eloquentiae viro, factitatum vidimus, tum vero praecipue quia hodiernus dies quinquagesimi anni initium praebuit mihi, ut merito commendanda memoriae fuerit dies, quam celebrem, et animo advertendam, novi Jubilaei principium dedit, quod apud Hebraeos tempus legimus habitum esse admodum solemne. Scis enim Jobel eorum lingua quinquagenarium designari numerum, cujus initio ex veteri lege servitia manumittere, debita et census remittere Hebraeos solitos accepimus. Credo qui eam consuetudinem instituerunt, viros sapientes, sub ea rerum figura, nobis quibus ea praefigurabantur sub exemplo, liberandi animum nostrum a vitiorum servitute, praeberi causam voluisse. Nam si corporum libertatem tanta cura ineundam susceperunt; si obnoxios aeri alieno levari; si debita eo tempore remitti censuerunt; multo magis est nobis elaborandum, ut animus vitiis oppressus miserrima foedissimaque omnium servitute solutus, ac sui juris fiat. Quam quidem rem, cum omne vitae tempus necessario postulet, quinquagesimus tamen annus id maxime requirere videtur, qua aetate et plurimum roboris superest, et vergentibus annis ipsum jam finem adventantem prospectare, et quasi ante oculos situm habere debemus. Solam itaque animi libertatem, multo caeteris praestantiorem, hoc Jubilaeo describi puto, quaerendam summopere et pervestigandam nobis. Adjecit hic veteris observantiae cultus mihi

(1) Colucio Salutato de quo supra p. 179.

profecto curam, neque eam parvam, ut ego quoque quaeram vindicari me in libertatem, eam scilicet quam describunt sapientes, qui malos, servos censent, liberos vero, bonos. Ego sane felices illos judico, quibus datum est, ut hac libertate animi, dono paucis concesso, prioribus annis fruerentur; et haud scio an ibi maxime plerumque desit, ubi potissimum adesse illam putant. Sed non contemnendi ii quoque, quibus provectior aetas studium attulit virtutis, rei satis arduae, et ad quam rari ascendunt. Difficile est enim, veteri Graecorum sententia, bonum esse, neque cujusvis vel animi, vel ingenii, sed eorum

quos aequus amavit
Jupiter, aut ardens evexit ad aethera virtus.

Quoad me autem attinet, mi Nicolae, cum haec aetas aliam vitam, ut ait Terentius noster, alios mores postulet, dabo operam, neque eam vulgarem, ut hic novi Jubilaei aditus libertatis quoque, quam quaerimus, exordium largiatur. Non tamen existimes velim me subito, tanquam hypocritam aliquem sordidum, ac subrusticum, quorum est maxima multitudo, a communi vita declinaturum, ut citius videri, quam esse, malim; sed ingressurum pedetentim recte vivendi rationem, vitantem ea vitia in primis quae aetas ipsa jam suapte natura respuit. Ad multa enim anni conferunt, sed in eo prosunt maxime, quia secum abducunt sensuum rebellem animo viriditatem. Fertur autem signum esse futurae sanitatis morbi notitia: at aegritudines meae mihi

admodum notae cum ante oculos obversentur, speres licet Poggium tuum propediem se ex animi sententia habiturum. Ambitio certe, et cupiditas duo perniciosissimi scopuli, ad quos major pars mortalium eliditur, jamjam a me abierunt, nulla in re moleste: quiddam aliud, in quo me saepius soles urgere, ac interdum ludere, anni ipsi, quibus in diem res frigent, magis aetatis beneficio submoverunt, ut jam non possem, quod debuissem nolle; pax mihi etiam invito agenda est cum genere hominum praesertim imbelli, ubi superiorem fieri, laus est ignavissima. Id vero est, quod hodie majorem in modum optassem, ut nostro huic natalitio adfuisses, quod celebrius reddidisset tua auctoritas, inter viros mihi amicissimos constituta: nam Antonium Luscum, Andream Constantinopolitanum (1), Cincium, Ludovicum Orcanum, Rinuciumque habuisses convivii socios. Sed postquam praesens nobis nequivisti, hoc litterae tibi natale meum repraesentabunt. Vale et me ama. Romae III. Idus Februarii 1430.

(1) Vir insignis litteris et religione, quem Poggius interlocutorem adhibuit in dialogo de Avaritia. Vid. Oper. Poggii ed. Argent. anni 1413. fol. 3. t.

EPISTOLA VI.

Poggius pl. sal. dicit Bartholomaeo (1) Archiepiscopo Mediolanensi.

Scio, te libenter legere, quae mea sunt, non propter eloquentiam, quam esse in me nullam sentio, sed propter singularem tuam in me affectionem. Ob eam causam mitto tibi Dialogum quemdam, quem nuper edidi, scriptum in avaritiam, quem, cum ocium fuerit, legas oro; et licet sis in tanta administratione occupatissimus, tamen aliquid temporis subducito ad legendas ineptias meas, quas confido tibi jucundas fore, saltem propter collocutores, quos huic sermoni accommodavi; sique rem dignam censebis auribus eruditorum, aut non omnino contemnendam, legendum aliis libellum trades. Praecipue vero mittas volo ad doctissimum virum Antonium Panormitam. Fateor eam disputationem potuisse scribi a me etiam elegantius, majorique cum ornatu orationis, sed nosti Dialogorum morem, qui mediocri eloquentia contenti sunt; nec etiam curae fuit expiscari dicendi exquisitos quosdam ornatus aut flosculos, tum quia id mihi homini pinguis Minervae perdifficile fuisset, tum si quid a me post haec ederetur, ne viderer primo quasi impetu omnes ingenii vires effudisse. Putato tamen me quicquid roboris habuerim, in hunc contulisse sermonem, ne videar apud te

(1) Bartholomaeus Capra de quo supra pag. 80.

aut consulto infans fuisse, aut majora de me polliceri, quam praestare homo pusillus queat. Plura quidem scio de hoc vitio potuisse scribi, sed gerendus mos fuit delicatis auribus, quae nihil nisi vel perfectum atque expolitum audire possunt, vel paucis verbis prolatum; nam inepte dictis saltem verbositas abesse debet. Id a te pro nostra amicitia etiam atque etiam peto, atque adeo postulo, ut perscribas ad me de eo sententiam tuam non fictam, sed ex animo, et more tuo; non comparans me prioribus (nam nimis longe absum ab illorum facultate) sed his nostri temporis viris, quos cum lego, est ut non pigeat hunc laborem suscepisse. Sed expecto judicium tuum, ut certior fiam, sileam ne deinceps, comprimamque infantiam meam, an alia quaedam, quae institui, prosequar; quibus si parem eloquentiam rebus praestare potero, scio haud contemnenda videbuntur. Tuo tamen judicio, quod esse acerrimum solet in talibus, acquiescam; quod ut quamprimum innotescat mihi, adhibeas curam volo. Ego tuus sum. Vale. Romae die XII Januarii (1).

EPISTOLA VII.

Poggius pl. sal. dicit Fratri Alberto (2).

Tantum abest, mi Alberte, ut graviter feram, quae a te scribuntur, ut etiam maximas

(1) Anni, ut videtur, 1430.
(2) Albertus de Sarteano vide sup. pag. 281. not. 2.

tibi et habeam, et debeam gratias, quod me pro tua in me benevolentia et caritate, admonere voluisti eorum, in quibus me aberrasse in meis litteris arbitratus es. Non enim sum is, qui tantum meis viribus confidam, ut non aliorum quoque opibus sublevari velim, atque adjuvari, ad errores vitae corrigendos. Nam si Lisander ille Lacedaemonius detrahentium vocibus discere se dicebat, quemadmodum fieret emendatior, et in eo gloriari videbatur, quanto magis mihi jucundae esse debent non detrahentis, sed amice monentis, atque arguentis voces? Ille est asper monitoribus, qui per aetatem est insolens veritatis audiendae. Ego autem ea sum jam aetate, ut acerbae esse non debeant bonorum virorum castigationes: cum et verum audire utile sit, et emendari pulcrum. Si enim emendatio morum omnibus est annis necessaria, illorum est tamen maxime meliorem vitae cursum sequi, qui jam vergunt in maturitatem. Itaque non tibi solum, sed et reliquis agam gratias semper, qui errata mea reprehendere voluerint, et me reddere meliorem. Verum ut fatear, postquam tibi ita videtur, litteras meas nimis acerbas ac maledicas fuisse, itidem et tu mihi concedas volo, ne testibus agatur causa, nonnullorum facinora, et errores mihi ita sentiendi causam praebuisse. Neque enim ita sum impudens, ut aliquid finxerim crimen ad obloquendum, neque scripserim aliquid inauditum, sed ea, de quibus si aperte disputare liceret, cognosceres me nihil esse mentitum. Sed reticebo ea, quae inhonestissime per

nonnullos facta, honeste narrari non possunt: praeteribo non quae cogitando aliquis suspicatur, sed quae hisce oculis vidi, hisce auribus hausi: ne tamen me omnino aut rudem, aut harum rerum ignarum putes, patiare paulum me, et honeste, et verbis paucis tuis litteris respondentem. Videris mihi multum admirari, et id quereris, quod dixerim, paucos ex vestro ordine reperiri bonos: hoc quippe justissime potest abs te reprehendi; nam cum Veritas dicat: nullus bonus, nisi solus Deus: rectius dictum esset a me nullos bonos, quam paucos reperiri. Cumque illud etiam propheticum legeris: omnes declinaverunt: inutiles facti sunt: non est, qui faciat bonum, non usque ad unum: nescio, si aut te, aut Bernardinum prudenter exceperim; in quo si me errasse volueris, fatebor errorem meum. Sed non agam tecum hoc modo; pinguiorem Minervam requirit epistola. Nonne legisti apud Hieronymum: in omni conditione et statu optimis permixta sunt pessima? Nonne alibi: omnia praeclara rara? Quid autem praeclarius quam virtus, quam bonitas? Non est res facilis bonum esse: arduum quippe est, et difficile aditu, et quo pauci perveniunt. Unde et Hesiodi est praeclarus ille versus: ante virtutem Dei sudorem posuere: et altera sapientissimorum Graeciae virorum sententia: difficile est bonum esse. Tune forsan existimas, cum quempiam ex vestris conspexi ingredi veste vili atque abjecta, me statim illum virum bonum censere, et cujus acta vita fuerit in saeculo turpissimis flagitiis inquinata,

hunc vestis mutatione e vestigio vitae sanctitatem assecutum? Aliud afferas oportet, ut quem judicem virum bonum. Quod si nonnullorum mihi nota et comperta sunt scelera, an pro sacrilegio habendum est, si quid liberius de eis ad amicum scripserim? Hoc est, in quo multorum superbiam sum expertus, cum eos paulo exagitarem ad eliciendam eorum patientiam, qui ita ferunt inique, ita indignum putant, se non haberi bonos, et sanctos viros censeri, ut blasphemiae loco putent, si quid minus recte de eis sentire videatur, tanquam non tantum laborent ut boni sint, quam ut caeteris appareant. Tu tamen inspice litteras meas diligentius. Dixi quodam in loco paucos esse bonos: utinam hoc falsum esset! Dixi in alio non esse omnes bonos hos circulatores: num tibi videor mentiri? Sed aegre audis hoc verbum. At honestius non fuit, quo possem designare hos importunos, ac molestos nebulones, qui adstant in triviis; qui macellum, forum, piscatorium, olearium percurrunt, nummos in sumptus erogari postulantes; qui manibus perambulantium togas apprehendunt, nunc calceos, nunc aliud quippiam petentes, quos si tu bonos censes, ego non moleste fero me longe abesse ab opinione tua. Dixi quoque iisdem in litteris multos me diligere ex vobis, quibus inesset vitae bonitas, non excipiens Bernardinum, et te solos, sed addens vobis et aliorum quorumdam societatem. Quod autem addidi, multos errores satos per aliquos, qui vitae integritatem ostentant, tu ipse nosti convocationem de vobis

nuper habitam, non ob virtutem multorum, sed ob nonnullorum vitiositatem esse factam; non ad laudandos, sed ad comprimendos quosdam esse indictam. Nam de sceleribus a me scriptum, ita tibi indignum videri satis miror; si rationibus ista probanda essent, non exemplis, satis possim dicta mea defendere; sed neminem volo a me nominari. Citius a causa decidam, quam aliquos proferam, quos si ignoras, beatum te judico, qui careas ea molestia; sin dissimulas, laudo prudentiam tuam, qui occulta velis esse, et tecta ea, quibus cognitis et multi ad imitandum incitarentur et paucorum culpa laederet universorum famam. Non sum infensus, mihi credas velim, ulli religioni, sed despicio illos, qui religionis suae habitum speciem quaestus faciunt, et vestes tantum mutantes, priores vitae sordes minime abjecere. De se tamen ipsi viderint. Mihi id agendum est, ut mihi ipsi prospiciam: reddet unusquisque rationem villicationis suae. Unum scias me, quamvis sim malus, tamen abhorrere ab eorum secta, qui simulatione boni non tantum caeteros, quantum se ipsos fallunt; quibus neque amicum me, neque benevolum profiteor. Nil confert vestis sordida ad virtutem, sed mores, et vitae sanctimonia. Caeterum de loco illo aedificetur ne, an deseratur, mihi parva cura est. Viderint illi, quibus id est utile futurum. Nam ego illorum aut doctrina, aut exemplis non egeo. Letabor tamen commodo contribulum meorum, eosque, quoad potero, juvabo, cum tempus se dabit, ut quod cupiunt, asse-

quantur. Verum miror multorum curiositatem, qui majorem salutis alterius quam suae solicitudinem capiunt. Sed alios omittamus. Tu insta praedicationi, et eam provinciam suscipe, quae demandetur tibi. Aedificandorum vero locorum aliis curam relinque, tibique persuade ubicumque fueris, ibi te posse servire Deo. Boni vero publici solicitudinem, atque onus tantum suscipe, quantum tibi imponitur: nam neque Episcopus es, neque commissa est tibi cura caeterorum. Scis quotquot venerunt, fures esse, et latrones: dixit, qui venerunt, non qui missi sunt. Vale, et me ama. Romae VIIII. Kalendas Martii (1).

EPISTOLA VIII.

Poggius pl. sal. dicit Francisco Barbaro V. C.

Recreatus sum totus, mi Francisce, ex litteris, quas proxime a te accepi, scriptas, ut video, inter plurimas occupationes. Ita votis meis faveat Deus, ut animo pendebam anxius ac solicitus, quidnam esse causae posset, cur nullae abs te mihi litterae redderentur post susceptum libellum. Versabam multa animo, omnes cogitatus, ut fit, circumvolvens; et tamen hanc respondendi tarditatem semper accipiebam in pejorem partem, existimans judicari a vobis indignam rem esse, ad quam responderet vir nostri sae-

(1) Anni, ut colligitur ex epistola praecedenti 1420.

culi doctissimus. Sed quo major erat suspicio, eo jucundius fuit judicium tuum, quod ut tarde sentirem, non tua fuit culpa, sed aut tabellariorum, aut nummulariorum, qui in reddendis iis litteris, ex quibus nihil percipitur quaestus, solent esse negligentiores. Scias autem eas litteras, hoc est, priores illas, quarum meministi non esse mihi redditas, quod equidem fero admodum moleste. Probari a te Dialogum meum summae mihi est voluptati; neque mihi est opus sententia aliorum: nam quod tu probaris, et ab reliquis quoque comprobatum iri confido, cum ab omnibus maximi aestimetur judicium tuum. Sed non aestimo hoc tam esse judicium, quam incitamentum, ut non sinam, quicquid in me sit virium obtorpescere. Sunt tamen et alia quaedam, quae institui, et ea cum fuerit ocium aggrediar: postquam non omnino opera, et impensa periit. De Hermolao (1) tuo, vel nostro potius, si quid a me velis, scribito. Ego dudum rogatus ab Antonio feci supplicationem juxta litteras tuas pro Archipresbiteratu, qui tamen cum non sit reservatus, nescio an profuturae sint tibi Bullae missae per Antonium. Oportet, ut sitis diligentiores in scribendo. Nos enim divinare nescimus, sed accipimus, proque certo habemus, quod scribitur. Quacumque tamen in re potero, satisfaciam Hermolao nostro,

(1) Hermolaus Barbarus senior, Zachariae filius, ejusdem Francisci Barbari ex fratre nepos; fuit Guarini discipulus; vir praecocis ingenii, et propter doctrinam ac legum scientiam ab Eugenio IV. aetate adhuc immatura variis Ecclesiasticis muneribus, ac dignitatibus insignitus. Vide *Tiraboschi Storia della Letteratura Italiana* T. 6. lib. 3. cap. 2. § XXI.

et id erit mihi gratissimum. Vale et me ama. Romae Kalendis Augusti (1).

EPISTOLA IX.

Poggius pl. sal. dicit Francisco Barbaro V. C.

Postridie quam haec scripsissem, recepi iterum a te litteras, et una cum eis epistolam doctissimi viri Petri Thomasii (2); ex qua cognovi illum et eloquentissimum, et mei amantissimum. Jucundissimum est mihi illum tecum sentire de Dialogo, et tam ex animo de me scribere: hunc ego egregium virum non noveram antea; ita nec poteram diligere: nunc vero suo de me judicio et affectione pleno et benevolentia, amoreque, quem praesefert in litteris suis, etsi non pari amicitia, at saltem, qua dabitur, respondebo. Dignus est profecto et amari a me et coli talis vir, itaque de nomine meo meritus. Non deero mihi, mi Francisce, sed cum primum per negotia potero, scribam ad eum, agamque gratias pro hisce litteris suis. Cupio enim colloqui secum per litteras, licet hi calores me reddiderint aridiusculum ad scribendum, adeo ut necesse sit me etiam verba expiscari, cum loqui volo. Sed interim pluet, et nos humectabimur.

(1) Anni, ut videtur, 1430.

(2) Petrus Thomasius Venetus, Francisco Barbaro summa amicitia conjunctus, fuit in arte medica eximius, et studiis litterarum summe deditus. *Tiraboschi Storia della Letteratura Italiana* T. 6. L. 2. Cap. 3. § IV.

EPISTOLA X.

Poggius pl. sal. dicit Joanni Pratensi (1).

Ita mihi recte agendi mens perpetuo detur, ut summe gaudeo te esse Vicarium Archiepiscopi Pisani: habes enim virum, et prudentem, et perhumanum, et eum, cum quo est mihi jamdudum ab adolescentia summa vitae consuetudo, ut existimem tum virtute tua primum, tum etiam amicitia nostra, te illi acceptiorem futurum. Scio enim te non reticuisse, qua simus inter nos necessitudine ac benevolentia, quod illi non dubito fore admodum gratum, si tamen pristinum in me amorem servavit. Quisquis tamen is fuerit, non diffido ex nostra conjunctione propensiorem erga te fore Archiepiscopi voluntatem. Nunc vero te pro nostra amicitia hortor, moneoque, ut has studiorum tuorum primitias tales esse velis, ut ex agro et fertili, et bene culto prodire videantur. Cultura vero animi virtus est, quae uberrimos fructus parit; hanc amplectere; hanc exerce; curaque omni diligentia, ut praeter doctrinam Juris, recte quoque vivendi studium consequaris. Imprimis corruptelas fuge, teque immaculatum a pecuniis serva, neque quicquam agas, quoad potest fieri, cujus te poenitere necesse sit. Inter caetera justitiam cole, recte judica, et

(1) Idem forsan cui obsignatae sunt epistolae III. et IX. libri III.

quicquid agis Deum spectatorem cogita. Praestat enim pauperiorem esse integris moribus, quam divitem vita perdita. Id age, ut Juris scientia non solum afferat vitae subsidium, sed et virtutis ornamentum. Ii enim rectissime mihi vitam instituere videntur, qui rerum doctrinam conjungunt cum sanctimonia vivendi. Sed omnia assequeris si fugeris avaritiam, malorum omnium irritamentum. Scripsi haec paucis propter amorem in te meum, quae tu accipias in bonam partem volo. Alter fortasse te ad lucrum, et quaestum cohortaretur: ego et illud idem tibi suadeo, dummodo non sit a virtute sejunctum, nam in turpitudine nihil potest esse utile. Sed haec tu melius. Vale (1).

EPISTOLA XI.

Poggius pl. sal. dicit Nicolao suo V. C.

Gaudeo te esse sospitem hoc praesertim tempore, quo omnia suspecta sunt. Licet enim vita semper incerta sit, tamen incertiorem reddunt hi morbi pestilentes, qui ita frequentes sunt, ita omnia occupant loca, ut timendum sit, ne ipsis solis omnes occidamur. Patria mea nondum respiravit ex peste, qua vexata est paulo ante quinquennium; nunc iterum, ut video, ad internecionem decidet, ita vehemens, et de repente supervenit. Nescio quid sit hoc: si ad pec-

(1) Deest anni et diei nota, sed hic, ut opinor, bene locum habere potest haec epistola.

cata nostra respicimus, semper major malorum copia extitit quam bonorum; et ut existimo, sceleratiores fuere qui nos praecesserunt. Ut plurimum vero mali quoque hos morbos evadunt. Hic etiam nondum aer purgatus est, nam nonnulli mortui sunt, ita tamen, ut magis ex contagione, quam malignitate aeris mortui credantur, cum evadant plurimi. Sed revertamur ad nostra. Video quid scribas de bibliotheca illa, quid de civitate: nescis quid mali sit, qui in hac nostra, quae dicitur Campania, non fuisti. Ego cras profecturus sum ad Pontificem; vult enim me secum esse, mansurusque quamdiu rusticabitur in quodam tugurio, ubi non plagae Aegypti, sed Job molestiae aderunt; non mehercule asinis nostris esset idoneum. Pontifex est in Cryptaferrata; nescio tamen quamdiu ibi sit futurus; sed ego interim peragrabo omnem agrum Tusculanum, qui est nobis vicinus, si per pluvias licebit. Vellem te esse mecum per noctem; audires asinos cantantes adeo duriter, ut somnum excuterent etiam ebrio. De Plauto nihil egi quod cuperem: antequam Cardinalis discederet, rogavi, ut dimitteret librum; noluit: non intelligo hominem; videtur sibi rem magnam fecisse, cum tamen nihil operis sui attulerit ad ejus inventionem, sed id agit, ut per alium repertus occultetur ab eo: dixi et sibi et suis, me nunquam amplius librum petiturum ab eo; et ita fiet: malo dediscere, quod didici, quam per ejus libros aliquid discere. Facio per unum de meis scriptoribus scribi epistolas Hieronymi, et jam

habeo ad numerum C.: perquisivi varia volumina, et ex eis collegi fere CXL. Audivi esse in Monasterio Cassinensi volumen litteris longobardis, in quo sint epistolae CCXXV. Scripsi statim Cardinali Placentino qui illuc pestem, quae domi coeperat, aufugit, ut mitteret mihi id volumen. Si hoc faciet, erit mihi pergratum, nam non audivi adhuc tot reperiri ex epistolis Hieronymi: tu quot videris, ad me scribas volo; nam posteaquam coepi, perquiram omnes, quae poterunt reperiri, et eis scriptis, faciam ferias cum librariis. Non potui habere a Leonardo Aretino Plinium, quam ob causam nescio: is solus liber restat, quem cupio, et nisi esset mendositas exemplariorum, non essem molestus Leonardo. Bellum Lucanum summa stultitia coeptum, nescio quem finem habebit: id mihi nunquam placuit, neque erat tempus nondum obductis prioribus cicatricibus, periculosissimis vulneribus corpus exponere. Scribit Cicero: in recta sententia etiam victam causam non esse vituperandam: ego dico: in prava sententia, ne superiorem quidem causam laudandam: non enim consilia ab eventu laudari oportet. Ut paucis absolvam quod multorum esset verborum, nunquam neque vidi, neque legi rempublicam stultiorem, et in qua sana consilia minus possent. Recte Aristoteles Democratiam dixit omnibus pejorem, in qua nulla virtus locum habet. Sed haec viderint qui eam moderantur: vellem tamen, ne paucorum temeritas multis noceret. Tyrannus ille Lucanus, qui tandiu urbem illam oppressit, tan-

tamque pecuniam cumulavit, e statu dejectus, captivusque etiam torquetur, ut audio, ad prodendum thesaurum suum. Deus ultionum Dominus libere egit: stat sua cuique dies: etiam civitatibus fata sua imminent. Nos vacemus libellis nostris, qui nos ab istis molestiis abducent, et docebunt contemnere, quae plurimi appetunt. Saluta Cosmum, Laurentium, et Carolum; his addas Sibyllam nostram: scribe mihi cognomen ejus, ut possimus fabricare scalas, quibus ascendat coelum. Vale. Romae III. die Septembris (1).

EPISTOLA XII.

Poggius pl. sal. dicit Nicolao suo V. C.

Dedi quaedam mandata magistro Francisco Pistoriensi, cum a nobis discessit, inter quae illud praecipuum fuit, ut perquireret aliquod signum marmoreum, vel etiam confractum, aut aliquod caput egregium, quod ad me secum deferret: maximam copiam esse in eis partibus dixi, per quas erat iter facturus. Ipse vero satis diligens fuit in exequendis mandatis meis: nam heri redditae mihi sunt ab eo litterae scriptae Chii, quibus mihi significat se habere nomine meo tria capita marmorea Polycleti, et Praxitelis; Junonis scilicet, Minervae, et Bacchi, quae multum lau-

(1) Anni 1430. nam loquitur de Paulo Guinigio Lucae tyranno e statu recenter dejecto, quod accidit hoc anno, hac circiter tempestate, ut habetur ex Poggii historia Lib. 6. et ex *Ammirato Storie Fiorentine* Lib. XX.

dat, et ea dicit adlaturum secum Cajetam usque. De nominibus sculptorum nescio quid dicam; graeculi, ut nosti, sunt verbosiores, et forsan ad vendendum carius haec finxerunt nomina. Cupio me haec falso suspicari. Scribit autem se habuisse haec capita a quodam Caloiro, qui noviter in quodam antro reperit centum ferme statuas marmoreas integras, operis pulcherrimi ac mirabilis: nec ulterius scribit, excusatus valetudine, nam inciderat in tertianam. Addit etiam quemdam Andreolum Justinianum nescio quid ad te missurum. Scio cum haec legeris, te incensum iri cupiditate illo proficiscendi, et cupere alas ad volandum: neque enim venti satisfacerent festinationi tuae, sed ne volatus quidem. *Or mano a ghiribizzare.* Ego statim rescripsi Magistro Francisco, et item scripsi Andreolo (est enim, ut audio a Rinucio nostro, vir admodum doctus) ut perquirant, an aliqua ex eis statuis haberi posset vel precio, vel precibus, et in eo adhibeant operam et diligentiam, mihique enarrent hanc rem diligentius. Volui te participem esse hujus inventionis. Existimo autem has statuas deorum esse propter illa capita, et in aliquo sacello abditas. Caput Minervae scribit esse cum laurea corona, Bacchi vero cum duobus corniculis. Cum venerint collocabo ea in gymnasiolo meo. Minerva apud nos non omnino male erit; collocabo enim illam inter libros meos: Bacchus autem optime; nam si quo in loco diversorium meretur, in patria mea recte esse potest, in qua et colitur praecipue. Junoni item lo-

cum dabimus: cum enim fuerit olim uxor adulteri, nunc pellex erit. Ego etiam hic aliquid habeo, quod in patriam portabitur. Donatellus (1) vidit, et summe laudavit. Nolo aliud praeter signorum confabulationem epistolam continere; ideo vale, et me ama. Romae die XXIII. Septembris (2). Cum haec scripsissem, accepi litteras tuas: quia pluribus respondendum est, differam in aliud tempus.

EPISTOLA XIII.

Poggius pl. sal. dicit Nicolao suo.

Video ex pluribus epistolis tuis paulo te animo conturbatum ex conditione rerum tum publicarum, tum privatarum; et quod admodum, video hanc tuam mundiciem stomachari in civitate lutulentissima. Ut ergo ab hujuscemodi molestiis avocarem cogitationem tuam, scripsi ad te nudius quartus de capitibus illis marmoreis, et item statuis noviter repertis, in quo aliquam profecto suscipies voluptatem. Nunc ut te quoque ad antiquiora referam, quae te maxime delectant, narrabo tibi deambulationes meas rusticanas, cum Pontifex ad Cryptam Ferratam se contulisset. Nam cum abfuissemus haud amplius XV. diebus, totum id tempus in perquirenda ea patria consumpsi, summa cum animi jucundi-

(1) Celeberrimus Florentinus Sculptor.

(2) Anni 1430 nam est certe longe posterior epistola XL. libri III. et certe anterior epistola XVI, infra.

tate. Non enim extra urbem, sed in ipsa urbe versari videbar, tanta est aedificiorum, et villarum magnificarum frequentia: piscinae plurimae; lacus multi ad aquam excipiendam; ductus aquarum partim arcuati, partim sub terram ducti, ita omnibus in locis dispositi, ut ferme villa quaelibet proprio uteretur; columnae confractae, et varia marmorum genera per agros passim dispersa; saxa quoque ingenti mole conspecta, magna quaedam animis nostris aestimanda relinquunt. Extant adhuc nonnullarum villarum permagna vestigia referta variis reliquiis ornamentorum, et statuarum fragmentis; extant fornices, testudines, et subterranei meatus, cryptae quoque amplissimae, ut aliquae earum stadium amplius protendantur: eas ego servorum receptacula fuisse arbitror, nam cum ex agris noctu redirent, conjiciebantur in has cryptas, tanquam in ergastula, e quibus non possent effugere. Sunt et deambulatoria nonnulla adhuc integra exaedificata pulcherrime, ad eam formam, qua sunt illa in urbe, quae vulgo dicuntur *capociae*, sed structura elegantiori. Perlustravi omnem Agrum Tusculanum. Tusculum quoque me contuli, ubi est villa magnificentissima in loco edito, fere integra; totus quasi Tusculanus ager mare, atque urbem prospectat. Sunt et alterius villae reliquiae ingentes, muri scilicet longe diffusi, lapidibus, lateribusque distincti, et testudines uno contextu quaqua versus, ita amplae, ac in longum porrectae, et hae alterae super alteras, ut hodie quoque extet castrum super eis constru-

ctum satis longo ambitu: hanc ego aut Clodii, quem Tullius insanas structiones in Tusculano fecisse arguit, aut Luculli villam reor fuisse. Crypta vero Ferrata, sive Ciceronis, sive alterius villa fuerit, privatum certe aedificium fuit: id et muri, qui per ambitum supersunt, declarant, et cryptae maxime ad villae longitudinem, et item piscina antiquo opere, ex qua, cum sit in parte villae editiori, urbs conspicitur, et ad eam est ductus aquae antiquissimus, qui deducitur ex propinquo monte. Fuimus item in Albano, ubi praeter thermarum reliquias, stadiumque, ac murum constructum saxis quadratis, nil egregium vidi: sunt tamen villarum reliquiae dispersae, quas ex ipsa ruinarum mole apparet fuisse illustres. Mirabilissimum autem opus vidi, deductionem aquae effosso monte ex lacu, qui est paulo amplius mille passum longe ab Alba. Ejus nomen nescio, neque tamen is est Albanus lacus, de quo Livius meminit: nam is ex alio latere in plano est mare versus, hic autem inter altissimos circumquaque montes tribus millibus passuum circuitu. Litus plenum aedificiis, et statuis nonnullis, loca vero sunt complura amoenissimi situs, in quibus videtur ex variis ruinarum ruderibus, habitationes fuisse magnificas. Non solum urbem, sed et hanc omnem regionem pensilem diceres. His oblectationibus, quibus perambulando dies consumebatur, addam modo nocturnas, ut nihil ad summam delectationem defuisse videatur. Eram collocatus in castello, vel vilissimo potius tugurio, qui dicitur Borghe-

tus, mille passus prope Cryptam Ferratam; is locus refertus est variis bestiis, sed maxime asinis, ac canibus, quorum inter rugitum, ac latratum nox partiebatur: primas sibi vigilias usque ad conticinium, canes sumpserant, tanquam custodiendi castri partes tuerentur, summis mixtisque latratibus omnia replentes: his quasi partita custodia in statione sua, asini succedebant, sed blandiori cantu, cumque unus coepisset, caeteri suo ordine correspondebant, ita perturbatis rugitibus suavem quandam harmoniam, et quae provocaret somnum, generabant: neque semel tantum, sed saepius per noctem similem cantum permixtis crepitibus iterantes. Credo, quia existimabant hoc praecipue modo mihi, tanquam externo homini, se alludere, et blandiri. Ego, quamvis ex satietate haec aliquando mihi molesta fierent, tamen quia somnum suadebant, et eorum cantandi solertia castrum reddebatur tutius ab insidiis, jam taedium in jucunditatem converteram. Vellem mecum affuisses; nam scio, quae tua est patientia, summam te ex hac modulatione jucunditatem fuisse consecuturum, et obliturum simul molestiarum Ariminensium. Sed nolo, modum excedat epistola, simul his litteris volo solum rusticationem meam contineri, itidem ut in prioribus signorum narrationem. Vale, et Cosmum, Laurentium, Carolumque salvere meo nomine jube. Romae 27. Septembris (1).

(1) Anni, ut ex initio colligi potest, praesertim si cum praecedenti epistola conferatur, 1430.

EPISTOLA XIV.

Poggius pl. sal. dicit Domino Dalmatio Archiepiscopo Caesaraugustano.

Cum primum te vidi Gebennis olim, praestantissime Pater, dum ibi Romanus Pontifex esset, cognovique excellentem in omni litterarum genere doctrinam tuam, dicavi me totum tibi, non quidem spe aliqua praemii, ut multi solent, commotus, sed egregia animi virtute, quam in te esse intelligebam cum summa humanitate conjunctam. Equidem dilexeram antea absentem, tuam probitatem, fama et verbis cognitam mihi: postea vero quam te praesentem conspexi, et simul perspexi mores tuos, suavitatem sermonis, vitaeque integritatem, et quod plurimum valuit ad benevolentiam conciliandam, sensi te plurimum delectarier iisdem, a quibus ego non eram penitus alienus, studiis humanitatis, ita unice amare te coepi ut nihil fere ad meum in te amorem addi posse videretur. Nam licet homo sim paulo indoctior, complector tamen eos animo, in quibus aliquod specimen aut sapientiae, aut virtutis eluceat. Magna est nimium profecto bonorum, et sapientium virorum inopia, quos si quando, quod tamen raro accidit, inter mortales apparent, maxime venerari, et colere debemus. Hoc aegerrime tuli quod non mihi licuit frui diutius ex optatissima consuetudine tua; ita enim tempora tulerunt, ut cum

primum Pontifex Mantuam venisset, ego subito me in Angliam conferrem, atque ita de repente, ut neque tui, quod praecipue cupiebam, neque alterius amici conveniendi affuerit ulla facultas. Longo vero intervallo post redii ad Curiam, ubi saepius de te percontatus sum eos, qui a vobis huc accedebant, cui cum bene esse audirem, teque summa in dignitate versari, gaudebam profecto tui causa, referens memoriam ad ea tempora quibus tecum familiarius loqui solitus eram. Subiit saepe animus ad te scribendi aliquid dignum tua pristina in me benevolentia: sed cupiditatem meam superavit pudor quidam rusticanus, verentem ne longa admodum tum locorum, tum vero temporum intercapedo, ex animo tuo Poggii memoriam omnem excussisset. Solent enim magni viri facillime oblivisci inferiorum, quorum opera non utuntur. At vero nunc mecum ipse considerans quem pudorem superius appellavi, ignaviam videri posse, si perpetuo silerem, statui postquam verbis, quod mihi jucundissimum fuisset, nequeo, at saltem litteris, quod datur, tecum loqui. Quod ut maturius facerem, tum Angelus de Ficino impulit, tum autem maxime libellus quidam a me contra avaritiam editus cohortatus est, quem ad te mitto; ut si quid offensionis apud te meum silentium contraxit, is pro patrono intercedat penes tuam humanitatem, teque mihi eumdem restituat, qui dudum esse consueveras, hoc est mei cupidissimum atque amantissimum. Nescio tamen, an tibi videbitur vel dignus, qui legi

mereatur a viro omnium doctissimo, occupatissimoque majoribus in rebus, vel tanti, ut intercessoris officio fungi posse videatur. Utcumque tamen sis judicaturus, oro libellum legas, cum tibi otium superest, nec eum pluris facias, quam meretur. Licet enim res sit haud magno aestimanda, malui tamen, ut infantiam, seu stultitiam meam potius quam desidiam crimineris. Vale, meque ut solebas ames velim. Romae V. Kalendas Decembris. (1).

EPISTOLA XV.

Poggius pl. sal. dicit Magistro Francisco de Pistorio Ordinis Minorum.

Venerabilis pater: pridem habui litteras a te ex Chio duplicatas; antea habueram alias, quibus respondi, et item scripsi ad praestantissimum virum Andream Justinianum, quas litteras misi Cajetam, et inde relatum est, litteras ad te missas per quamdam navem Januensium; eas existimo quam primum ad te delatum iri. In prioribus litteris (ut primum rescribam ad ea, quae mihi cordi admodum sunt) scribis te habere nomine meo, hoc est quae te ad me delaturum polliceris, tria capita marmorea eximii operis, unum Minervae, alterum Junonis, tertium Bacchi. Itaque scias me receptis litteris magno gaudio affectum; delector enim supra modum his sculpturis, adeo ut curiosus earum dici possim. Movet

(1) Anni, ut videtur, 1430.

me ingenium artificis, cum videam naturae ipsius vires repraesentari in marmore. Nunc vero scribis te habere caput Phoebi, et addis ob ejus excellentiam Virgilii versum:

..........*vivos ducent de marmore vultus.*

Nihil potes mihi facere acceptius, mi Francisce, quam si similibus sculpturis ad me onustus redieris; in quo meo animo morem geres, satisfaciesque quamplurimum. Multi variis morbis laborant; hic praecipue me tenet, ut nimium forsan, et ultra quam sit docto viro satis, admirer haec marmora ab egregiis artificibus sculpta: licet enim natura ipsa excellentior sit iis, quae instar ejus fiunt, tamen cogor admirari artem ejus, qui in re muta ipsum exprimit animantem, ita ut nil praeter spiritum persaepe abesse videatur. Itaque in hoc maxime incumbas oro, ut colligas, ac corradas undequaque vel precibus, vel pretio, quicquid ejusmodi imaginum potes. Si quid vero signum integrum posses reperire, quod tecum afferres, triumpharem certe. Ad hoc advoca consilium Andreae nostri, cui etiam hac de re scribo, qui si mihi aliquid de suis miserit, bene foeneratus feret. Id certe re ipsa experietur se complacuisse homini minime ingrato. Satisfaciam saltem litteris beneficio suo, eumque celebrem reddam apud multos pro sua, si qua erit in me, beneficentia. Nam quod centum ferme statuas integras scripsisti repertas esse Rhodi in antro quodam, me diutius suspensum tenuisti varia cogitantem, quid sibi tot statuarum in eo loco voluerit congregatio. Cupiebam certe alas

mihi dari, ut quantocius maria possem trajicere ad ea signa inspicienda. Quid id sit exquiras perdiligenter, et nihil omittas quin iis rebus suffultus venias, confidasque Poggium tuum pro hoc tuo labore diligentiaque tibi cumulate satisfacturum. Quod tam diu fueris Chii culparem, nisi capita illa pro te causam egissent; sed optimum consilium videtur, quod conferas te Rhodum, unde frequentiores Alexandriam navigant. Unum te oro, ut in reditu naviges tuto mari, et navi tuta. De capitibus quod scribis gratum est; sed omnia mihi donata, et concessa existimabo, cum aspexero imagines illas, quae mihi rebus caeteris, te excepto, erunt jucundiores. Pontifici, cum tempus se dabit, dicam quae videbuntur aptiora ad hanc moram excusandam. Sed ut dicere solebat Cato: satis cito, si satis bene. Dixi Cypriano contribuli tuo te bene valere, idem ut tuis significet rogans, quod se facturum recepit, cum primum scribet ad suos. Sed tamen scias Pistorii permagnam fuisse pestem praeterita aestate. Quoniam scio te non esse pecuniosum, quicquid dandum esset pro his, et aliis capitibus, aut signis, pro adimplendo memoriali meo, sumas aliunde mutuo sub fide mea, nam praesto tibi erunt in reditu tuo. Quamquam rogavi quemdam Januensem, ut scribat istic Andreolo nostro, aut alteri, ut tibi vel XX vel XXX aureos nomine meo tradat, si tibi fuerit opus pro emendis sculpturis: hos pro libito, nam tibi praesto erunt, quemadmodum pollicitus est. Va-

le, et me Andreolo nostro commenda. Romae etc. (1).

EPISTOLA XVI.

Poggius pl. sal. dicit Nicolao suo V. C.

Commoverunt me satis tuae litterae, mi Nicolae, ex quibus video te admodum perturbari, tum ob intestinas dissensiones, quae multa nobis incommoda pepererunt, tum ob gravissimam belli molem, qua patria jamdudum oppressa est. Verum ea nos agunt tempora, ii rerum motus parantur, ut unumquemque, ut video, taedeat conditionis fortunae suae. Omnes enim suspensi pendemus ad futurorum expectationem, quae adeo sunt incerta, atque ad explicandum difficilia, ut si quis ad ea, quae paucis his annis acciderunt praeter spem praeterque cogitatum, quaeque imminere videntur, animadvertere velit, nulli quantumvis prudenti exploratum esse posse dicat, quo ea sint evasura, id tantum suspicari possit, hanc procellam, hanc tempestatem, qua Italiam agitari, et quassari videmus, aliquod majus naufragium parituram: at eum quem fata dabunt finem esse futurum. Superiora nos certe regunt, mi Nicolae, quibus cum vires nostrae obsistere nequeant, nostrum est communem, quaecumque a Deo oblata fuerit, aequo animo per-

(1) Deest anni et diei nota, sed non multo distat haec epistola a XII, et a XVIII. hujus libri, ut verosimile videatur circa finem hujus anni scripta esse.

ferre rerum conditionem. Arduum quippe est contraire fatis; ac majus quippiam, quam cadat in arbitrium plebis. Vides quantum in Italia incendium excitavit Lucanum bellum: at vero tute nosti, quam de repente, quam nullis ex causis, nulla matura consultatione, susceptum extitit, quam bonis omnibus repugnantibus: quod ego, si litterarum mearum meministi, semper improbavi, veritus ne majoris cujusdam, in quo utinam fallar, afferret causam calamitatis. Vicit tamen major pars meliorem: cupiditas rationem superavit, ut vim suam exerceant fata; quibus ex levi favilla universam Italiam terra marique bello flagrantem conspiceremus. Itaque recte tu quidem deploras civitatis statum, dolens magis libidine, quam consilio regi, agitarique (quod unum solet esse perniciosissimum) partium studiis, ultraquam reipublicae utilitas requirat: sed ea quidem meritas poenas luit, quae cum nondum essent obductae cicatrices priori bello susceptae, cum nondum suas vires recuperavisset, inermis atque imbecillis, nullo neque apparatu, neque excogitato consilio, praepropere ac temere ad aliud bellum ineundum prosiluit; quasi nondum satis experta, quam parum suorum civium consilia in bello valerent. Neque tamen id mali tanti attulisset, si quod semel coeptum erat aliqua sapientia, et communi consensu administrassent. Sed dum alii invidia, alii cupiditate, alii acerbo suorum odio insaniunt, in extremum ferme discrimen rempublicam deduxerunt; ita malis consiliis pejora opera opitulata

sunt: dum nonnulli privatam rem publicae utilitati anteponentes, quidvis aliud, quam hostem nostrum, succumbere malebant his bonis artibus. Quo res evaserint, vides. Multa oppida amissa: nonnulla igni absumpta: direpta multis in locis, ac vastata patria est: nos diutinis impensis exinaniti, militum libidine ac insolentia servire cogimur, quo nullus esse major cruciatus potest. Quae autem videantur impendere graviora, omitto. Duo haud contemnendi reges instant cervicibus nostris, non tantum suis viribus freti, quantum discordia Italorum, quos qui non timet, magis mihi imprudens esse videtur, quam fortis. Quanquam et hi parum timendi essent, si nostri non omnino omnem et pacis agendae, et belli gerendi rationem et prudentiam amisissent. Saepius admiratus sum, non mecum solum, sed aliis cum plurimis, unde id contingat, cum multi prudentes, docti, ac perspicaces in nostra Civitate versentur, quorum singulatim laudares ingenii acumen, et consilii gravitatem, tamen tam male rempublicam administrari, et sententias deteriores praeponi utilioribus, ut multorum accumulata in unum sapientia, in summam stultitiam convertatur. Et certe aut non ea sunt prudentia cives nostri, qua aestimantur, aut cum illam domesticis in rebus retineant, in publicis seducti affectione privata relinquunt; horum utrumvis concedas: satius quidem esset mea sententia negotiis suis, et lucro intentos, paci consulere, et populi quieti, quam iis se rebus immiscere, quarum neque initium queant,

neque exitum reperire. Jam satis nostris civibus persuasum esse debet ipsa rerum magistra experientia, non esse eorum munus artem bellicam, qui neque aciem instructam, neque castra unquam viderunt. Quid enim ridendum magis quam eos bello gerendo praeesse qui ne minimam quidem partem bellici muneris attigissent? At ii etiam, qui nunquam ferri aciem viderunt, belli quoque ducibus reclusi praescribere solent, quo copiae educendae, quatenus praelia ineunda, expugnanda oppida, hostes repellendi videantur: quo pacto, quantum hac tempestate res nostrae creverunt, non ignoras, ut merito haec accidere nostro aevo dicere possimus. Sed tamen quod coeperam volo fatis ista potius tribuere, quam adscribere inertiae nostrorum: licet astrorum praedictiones nostra stultitia comprobemus. Sed quoniam haec immutari nequeunt, reliquum est, ut non plus torqueamur publicis malis, quam nostra ferat portiuncula: quoniam quidem neque adjici neque minui quicquam ex his, quae futura sunt, potest, etiam si dies noctesque ejusmodi cogitationibus ac curis afficiamur. Nunquam enim nec defuerunt, neque deerunt causae conquerendi, si quis vel privata vel publica detrimenta velit querelis prosequi. Et pace et bello perpauci reperiuntur, qui recte ferant fortunam suam, quae et prospera et adversa est difficilis; altera hominem insanum praestans, altera calamitosum. Nihil ergo vacuum est a querelis etiam apud eos, quorum laudat vulgus felicitatem. Neque unquam fuit ulla ita bene constituta

respublica, quin multa in ea peccarentur. Sed nos ad praesentia, quae nos urgent mala, animum referimus, neque possumus non dolere, cum aliorum stultitia ac iniquitate cruciamur. At vero posteaquam nostra opera neque immutari, neque corrigi ea possunt, satius est ridere, ut Democritus ille, communem insaniam, quam fletu eam prosequi. Sapientis est tantum conari, quantum possit efficere, reliqua Diis permittere; sperare optima; adversa si evenerint patienter ferre. Omissa ergo incumbentium rerum supervacua cura, censeo ad studia nostra animum referendum, et cum praesentia displiceant, vaca praeteritis, quae te ab his molestiis paulum abducent. Ego more Terentiani nostri multa adversa proposui in animo eventura, ad ea me sine anxietate comparavi: si quid praeter spem evenerit lucrum putans. Credas volo multa mihi ex publicis rebus non placere; sed nulla acrior solicitudo me movet, nulla major cura urit, nulla anxietas torquet; velut advena praetergrediens haec audio, videoque, absque perturbatione, ad quae plurimi expavescunt. Illi haec advertant, quorum de summa re agitur. Mihi jam constitutum est quid sim acturus, etiam si ea acciderint, quae multi timent. Id est ut vacem graecis litteris, quas jam tanquam in umbra palpans tracto. Sed jam satis verbosus fui: traxit me studium tecum colloquendi. Vale et me ama. Romae IIII. Kalendas Decembris (1).

(1) Anni 1430.

EPISTOLA XVII.

Poggius Nicolao suo sal. pl. dicit.

Laetor venisse te Veronam superatis tot itineris difficultatibus. Necesse est ponere istas tuas peregrinationes inter labores Herculis. Itaque fac Carolum nostrum (1) eas demandare litteris. Arbitror minus fuisse grave Herculi peragrare Lybiam, quam Nicolao coenum Flaminiae, et molestias Padi. Sed haec forti animo ferenda sunt a te praesertim, qui caetera soles ferre aequanimiter, ut videantur congruere moribus tuis. Frigus vero, quod te molestat, censeo pannis, ignique vitandum, vel te in intimum aliquod conclave abdas, quo vis aeris nōn aspiret. Misi pro epistolis Hieronymi, sed Abbas causatus est volumen permagnum esse, neque per unum aliquem posse mitti. Scripsit ad me unus ex monachis, epistolas esse numero CXLV. ego autem jam habeo ad centum septuaginta, quas mittam ad te, cum redieris Florentiam, miniandas, ligandasque. Si plures reperissem, conjecissem in haec volumina; duo enim ex eis confeci. De Petro de Verona quod scribis, somnium est inanissimum; xix novit, quas habemus: id ego ex tuis litteris ab eo sciscitatus sum, qui risit interrogationem meam. Alius tamen, sed Florentinus, qui modo venit ex Gallia, retulit mihi, affirmare quendam notum sibi, vidisse se eas, quae desunt,

(1) Carolus Marsuppinus senior.

in quodam monasterio. Haec prioribus persimilis est fabula: volui tamen, ut ad amicum scriberet, percunctareturque diligentius, quid rei esset, peteretque librorum omnium principia: idque fecit, misitque litteras hic; nil jacturae est, si vana sunt, ut censeo. Plautum hactenus non potui habere; nunc si possem, nollem; polliceorque tibi me nunquam amplius petiturum a Cardinali (1), neque lecturum illum istis tribus annis, etiam si ultro concederetur. Transcribitur modo, donoque mittetur Duci Mediolani (2), qui eum per litteras postulavit. Marchio item Ferrariensis (3) petiit: dabitur illis, sed ita corruptus, ut vere a barbaris redire postliminio videatur. Cupit homo noster tanquam triumphi honorem ex hoc libro, ac si ipse illum suo studio aut impensa reperisset. Rogavit Antonium Luscum, ut in principio adderet aliquid, quo constaret tantae rei fama. Itaque fecit quosdam jambicos, quos tanquam pro argumento addidit operi: sed si quando illum transcribi fecero, abjiciam haec nova, et veterem Plautum amplectar. Nullus, mihi crede, Plautum bene transcribet, nisi is sit doctissimus: est eis litteris, quibus multi libri ex antiquis, quos a mulieribus conscriptos arbitror, nulla verborum distinctione, ut persaepe divinandum sit. Quaeritent caeteri, ut libet, ego hoc toto triennio Plautum non legam: etiamsi quae scio dediscenda essent. Scri-

(1) Cardinalis de Ursinis de quo supra.
(2) Philippo Mariae.
(3) Leonellus Estensis.

psisti mihi nuper de Plinio, velle te illum scilicet transcribere: risi admodum tuam asseverationem: vellem abs te scire, quantum processerit opus; sed credo in spongiam incubuit: aestate calor, hieme frigus est impedimento, et tu *col ghiribizzare*. Si haberem Plinium, esset commodum mihi, cum scriptor meus propediem cessaturus sit a scribendo propter inopiam exemplariorum. Unum qui melius scribit, missum feci: scripsit hoc anno Decadem belli Punici secundi, ut omnes essent unius manu, et epistolas ad Atticum. Deest quod scribam, quia tu abes a Florentia: forsan missum faciam et alterum. Bellum Lucanum, tu mihi testis es, me semper improbasse, tum propter iniquitatem causae, tum propter civium multorum nequitiam: ita ex malo principio sperandus est finis minime bonus. Omnia tamen mallem, quam iniri bellum novum cum Duce, cujus exitus difficilis est conjectura; et mihi crede, ruina illius trahet secum nostram. Rectius esset absistere a male coeptis, et aliquando resipiscere. Sed viderint illi, quorum magis res agitur. Ego in portu navigo: trade hoc memoriae: videbis Italiam ante quatuor annos refertam barbaris, et multos dari in praedam, nisi abstineatur a bello. Vale, et me ama. Saluta Carolum. Romae die VI. Januarii 1430 (1).

(1) Secundum stylum florentinum; communis vero computi an. 1431. ut manifestum fit si conferatur haec epistola cum XI. hujus libri quae certe est hac anterior.

EPISTOLA XVIII.

Poggius pl. sal. dicit Andreolo Justiniano V. C.

Licet vel nimium tibi molestus, qui binis jam litteris de eadem re tecum agam, vel parum prudens possim videri, qui ignoto mihi aliquid oneris imponere audeam, nullo meo in te officio praeeunte, tamen confisus tua, quam eximiam dicunt, humanitate, malui desiderii mei quam modestiae rationem habere. Etenim cum in contrahenda amicitia necesse sit alterius beneficium praecedere, vellem quippe is esse, a quo primo initium beneficii prodiret. Sed quoniam ita accidit, ut tuae partes priores futurae sint, libens feram hanc officii praerogativam in te residere, meque tribuere tibi tanquam ansam aliquam ad meam in te benevolentiam cumulandam, quae si causa forsan tibi visa sit levior, ego tamen eam magni ponderis judico, cum mei arbitrii sit pendere meo ex animo quantum libet beneficii gravitatem. Culpent nonnulli quantum volunt hanc meam inanem, ut aiunt, curam, dum meo me modo esse curiosum permittant. Quanquam video Ciceronem quoque nostrum harum rerum cura scribere ad Atticum, ut signa perquirat, quibus ornet Academiam suam; cui quamvis multa licuerint tantae auctoritatis viro, quae non item nobis, tamen in eo imitari solertiam suam minime absurdum duco. Afferunt enim nobis excellentium virorum ima-

gines, quasi incitamenta quaedam ad repraesentandam illorum vitam, ac mores, et simul ingenui animi puto delectari eis rebus, in quibus artificis manus spirantis ferme naturae similitudinem expresserunt. Miraberis fortasse, quid tot verborum ambitus velit. Scripsit ad me duabus jam epistolis egregius vir magister Franciscus Pistoriensis habere se capita quaedam marmorea mirandi operis, quae dono velit ad me deferre, additque in litteris suis te quemadmodum decet virum ingenii praestantis, atque eruditi, copiosum esse sculpturarum, quas egregias multis ex locis conquisieris. Insuper cum te liberalissimum testetur, mearum vero litterarum cupidum, hortatur, ut ad te scribam, petamque aliquid in quo te mihi satisfacturum affirmat. Itaque tum fretus beneficientia tua, tum hortatu Francisci motus, maxime vero impulsus nimia quadam cupiditate ejuscemodi res potiundi, ambitiosior fortassis ero aut importunior quam sit aequum, sed te oro, da mihi hanc veniam, ut morem geram meae cupiditati, neque quod a me petatur animum adverte, aut quam ferventer, sed quid te meque dignum censeas. Peto igitur a te, rogoque, atque ita ut nil magis ex animo vel rogare vel petere possim, ut si quod habes signum marmoreum, vel caput nobile, in quo dando non magnopere offendaris, velis id mihi elargiri, mittereque per Franciscum donum, futurum mihi gratissimum omnium, quae quidem donari possent. Id erit testis perpetuus tui in me tum amoris, tum acceptissimi beneficii, cu-

jus reddendi praecipua adhibebitur a me, et diligentia, et solicitudo; sique alia deerunt, scribendo certe, gratiasque agendo, qua potero facultate, polliceor tibi me satis esse facturum. Vale et me quoniam id mutuo fit, ama. Romae XXII. die Januarii (1).

EPISTOLA XIX.

Poggius pl. sal. dicit Nicolae suo (2).

Non fuit opus, mi Nicola, ut pro re parvula ageres mihi gratias ullas, tanquam ei a quo non omnia et possis, et debeas sperare. Nosti quidem jamdudum amorem in te meum, cujus ostendendi, aliquo meo in tuos beneficio, licet ablata fuerit hactenus facultas, idem tamen semper remansit integer, atque incorruptus. A bonis enim initiis, neque ab levibus fundamentis profectus (quippe studia humanitatis nos consuetudine primum, tum mores persimiles, integri illi quidem, mutua benevolentia devinxerunt) perduret diutius necesse est tam honestis artibus contractus, quam is quem aut utilitas, aut praesentis officii alicujus occasio, aut turpior causa comparavit. Quamobrem ego semper sincere colui hanc nostram amicitiam, auctam semper in diem, neque ullo unquam casu labefactatam. Quod si forsan praesens aliquando non usus tecum, quanta solebam

(1) Anni, ut opinor, 1431.

(2) Nicola Medices verosimiliter, de quo toties supra, et praesertim pagg. 10. 31. 53.

consuetudine videri possim, non ab intermissione benivolentiae id progrediebatur; sed ab summo dolore, quo afficiebar ex mutatione iniquissima, mihique molestissima fortunarum tuarum, quo tempore dolebam permaxime, et me non posse tibi ex animi sententia adesse, et ab nonnullis, quos erat aequum, non sublevari casum tuum. Sed utcumque praeterita effluxerint, laetor nunc tui praesertim commodi gratia datam mihi occasiunculam, qua et desiderio nostro aliqua ex parte facerem satis, et affectio mea verbis antea, nutuque tantum nota, aliqua in re, licet leviuscula, tibi perspecta esset. Spero autem, idque plane confido daturum nobis Deum, postquam sibi filium dicasti, ampliorem occasionem consulendi et honori, et dignitati suae. Is modo det operam cum litterarum studiis, tum modestiae vitae, pro cujus amplitudine libero possimus ore intercedere: nam scias vultu demisso, et malis artibus peti solere dignitatem, quae pro indigno impetrari consuevit. Itaque opus est, ne ipse sibi desit: ad hoc autem cum indoles, ac mores sui natura ipsa faciles, tum vero paternae cohortationes, admonitionesque plurimum auxilii praestabunt. Vale et me, ut soles, ama. Romae XIII. Kalendas Martii (1).

(1) Anni, ut puto, 1431.

EPISTOLA XX.

Reverendissimo Patri et Domino meo Cardinali Sancti Angeli (1) *Poggius in Domino salutem dicit.*

Tum quia de rebus nostris communibus existimo te aliorum litteris debere fieri certiorem, tum vero quia ad te accedit vir is, qui etiam aliis tacentibus tibi sit diligenter statum Curiae relaturus, praeteribo haec publica, quae plus habent molestiae, quam voluptatis. Scripsi tibi nuper praeteriti Pontificis obitum, significans me nescio quid de futuris vereri propter varia, quae plurimi antea augurabantur. Deus autem effecit, ut Pontificem haberemus, quem cupiebamus, eum scilicet, qui praeteritorum errorum reformationi vacaturus videatur, suscepturusque publicam orbis curam, si ei per aliorum molestias liceat. Sed hic adolescens, qui nobis tumultum excitavit, arma ferens adversus parentem suam, mihi sane desipere videtur, qui se existimet ut in pecunias, ita in felicitatem patrui successisse, neque cogitat tantum sibi adimere posse fortunam, quantum patruo tribuit, praesertim cum ante oculos habeat tot exempla constituta multorum, qui aucti opibus Ecclesiae, gloriaque elati, ad summum miseriae deciderunt.

(1) Julianus Caesarinus Romanus de quo sup. p. 33. Vide Poggii Vitam T. I. p. 178. et T. II. p. 75. Oratio in ejus laudem a Poggio habita, cujus Laurentius Mehus in Vita Ambrosii Traversarij aliqua tantummodo fragmenta exhibuit, integra extat ac inedita apud me.

Illud vero minime intelligere videtur, se pugnare cum ea dignitate, cui olim et Imperatores plurimi, et Reges potentissimi cesserunt. Si tamen, ut bene nummatus est, ita esset et prudens, forsan propter culpam temporum, quae ubique difficilia sunt, nos paulum urgeret. Solita est enim jactari aliquando, ut nosti, adversis fluctibus haec navicula, sed tamen post tempestatem tranquillo est portu potita. Illos autem, quos propter excitatae sunt tempestates, etiam cum tranquillum mare tenere se arbitrarentur, scimus naufragium fecisse. Quod huic accidere necesse est, qui et ipse parum prospicit: non enim per aetatem potest, et malis utitur consultoribus, quibus magis praedae, quam salutis suae ratio cordi est. Nos quidem adhuc spem habemus optimam, sed spem tantummodo. Spero tamen nos propediem fore superiores, modo fidem ii servent, quorum armis fidimus. Id me consolatur, nos habere Pontificem bene cordatum, et qui non terreatur inanibus minis, aut vulgi rumoribus. Sed haec cognosces ab aliis: traxit me studium tecum loquendi in id, quod nolebam: nunc ad nostra. Curam perquirendi Livii permitto diligentiae tuae: ego vanis occupationibus distractus, neque manendi, neque abeundi ullam satis habeo explicatam rationem. Morari necessitas cogit; cupido pervestigandorum librorum ad te impellit, quocum essem libentissime ad effugiendas has quotidianas molestias, quae me distrahunt ab omni studio litterarum. Scias tamen me, quod tibi dudum pollicitus sum, tanquam in

commentaria conjecisse usque ad haec tempora fortunae varietatem, ne quae conceperam, laberentur e memoria. Expecto autem (nam ea parari videntur) ampliora prioribus adijcere. Videor enim videre eum Italiae totius motum, ut plura exempla mutationis suae fortuna nobis largitura sit, ut jam possim conijcere secundi belli principia, licet Oddo (1) noster se ultro nobis offerat, a quo velit exordium sumi. Te fama est peragrare Germaniam ad apparatum belli contra Bohemos: id quidem laudo; sed considera diligenter, non quantum animi sit tibi ad pugnam, sed quantum virium, et armorum, ne magis animatus, quam armatus in aciem accedas, et barbatum nostrum cave, ne auribus lupum teneas. Sed haec tu melius. Si quem librum ex Germanorum ergastulis adhuc eruisti, fac oro, ut quamprimum sciam. Hanc vero tuam expeditionem expedias, ut ad nos possis redire. Vale, et me, ut soles, ama. Romae V. Nonas Maii (2).

EPISTOLA XXI.

Poggius pl. sal. dicit Suffreto Rhodi commoranti.

Vir insignis. Existimo te fortassis miraturum me hominem ignotum tibi, longoque a te terrarum tractu disjunctum, audere te aliquid

(1) Oddus Piccius Vicecamerarius Martini V. Vide Vit. Poggii T. 1. pag. 175.

(2) Anni 1431. nam loquitur de recenti electione Pontificis, Eugenii videlicet IV. qui ad pontificatum evectus est die 26. Mar-

rogare, ac si tibi magna consuetudine conjunctus essem. Sed cum videam te iisdem rebus delectari, quas ego summo studio perquiro, scio te mihi veniam daturum si diligentiam tuam fuero imitatus, ut quae tu omni cura investigas, mihi quoque summe sentias placere. Dedi olim in mandatis egregio viro Fratri Francisco Pistoriensi Magistro in Theologia ad partes Graeciae proficiscenti, ut diligenter inquireret, si quid signorum reperire posset, quae ad me deferret: delector enim admodum sculpturis ac caelaturis in memoriam priscorum excellentium virorum, quorum ingenia atque artem admirari cogor, cum rem mutam atque inanem, veluti spirantem ac loquentem reddunt, in quibus persaepe etiam passiones animi ita repraesentant, ut quod neque laetari, neque dolere potest, similem ridenti ac tristanti conspicias. Scripsit mihi nuper Franciscus, magnam copiam horum signorum te congregasse, in queis et illa praecipue, quae olim fuerunt Garsiae, quorum et aliqua mihi descripsit. Hoc idem asseveravit modo mihi Petrus Lamandi (1) Thesaurarius Religionis, qui noviter ad Curiam venit Procurator Religionis, vir mihi amicissimus: quocum de hujusmodi signis cum

tii hujus anni. *Adolescens* autem *arma ferens adversus parentem suam* est certe Stephanus Columna Martini V. nepos, a quo paulo post electionem Pontificis tumultus excitatus est et bellum contra Eugenium indictum. Vide Vitam Poggii T. 1. p. 174. nec non Poggii Hist. de varietate Fortunae p. 100.

(1) In editione Argentoratensi anni 1613. fol. 121. t. legitur *Laviola*.

agerem, percontarerque, quo modo aliquid ex tuis habere possem, dixit mihi e vestigio, ut ad te scriberem, aliquidque postularem; te virum doctissimum esse, atque humanissimum, ideoque mihi, quae peterem, non negaturum. Credidi equidem te talem esse; neque enim ejusmodi signa aestimantur, nisi a viris excellenti ingenio et doctrina eleganti, et praesertim dedito studiis humanitatis. Sed quo doctior es ac liberalior, eo prudentior esse debeo in poscendo. Urget me cupiditas ad petendum; pudor tepide, et remisse cogit rogare. Itaque tantum a te petam, quantum patitur humanitas, ac liberalitas tua. Gratissimum mihi erit, et prae caeteris acceptum, si quid signorum, quae habes, egregiorum, quae quidem multa esse dicunt, et varii generis, mihi impertitus fueris; collocabis munus apud hominem non ingratum, sed qui agere gratias, et reddere paratus sit, cum tempus dederit facultatem. Franciscus tecum super hujuscemodi re loquetur, rogabitque nomine meo; qui et ipse majorem in modum rogo; ut aliquid mihi concedere velis aut precibus, aut pretio, meque hoc beneficio devincire, quod non frustra in me conferes. Dulce est, inquit Cicero, officium serere, beneficium ut possis metere. Sed nolo multis precibus tecum agere, ne videar diffidere tuae liberalitatis. Vale et me ama. Romae die XXVI. mensis Maii. (1).

(1) Anni, ut opinor, 1431.

EPISTOLA XXII.

Poggius sal. dicit Galeotto de Ricasolis.

Scribis te, posteaquam discesseris, ternas aut quaternas litteras ad me scripsisse, quibus nihil responderim. Ego, mi Galeotte, unicas tantum litteras a te recepi, quas opinor fuisse primas a te scriptas: nam redditae sunt mihi paulo post discessum tuum: eis respondi perdiligenter ad omnia; sed video minime tibi redditas fuisse. Intercipiuntur enim ut plurimum tabellarii, et qui veniunt, et qui abeunt. Puto autem deinceps fore liberiores propter pacem conclusam, si conditiones servabuntur; de quo nonnihil vereor propter illius perficiendae meam eximiam cupiditatem. Sum enim homo, ut scis, aliquando parum credulus in rebus praesertim dubiis. Sed haec superi viderint, quorum nutu reguntur. Ego pacem non solum spero, sed opto; bellum timeo: video enim nos fatis agitari, quae timeo ne aliquid contra nos moliantur. Si essem tecum, aperirem tibi plurima verbis, quae epistolae non recte committuntur. Mihi crede, videbis hanc gravem sarcinam multis jactatam fluctibus aliquando fieri leviorem. Magna jactura accepta est apud Bohemos, ex turpi fuga Alemannorum: oppressit Deus nostros spiritu timoris, ita ut nullo loco, nullo numero consistere, aut obsistere vel possint vel audeant: quae mihi signa tanquam praesagia quaedam majorum rerum esse videntur. Neque

etiam apud vos secundiores res conspicio. Desciscunt omnes a vobis culpa vestra, et inopia prudentiae. Jamdudum absens scivi defectionem Berardini (1): vos praesentes, et oculos et mentem amisistis; et te miror, qui mihi scribas, Berardinum conventurum cum exercitu nostro, cum tot signa videritis proditionis suae. Recta certe via ad vos profectus est: haec major est moles, quam existimas, et majoribus initiis orta. Ille quondam Dux vester, inimico animo omnia molitus est, quae mihi constant singula, cum fuerim in castris Nicolai (2) (et ea hisce oculis perspexerim) quem et ad nos traduxi. Vos nunc quo in statu sitis video, nudi auxiliis, destituti a vestris. Recordaris litterarum, quas dudum scripsi Cosmo. Certe id facietis inviti, coactique necessitate, quod tunc sponte licuisset, et minore cum detrimento. Nam haec maritima victoria nihil mihi affert respiramenti: additur ad sumptus, ad utilitatem nihil. Si Janua Duci fidem servat, quid mihi profuit paucarum navium direptio, et fuga? Majorem ipsi classem conficient, aut suis, aut alienis opibus. Nam pro certo habemus Regem Aragonum magna classe venturum in Siciliam: parat XXX naves longas, XX onerarias, et eum sentire cum Januensibus tradunt: quo fit, ut dubitem, ne Veneti abire cogantur. At minus in longum haec divinatio ostenditur; prae-

(1) Berardini *della Carda*, de quo Ammirato *Istorie Fiorentine lib.* 20.

(2) Forsan Nicolai Tolentinatis. Vide Poggii historiam Florentinam pag. 284.

sentia tractemus, ac nostra. Locutus sum olim cum Pontifice, te redire non posse; sed quod pollicitus fuerat, in aliud commodius tempus reservaret; itidem dixi Cardinali Sancti Marcelli. Expecta paulum hunc finem pacis nostrae: nam vereor, ne quid lateat. Si ea perficietur, id autem cras videbimus, qua die expirat tempus adimplendarum conditionum, poteris facillime ad nos venire. Sin vero aliquid titubaretur, ne festina: expecta litteras meas, ego tibi ex animo consulam. De pecuniis illis, fac ut libet. Licet enim utrinque tempora sint difficilia, tamen nolo te nimium urgere. Saluta compatrem meum, et commatrem. Vale XXI. Septembris (1). Romae.

EPISTOLA XXIII.

Poggius pl. sal. dicit Reverendissimo Patri Domino Angelotto Cardinali Sancti Marci (2).

Scio in hac tua nova insignique dignitate, praestansissime Pater, plurimos partim tibi amicos, partim necessitudine ac familiaritate conjunctos, varia tibi munera allaturos cum aurea, atque argentea, tum vero reliqua ornamenta ad cultum domesticum, communemque usum spectantia. Id ego a multis propter antiquam consuetudinem, mutuamque benevolentiam fieri exi-

(1) Anni 1431. ut colligitur ex mentione defectionis Berardini *della Carda* sicut de re noviter nota, nec non victoriae Venetorum, quae die 27 Augusti hujus anni reportata fuit. Vid. Ammirato lib. 20 T. 2. P. 1. fol. 1077. Florentinae edit. an 1647.

(2) Idem de quo supra pag. 164. in nota.

stimo, qui huic honori tuo ex animo gratulantes, non quaestum aliquem, sed solam speciem officii intuentur. Major tamen eorum numerus esse consuevit, quorum in largiendo animus non beneficii collocandi, sed percipiendi foenoris commovetur, rationem utilitatis, non honestatis officium secutus. Ita enim fieri videmus, ut privati aut humilis domus raris donis celebretur; et si quando id humanitatis aut familiaritatis causa contingat, vile est quod impenditur, et parvo aestimandum. At vero insigniori aliquo titulo ornatum vulgo cumulant variis, ac pretiosis largitionibus, certatimque afferunt quidam, quae ad utilitatem spectent, quidam, quae ad voluptatem; et quem antea aut irridebant, aut aspernabantur, cum sublatum videre, veluti spectatum quempiam amicum, summo cum studio sectantur, atque observant. Ita non hominem, sed fortunam respicientes, et tanquam muscarum agmen ad favum mellis convolantes, aliquid dono ferunt, confisi cumulatiores se inde abituros. Mihi autem cum neque earum copia superest, et meis rebus contentus haud vaco amplioribus, satis erit afferre inter illos, quod et nostra amicitia sit dignum, et tu non in postremis censeas muneribus collocandum. Disputatur a viro sapientissimo Seneca in sexto, ut opinor, de Beneficiis libro, an possit pauper in virum potentem, atque in alto positum, beneficium conferre, et cum magnis viris, atque omnia possidentibus maxime deesse testetur homines, qui verum dicant, quique illos inter mentientium, atque adulantium tur-

bam stupentes vendicet ab erroribus fallentium, excellentissimi esse muneris ac beneficii scribit, id velle atque audere praestare, cujus inopia solius in summa rerum omnium copia magna fastigia laborent. Quae res nequaquam miranda debet videri, si quis animadvertat quanto cum periculo, ac detrimento multi quondam vera loqui apud principes sunt experti. Alexander Macedo familiarissimus sibi Clitonem senem optimum, ac fidissimum ducem, vera de patre Philippo testantem, inter epulandum manu sua interemit. Callisthenem philosophum, excellentis ingenii virum, veritatis testem, variis discruciatum tormentis crudelissime necavit. Cambyses adolescentis pueri cor, ob ebrietatem, veluti turpem in tanto principe culpam a parente in se familiariter reprehensam, sumpto arcu sagitta transfixit. Darius Persarum Rex tres filios, unicum parentis solatium, publico in convivio, ob aliquid in se vere dictum, ignaro epulandos dedit. Referti sunt priscorum libri exemplis eorum, quibus magno stetit, sana ac vera consilia suis principibus praebuisse. Mitto recentiora, ne quid offensionis haec oratio contrahat: hoc sane constet, rarum esse, qui veri dicendi velit onus suscipere, sed esse id signum benevolentiae permaximum, veraeque amicitiae argumentum, non dissimulare quod sentias, quamvis perpauci aequo id animo accipiant. Adeo namque insolentes sumus veritatis audiendae, adeo nobis et vitiis nostris favemus, ut non immerito laudetur illa comici nostri celebris sententia: *obsequium ami*

cos, *veritas odium parit*: quo fit, ut cum horreamus reprehensores nostros, cum nihil aures, nisi quod suave, et libitum fuerit, pati possint, cum gnathonibus delectemur, in maximos persaepe errores veri inscitia dilabamur. Quod si qui praecipue in eam culpam incidunt, ejus profecto rerum domini majorem partem ferunt, quibus cum adulari, et ad nutum loqui habeatur tutissimum, tantum cognoscunt, quantum adulantium, atque assentantium verba permittunt; a quibus sapientiae opinione inflati, cum rejectis veris consiliis suam prudentiam experiuntur, maximas contrahunt calamitates. Fallimur nimium, mihi crede, inter adulatorum undique circumstrepentium voces, et cum alius prudentiam nostram admiratur, alter beatos, ac felices appellat, efficiunt, ut eorum vocibus decepti, neque ad prudentiam, neque ad felicitatem, neque ad beatitudinem pervenire possimus. Praestantissimi igitur muneris, atque officii elegantis loco esse debet sermo illius, qui ad verum spectans, ac sibi obsequentes, moribusque suis indulgentes, ad rectam rationem revocans, erroris sui commonet: et quae ipsi non percipimus, aegritudine aliqua animi impediti, auribus nostris refricans, ponit tanquam ante oculos conspicienda. Sed quoniam omnibus in rebus debet loci, temporis, personarum ratio constare, tantum complectetur oratio mea, quantum praesens tempus patietur, et epistolae modus. Neque verebor, ne quae a me explicabuntur parum tibi grata sint futura, qui tum vir es doctissimus, tum qui,

ubi pro veritatis causa instandum videtur, liberior in loquendo esse soles, ut si te utar magistro, videar exemplo esse excusandus. Ego, mi Angelotte, si voluissem his litteris exquisitas quasdam, ac multiplices laudes in te congerere, more illorum qui primum apud Pontifices orant, perfacile potuissem: cuivis enim vel parum erudito id esse in promptu potest, qui genera laudandi unde ducantur cognoverit. Sed absit, ut quod in aliis reprehendere sim solitus, ipse committam. Nam si tuis te virtutibus, quae quidem sunt permultae, atque illustres, ornare voluero, recte id possim, et ex animi sententia facere. Plurima enim in te existunt laude digna, in quibus magna cum tua gloria evagari dicentis posset oratio: summum ingenium, singularis prudentia, eloquentiae studium, plurimarum rerum usus et doctrina, humanitas, comitas, in doctos viros amor et benevolentia: verum in tuis laudibus commorandi, neque hic locus est, neque meum institutum. Illa mihi scribendi ratio suscepta est, ut ad ea te horter, atque impellam, quae ad amplificandam laudem tuam, et ad majorem quamdam gloriam consequendam arbitrer pertinere. Nam licet intelligam ea te praeditum sapientia, ut nequaquam vel hortatore, vel impulsore egeas, atque omnia, quae tantae dignitatis munus requirit, tua sponte facturus esse videaris, tamen cum sustineas gravissimum onus, et cui multi jam succubuerunt, si quid ab amicissimo tibi adhibeatur opis, quod ex tua quoque supellectili videatur profectum, haud

ingrato animo confido te id esse accepturum. Memini a te quondam multos mecum, pro nostra familiaritate, saepius habitos esse sermones, cum diceres, humana haec omnia, divitias, opes, dignitates, imperia, caeteraque fortunae blandimenta, ad quae tanta ambitione, tanto impetu, tanta anxietate concurritur, esse contemnenda; abjiciendas cupiditates, compescenda desideria, voluptates spernendas, libidines comprimendas; caduca enim esse haec, et momentanea; virtutem vero rebus omnibus praeferendam; serviendum frugalitati; honestam quietem appetendam; id ducendum in bonis, quod esset honestum: propterea parasse te tanquam diversorium, in quo sepositis supervacuis curis, otio litterarum, et bonae menti posses vacare: quae si ut aiebas, ita et sentiebas, neque animus est immutatus, da opera quaeso, atque effice, ut quae ore te proferentem audiebam, opere nunc repraesentantem conspiciamus; utque hae virtutes, quas aliquando propter culpam temporum efferendi ablatam tibi facultatem dicebas, nunc cum tempus datur, in aciem, atque in campum eductae, exerceant munus suum, tueantur bonos, egentibus opitulentur, erigant oppressos, praesto sint probis, improbos deprimant ac facinorosos, aliquid semper opus agant se dignum, quo tuam testentur insidentem animo voluntatem. Magnum intelligant homines in te praesidium innocentiae constitutum, judicentque hanc novam dignitatem, ut honoris amplitudinem secum tulit, ita et propagandae virtutis materiam praebuisse. Id

quidem haud magna cum difficultate assequeris, si ita te ad hanc dignitatem accommodabis, ut non fortuito aut temere in te collata existimetur, sed meritis tuis, virtutique concessa; si praestabis publicis in rebus fidem, diligentiam, integritatem; si in privatis facilitatem, continentiam, clementiam, humanitatem; si te denique eumdem, qui nuper fueris, hominem esse cogitaveris. Etenim hi tituli tam insignes consueverunt quandoque id secum incommodi afferre, ut in magna licentia, magnam quoque occasionem negligendae virtutis praebere videantur. Tollunt enim persaepe homines, atque evehunt longius, quam sapientis cogitata ratio praescribat, ut quantum queant, tantum sibi credant licere. Tibi autem, qui recte nosti, ex hac grandi dignitate non ad vitiorum libertatem, sed ad virtutum opus, esse tibi aditum patefactum, scio longe aliter videre, judicareque, quo in eminentiori loco te positum cernas, eo arctiori quadam lege ad honestatis viam esse constrictum. Neque enim vereor ne tibi prudentissimo viro illud occurrat, quod mihi quoque homini pinguioris Minervae in mentem venit, pauciora multo tibi nunc quam antea licere, magnumque onus secum importasse hunc praegrandem titulum, magnamque servitutem; ut plurima, quae tibi olim permittebantur, nunc omnino sint interclusa. Haec aetas, inquit Terentius noster, aliam vitam requirit, alios mores postulat. Non deambulare, ut solebas, animi laxandi causa, non amicorum convivia, non dies festos obire, non quietem, non somnum, non

cibum capere, ad voluntatem licet: non tibi, sed caeteris est, et maxime reipublicae, serviendum; satisfaciendum amicis, egenis indulgendum; tantum tibi concedendum, quantum a publicis privatisque amicorum occupationibus temporis atque ocii supersit. Id vere omnibus est viribus adnitendum, ut singuli gaudeant ad hanc te dignitatem electum, orentque eam tibi esse diuturnam. Magnum quid est, et supra multorum vires, esse unum, in quem multi sperent, omnes diligant, nemo oderit, cujus salutem optent, mortem deprecentur, cujus non solum acta, sed dicta quoque probentur atque admirentur. Cum autem ad egregium virum, qualem te esse cupimus, pertineat, neque re, neque verbo quemquam laedere, utriusque rei exquisita quaedam diligentia a te praestanda est. Eo enim in gradu te virtus tua collocavit, ut jam quae egeris, quaeve dixeris, nequeant esse obscura. Cogitationes mehercule in magna fortuna non possunt latere: verba excipient multi: facta omnibus patebunt; quae etiam si recta fuerint, plures tamen inique interpretabuntur. Sed oris, quod multis difficile esse solet, moderatio est tibi praecipue servanda. Non est facilius linguam continere, quam manus: plures enim, quorum cum publicis, tum privatis in rebus integritatem, continentiamque cognovimus, in verborum licentia paulum prolapsi sunt. Et hoc etiam solet virtus praestare, ut quo quis liberior sit a vitiis, eo majorem sibi loquendi libertatem permissam putet. Sed optime illi sentiunt sapientes, qui praecipiunt ita nos vi-

tam agere, ac si semper actus nostros aliquem gravem et sapientem virum conspicere existimemus, et veluti censorem acrem, et severum nobis praeesse. Verum cum omnia, quibus institui ad virtutem vita hominis potest, praecepta pervestigaris, nulla salutarior admonitio, nullum salubrius consilium reperietur accommodatum illis, qui ad altiora provehuntur, quam si semper meditentur, omnibus horis animo secum versent hujuscemodi, et quae aut in inferiores, aut superiores conceduntur dignitates, nullam penitus adjunctam secum ferre virtutem, neque a vitiis eripere, aut meliorem efficere possidentem; quin potius ex facultate, atque amplitudine rerum, improbitatem, elationem, fastidium, aut nasci solere, aut detegi jam concepta. Ut autem dicere solebat Lucilius, sub sordido palliolo latere quandoque sapientiam; sic saluberrimum est cogitare, sub rubeo, aeque ac sub stramineo pileo, quandoque stultitiam latere posse. Dignitatis namque, et amplitudinis, non virtutum, et fuscus et rubicundus pileus habentur insignia, quae cum indigno tribuuntur, plus secum trahunt dedecoris, quam honoris. Nam quid verae dignitatis, et ornamenti consistere in eo potest, in quo quemadmodum saepissime vidimus, tantum vis fatorum valuit, et temeritas fortunae, ut quem stupidum cordis, et linguae veluti barbarum quemdam immanem despicere, et contemnere solebamus, eumdem attractum ad altiora venerari, et colere cogamur? At vero ea si dentur sapientiae, si scientiae, si alicui virtuti, magna sunt

aestimanda. Conceduntur enim laudi et gloriae, quae virtutum esse praemia sapientes scribunt. Cum autem precibus, ambitione, pecuniis, gratia comparantur, nulla virtute conciliante, populo, qui recto caret judicio, quique illa ex inferiori loco admiratur, majora quaedam apparent, ac stupenda; sapientibus autem viris, qui homines ex animi dotibus, ac recta mente, non ex basi, aut fastigio metiuntur, magis nota turpitudinis videntur, quam signa vel laudis, vel dignitatis, quas non magis repraesentare illa possunt insignia, quam pudicitiam matrona in coetu meretricio constituta. Nihil enim conspicui, nihil excelsi habent insignes tituli, vel malis artibus quaesiti, vel admixti stultitiae, quam non tegere summa solet dignitas, sed reddere apertiorem. Sed cum te sponte tua incensum sciam ad omnem esse virtutem, atque ad illustrandam hanc tuam dignitatem erectum, non alienum mihi visum est addere, quod ad laudem tuam spectare existimem. Magnis vero viris est admodum necessarium, et difficillime praecavetur, id est, ut adulatores, odiosum sane ac perversum hominum genus, qui in hospitiis potentum plurimum posse consueverunt, penitus rejicias, neque aures tantum eorum verbis, sed domum quoque seclusam velis. Quamvis autem non satis facile adulator ab amico discernatur (amicorum enim officium assumere sibi videntur) tamen acri, perspicacique ingenio, quale tuum est, non erit arduum internoscere, ex fide ne, an assentandi gratia loquantur. Hos omnes, ne qua labe te aspergant, omnino

suadeo repellendos. Illos autem praecipue advocandos esse, illos complectendos, quorum in te acrior, aut asperior sermo videatur; qui te errantem, ac labentem prensent, ac sustentent: quos liberius loquentes, illi ipsi gnathones, quorum mos est simulare se nostris commodis, aut honori affectos, nimiae licentiae arguant. Magna erit bene instituti ad virtutem animi significatio, si tibi consulentes, si admonentes, si objurgantes dilexeris, si quae volent, dicendi concesseris libertatem. Optimum quippe est in aegroto signum, primum morbum suum sentire, ac nosse; deinde curari velle; tum autem obtemperare medicorum praeceptis. Neque est, quod de se quisquam confidens asserat, quod egregiae stultitiae argumentum est, se non egere medico. In multis enim, ut ait Jacobus Apostolus, offendimus omnes; et si quis sine peccato se esse dixerit, mendax est. Quod si nos curam patimur, si vulneribus nostris medentis manum admoveri, optata sequitur valetudo: existunt autem nonnulli ignari, illi quidem rerum, et ingenii crassi, qui posteaquam ad aliquam ampliorem fortunam ascenderunt, tumentes animo, una cum fortunae indulgentia, prudentiam quoque, ac sapientiam sibi arbitrentur esse concessam. Ita testes inscitiae suae, quam ostendendi amplam nacti sunt facultatem, satis abunde superesse sibi prudentiam, et consilium rati, ubi inferiorum sententias contemnunt, uberem sui praebent in vulgus materiem deridendi. Et licet vulgi judicia in pluribus pro nihilo sint habenda, tamen quan-

doque in aestimatione hominum minime falluntur. Possem nonnullis, qui me non nossent, videri paulo impudentior, qui apud virum doctissimum, ac prudentissimum tam multis agam verbis, quae sibi sint multo quam mihi notiora. Sed meus in te amor coegit, ut quanquam te plurimum consilio, ac sapientia valere cognoscam, ea tamen refricem tuis auribus, in quibus etiam docti aliquando viri labuntur. Multi forsan ignari, qua sis mente haec accepturus, dubitarent ea ad te perscribere, verentes ne haec nova dignitas institutum olim vitae cursum, et priores mores, quod jam multis accidit, immutasset. Solent enim excelsa haec dignitatum culmina quosdam insolito splendore luminis perculsos adeo efferre aliquando, ut olim Urbanum sextum Pontificem, nuntiata sibi ad summum Pontificatum assumptione, motum mente fuisse dicant; id quod postmodum (nam schisma in Ecclesia temeritate sua contractum est) ipso opere comprobavit. Verum haec illis solent accidere, quorum mens angusta, animus imbecillis capere nequit amplitudinem magnae fortunae; qui se homines obliti, nec quanti sint, aut unde emerserint pensantes, se ex pompa, ac fastu aestimari volunt. At vero tibi cujus virtus et animi magnitudo est perspecta omnibus; cui summam anteacta vita laudem tribuit; quem studia bonarum artium parvi pendere humana omnia docuere, longe secus evenisse gratulamur. Nulla elatio; nullus fastus; non verba asperiora, quorum in te moderatio aliquando requisita est, de-

prehenduntur; non faciles aditus, non humana allocutio desiderantur; ut gaudeant homines et plurimum humanitati additum propter hanc dignitatem, et asperitati detractum. Quae cum sint omnia summis laudibus efferenda, in hanc potissimum curam incumbas oportet, ut quidquid favoris, quidquid operis, quidquid adjumenti contrahere undique potes, id omne ad salutem hominum, et amicorum praesidium conferas. Nil tibi illustrius, nil excellentius comparabis, quam si ne verbo quidem quemquam duxeris esse violandum. Iniquum est enim, et detestandum, sive potestatem, sive eloquentiam, ad praesidium nobis datam, ad perniciem alterius pestemque convertere. Opprimere vero innocentem, et abuti potentia adversus inferiores, habetur perniciosissimum. Neque est, quod quisquam licentiae suae blandiatur impunitate scelerum confisus. Nam si legum poenas, si timorem hominum, si judicum sententias potentes viri declinant, tamen et vivi aestimationi hominum subsunt, quam qui contemnit non solum est impudens, sed dissolutus, et post mortem non effugiet judicium summi Dei. Habes epistolam verbosam, tanquam testem mei in te amoris, neque alienam, ut opinor, a tua dignitate: quae si tibi non injucunda fuerit, est ut gaudeam me hanc scribendi curam non inanem suscepisse: sin vero quid in ea te offenderit, gaudebo quoque, fretus conscientia mea. Romae VIII. Idus Octobris (1).

(1) Anni 1431. ut colligitur ex sequenti epistola.

EPISTOLA XXIV.

Poggius Reverendissimo Patri, et Domino meo singularissimo, Domino Juliano Cardinali Sancti Angeli, Apostolicae Sedis Legato.

Doleo, pater optime, hanc expeditionem Germanicam tanto labore, tanto tuo studio conflatam, tam ridiculum tam turpem exitum habuisse. Mirum est audire tanta vecordia eam gentem confectam fuisse, ut ne hoste quidem conspecto tanquam galeati lepores effugerint ad inanem aurae commotionem. Sed in communi dolore hoc consolor, me haec futura non praevidisse solum, sed praesenti quoque tibi denuntiasse, cum tu me deridens dicebas, me non posse errare, si quid mali eventurum praedicerem, cum hujusmodi vates ut plurimum solerent esse veridici. Ego vero non divinatione utebar, sed certissima quadam conjectura, qua praeteritis connectens praesentia, causasque rerum et principia recordans, veluti oculis videre videbar nescio quam futuram pergrandem tempestatem. Ea autem quotidie accidunt, ut magis in ea opinione confirmer. Video quaedam veluti praesagia timoris mei. Solebant esse in populo Christiano cum reges, tum principes, quorum viribus freta Ecclesia se tuebatur adversus malignantes; et licet multis jactaretur fluctibus, semper tamen aliquem portum nacta est, in quo acquiesceret tuta a turbinibus ventorum.

Nunc autem quem dabis, ad quem confugiat, ut non tanquam ad scopulum allidatur? Communis quasi insania omnes pervasit, ut gaudeant adversitatibus nostris, et mala insuper imprecentur. Nos vero speremus bonam fortunam, adversam, si acciderit, modice feremus. Ego ita me comparo, ut quidquid tempora tulerint, in bonam partem accipiam. Neque ita me dabo rebus externis, ut in me multum possit fortuna. Nam ut nunc meae quidem res sunt, est ut non timeam impetum ejus, cujus est maxime, veluti fulgura solent, eminentiora quatere, ac dissipare. Sed tamen quidquid ea moliatur, sapientissimum erit non multum commoveri animo, neque in communi calamitate praeter privatam portiunculam conturbari. Sed oremus Deum ut auferat facultatem experiundi hanc nostram sapientiam: nescio enim, si quam scribendo ostentamus fortitudinem, eam ferendo repraesentaremus. Audio te convocasse homines ad Concilium, multosque convenire. Laudo prudentiam tuam, qui posteaquam arma non successere, confugeris ad consilia sacerdotum, in quibus propter vitae integritatem, propterque hujus extinguendae pestis cupiditatem, magna spes habenda est. Vasa vinaria ad pastum, ac somnum nata! Fuit aliquando bellicosa Germana natio: nunc pro armis vino pugnant, et crapula; tantumque habent virium, quantum vini possunt capere; quod ubi deficit, et animo deficiant necesse est. Itaque existimo potus inopiam, non hostium, quos ne vidistis quidem,

formidinem ad tam probrosam fugam eos compulisse. Tu vero putabas sobrietate pugnandum esse. Sed si haec expeditio denuo ineunda esset, existimo sententiam mutaturum, putaturumque maximam vini copiam plurimum in bello posse: his armis hostes potissimum posse deleri. Nam si prisci ferunt Ennium poetam nunquam nisi potum ad arma dicenda accessisse, certe ad ferenda, tractandaque arma multa potatione vini opus esse fateri oportet: cum multo majus existat bellum gerere, quam describere. Et fortassis nonnulla culpa apud te fuit, qui caeteros ex moribus tuis aestimasti; quod ne iterum in Concilio nunc tibi accidat provide, et verborum meorum fac memineris, quibus tecum usus sum antequam abires. Injice aliquam offulam faucibus, quam non facile deglutiant. Sed satis jocorum in rebus praesertim turbidis. Nos hic pace fruimur. Curia tenuis est, et exilis: hoc et bello accidit, et morbo Pontificis nimium longo, et multo magis quam expediat nobis; sed in diem meliuscule se habet. Scripsi ad Angelottum Cardinalem Sancti Marci epistolam quamdam, quam te quoque volo legere. Eam ad te mitto, nam in ea sunt nonnulla, quae ad plures pertineant, non propter eloquentiam, quae arida est, et sicca, sed ut avocem te paulum a cogitatione Concilii. Vale, et me ama. Romae die 11 Novembris (1).

(1) Anni 1431. nam non multum distat ab epistola XX. hujus libri. Vide Vit. Poggii T. 1. p. 178. et seq.

FINIS PRIMI VOLUMINIS.

	ERRATA	CORRIGE
T. I. pag. 16. v. ult.	ed	et
p. 33. v. 17	vitaae	vitae
p. 80. v. ult.	ambitiola	ambitiosa
p. 82 v. 30	et vulgo	et ut vulgo
p. 90 v. 16	quod onus si	quod onus; si
p. 128. v. 4	occurreret; sumpsi	occurreret ; sumpsit
p. 154 v. 16	Julio Frontone	J. Frontino
p. 155 v. 12	Julius Fronto	J. Frontinus
p. 159 v. 8	Julio Frontone	J. Frontino
p. 167 v. 10	galeratis	phaleratis.
p. 226 v. 9	sentisse	sensisse
p. 235 v. 29	prætermiseri	prætermiserit.
p. 237 v. 23	dico	dicam.
p. 254 v. 5	sententiis, et caeteri	sententiis : et caeteri.
p. 314 v. 30	Letabor	Laetabor
p. 357 v. 18	da opera	da operam
p. 367 v. 25	pertineant	pertinent.